

စံကျော်ထွန်း

ရခိုင်ကဗျာနှင့်
ရခိုင်အထူးအခေါ်

ရခိုင်စာပေ သမိုင်းနိဒါန်း

ရခိုင်ကဗျာနုနု

ရခိုင်အတွေးအခေါ်

သုတေသီ - စံကျော်ထွန်း

ရခိုင်သားကြီးစာပေ

ခ/၅၅၊ ကျွန်းရွှေဝါလမ်း၊

ဘုရင့်နောင်ပွဲရုံ၊ ရန်ကုန်။

ဖုန်း- ၂၄၇၈၀၇၊ ၆၆၆၈၉၀

ခံစားရန်ထွန်း

စာမူခွင့်ပြုချက်အမှတ် - ၇၀၀/၉၅ (၁၀)

မျက်နှာဖုံးခွင့်ပြုချက်အမှတ် - ၁၄၉/၉၆ (၃)

ထုတ်ဝေသူ - ဦးရဲမြင့်

တက်လမ်းစာပေ (၀၁၀၄၉)

အမှတ်(၉၆၇)၊ ပဒေသာရပ်၊

စော်ဘွားကြီးကုန်း၊အင်းစိန်၊ရန်ကုန်မြို့။

ပုံနှိပ်သူ - ဒေါ်ခင်ခင်ဝင်း

ကလျာ (အော့ဖ်ဆက်)၊ ၀၂၆၇၀

၁၅၂ ကျွန်းရွှေပြိုင်လမ်း၊ သုဝဏ္ဏ၊ ရန်ကုန်။

ပထမအကြိမ်၊ ၁၉၉၆-ခု၊ နိုဝင်ဘာလ၊

အုပ်ရေ - (၅၀၀)အုပ်

တန်ဖိုး - ကျပ်

ဒို့တာဝန်အရေးသုံးပါး

ပြည်ထောင်စု မပြိုကွဲရေး	ဒို့အရေး
တိုင်းရင်းသားစည်းလုံးညီညွတ်မှုမပြိုကွဲရေး	ဒို့အရေး
အချုပ်အခြာအာဏာတည်တံ့ခိုင်မြဲရေး	ဒို့အရေး

စည်းကမ်းလိုက်နာ ဘေးကင်းကွာ
စည်းကမ်းရှိမှ တိုးတက်မည်
စည်းကမ်းကိုက်ညီ ဘေးကင်းသည်။

နိုင်ငံတော်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ပေါ်ပေါက်ရေးသည်
ပြည်ထောင်စုသားအားလုံး၏ ပဓာနကျသောတာဝန် ဖြစ်သည်။

* အင်္ဂလိပ်စာပီရေ အင်္ဂလိပ်လူမျိုး တစ်မျိုး
သားလုံး ကြိုးစားလို့တိုးတက်စွာ။

* ဂျပန်စာပီရေ ဂျပန်လူမျိုးတစ်မျိုးသားလုံး
ကြိုးစားလို့ တိုးတက်စွာ။

* ရခိုင်စာပီ တိုးတက်ဖို့အတွက် ငါရို့.ဇာလုပ်
ကတ်ဖို့လဲ

ဘဝကောက်ကြောင်း

ဆရာစံကျော်ထွန်းကို ၁၉၃၆-ခု၊ ဇူလိုင်လ (၂၀)ရက်၊ အင်္ဂါနံ့မှာ မြောက်ဦးမြို့၊ မြင်းစိုင်း မြင်ရွာမှာ မွီးပါရေ။ အဖ ဦးတက်တိုး (ရွှေပန်းထိမ်ဖော်ဆရာကြီး)၊ အမိ ဒေါ်မညို ဖြစ်ပါရေ။ ညီအစ်ကို မောင်နှမငါးယောက်မှာ အငယ်ဆုံးဖြစ်ပါရေ။ မူလတန်းပညာကို မြောက်ဦးမှာ စာသင်ပြီးကေ ဆဋ္ဌမတန်းကစလို့ စစ်တွေခရစ်ယာန် ကျောင်းမှာ သင်ခပါရေ။ ၁၉၅၄-ခုနှစ်မှာ ၁၀-တန်းအောင်ပြီး ကေ ကျောက်ဖြူ ဥပစာကောလိပ်မှာ ဥပဒေ (ခ)ကို အောင်ခပါရေ။ ဝိဇ္ဇာဘွဲ့ကို ၁၉၅၈-ခုနှစ်မှာ ရန်ကုန် တက္ကသိုလ်က ရဟိခပါရေ။ မဟာဝိဇ္ဇာဘွဲ့ တက်ခွင့်ရပါရေ။

တက္ကသိုလ်ကျောင်းသားဘဝမှာ ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်းတာဝန်ခံ ခေါင်းဆောင်တာဝန်တိ ယူခပါရေ။ ရခိုင်တန်ဆောင် မဂ္ဂဇင်းမှာ ရခိုင်စာပီကဏ္ဍကို အယ်ဒီတာထည့်သွင်းဖော်ထုတ် ပီးခပါရေ။ ရခိုင်ရိုးဟောင်းစာပီတိကို လိလာဖော်ထုတ်ပြီးကေ တတ်စွမ်းသမျှအားနုနု ရခိုင်စာပီ ပြန်လည်ရှင်သန်ရေး၊ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ရေးကို လုပ်ဆောင်ခပါရေ။ စစ်တွေမှာ ‘မုတ်သုန် လှိုင်းသံ’၊ နန့်အရာ ကဗျာစာအုပ်တိကို ထုတ်ခပါရေ။ ကလောင်နာမည် ‘အညှင်စောမွန်’ ဖြစ်ပါရေ။

အလွတ်ပညာသင် ကျောင်းဆရာဘဝ၊ အစိုးရကျောင်းဆရာဘဝတိကို တက်တက်ကြွကြွ ဖြတ်သန်းခပါရေ။ ၁၉၇၇-ခု၊ ဇူလိုင်လ (၂၄)ရက်နီ၊ ချင်းပြည်နယ် ထန်တလန်မြို့နယ်မှာ သီဆုံးလားပါရေ။

ဆရာ-----

ရဟန်းသံဃာတိရေ
ပွင့်တော်မူပြီးရေ မြတ်စွာဘုရားသျှင်မှာ
တပည့်သားတိ ဖြစ်တေဆိုပါကေ
ဆရာကို တစ်ခါလေ့မတို့ဖူး မမြင်ဖူးလိုက်တေ
ကျွန်တော်ရေ ဆရာတပည့်တစ်ယောက်ပါ
ဆရာနာမေကို အသျှေကပင် ကြားဖူးပါရေ
ဆရာကို အသျှေကပင် လေးစားရသူတစ်ယောက်ပါ
ဆရာရိုးခရေစာအုပ်ကို ဖတ်ရရေခါ
ဆရာကို ပိုမိုလေးစားကြည်ညိုမိပါရေ
ဆရာရေ စာပီအရာမှာလေ့ နှံ့စပ်တေဆိုစွာကို
ဒေစာအုပ်မှာ ကိုးကားရေ ကျမ်းတိက သက်သီပြန်ပါရေ။
ယင်းစာအုပ်တိ ပီမူတိ ကျမ်းဂန်တိကို
ဖာမှာရှာလို့ တို့နိုင်ပါဖို့သိမ့်လဲ

ဆရာ---

နောက်နောင်ဘဝတိရာ ရှိပါကေ
ဆရာနန်းတို့ချင် ဆုံချင်ပါရေ
ဆရာတပည့်ရင်းဘဝနန်း
ဆရာဘားမှာ ပညာရင်နို့ သောက်စို့ချင်ပါရေ
ဆရာရိုးရေ ဒေစာအုပ်ကိုဖတ်ယင်း
'ငါ့ပတ်ဝန်းကျင်အတွက် ငါဒေပိုင်တွေးကြည့်ရေ' လို့
ကျွန်တော့်ကို ဆရာပြောပြန်ရေပိုင် ခံစားရပါရေ ဆရာ
ဆရာကို ကြည်ညိုရေစိတ်၊ သတိရရေစိတ်တိနန်း
ဒေစာအုပ်ကို ထုတ်ဝေလိုက်ပါရေ

ဆရာ--

ဆရာကိုယ်တိုင် လက်ဆောင်ပီးခရေ
အသျှင်စက္ကိန္ဒဘားက မူရင်းစာအုပ်ကို ကူးယူဗျာယ်
ဆရာကြီးပသိန်းအကူအညီနန်း
ဆရာမိသားစု၏ ခွင့်ပြုချက်ကြောင့်
အောင်မြင်စွာ ထုတ်ဝေလိုက်ပါဗျာယ်ဆရာ
ကျွန်တော့်ကြိုးစားမှုကို
ဆရာရောက်ရာဘုံဘဝက သာဓုခေါ်ပါလီ။

ရခိုင်လှမြင့်
၂၄-၆-၉၆

ဆရာ----

(၁)

ကျောင်းဆရာ၊ ကဗျာဆရာ၊ သမိုင်းဆရာ၊ တက္ကသိုလ်လောက မဟာဝိဇ္ဇာထိ သင်ဖူးရေလူ၊ ကျွန်တော်ရဲ့ ရခိုင်သား တိ ထဲမှာ လူတစ်ယောက်တည်း ဒေပိုင်ဂုဏ်ပုဒ်တိမာ မကန်ပိုင်ရေလူ၊ ကောင်းကောင်းနည်းပါရေ။ ယေဇူးနန်းအကြောင်း တိုက်ဆိုင်လို့အတွက်ပေါ်မိကေ။ ဆရာကို လွမ်းတမိရေ။

ဆရာသက်ဟိထင်ရှား ဟိနီဖို့ဆိုကေ ဦးဖေမောင်တင်ရီးရေ၊ မြန်မာစာပီသမိုင်းပိုင်၊ ရခိုင်စာပီသမိုင်း ကျမ်းကြီး တစ်စောင်ကို ဆရာနှလုံးသား၊ ဆရာဝိဉာဏ်၊ ဆရာပညာနန်း ရခိုင်လူအဖွဲ့ အစည်းအတွက် အမွှီးပေးနိုင်ခလီဖို့ဆိုစွာ အကြွင်းမဲ့ယုံပါရေ။ သမိုင်းမျိုးဆက်ဆိုစွာ အတိဇာတ အစဉ်အလာဟိရပါရေ။ ဆရာထက် တပည့်တိ တော်ရရေလို့ ရှိုးပညာဟိကြီးတိက မိန့်ဆိုကတ်ပါရေ။ ဂလီလီယို ပက်ခုံးထက်ကိုတက်ပြီးကေ၊ နယူတန်ကြည့်ခလို့ စကြာဝဠာကို ပိုမြင်လာရေ။ နယူတန်ပက်ခုံးထက်ကို အိန်စတိုင်း (Einstein)တက်ကြည့်လို့ ပိုလိုပိုလို မြင်လာရေ။ သမိုင်းကို လက်ဆင့် ကမ်းအပြီးပြိုင်ပွဲနန်းနှိုင်းကေကောင်းကောင်းမလှပါ။ ချောတိုင်တက်ပွဲနန်း နှိုင်းကေရဖို့ ထင်ပါယင့်။ ရခိုင်စာပီ ဂုဏ်သိက္ခာဟိစွာတိုးတက်မြင့်မားရေးဆိုရေအောင်လံသျှကိုရဖို့၊ ချောတိုင် တက်ကတ်စွာမာ အောက်ဆုံးက ခံရေလူတိ အထဲမှာ ဆရာ ပါပါရေ။

(၂)

၁၉၆၇-ခု ကျွန်တော် ဆယ်တန်းရောက်တေနှစ်မှာ၊ အ-ထ-က(၁)စစ်တွေ၊(အဂုစစ်တွေကောလိပ်)မှာ မြန်မာစာပြရေ။ဆရာအားနည်းနီပါရေ။ ဆရာက အ-ထ-က(၄)ကနီပြီးကေ၊ ပညာရေးတက္ကသိုလ်ကို သင်တန်းတက်ဖို့ လားနီပါရေ။ ဆရာ မြန်မာစာသင်စွာက စစ်တွေမှာနာမည်ကြီးပါရေ။ ဘာသာရပ်ဆိုင်ရာ ကျွမ်းကျင်ပိုင်နိုင်မှုက ပြောဖို့ မလိုပါ။ တိုင်းချစ်ပြည်ချစ်ပုဂ္ဂိုလ် တစ်ယောက်၏ စိတ်ရင်းစေတနာက မြူမှုန်မဟိ၊ ပကတိသန့်ယှင်းပါရေ။ စေတနာ မှန်အေတွက် သင်ပြနည်းက အားရတက်ကြွစရာဖြစ်ပြီးကေ အနုပညာဆန်နီ ပါရေ။ ဆရာက အနုပညာသမား၊ သုခုမ သမား မဟုတ်ပါလား။ ပညာသင်ရေဆိုစွာ လည်း အနုပညာတစ်ရပ်ပါဗျာ။ ဆရာရေ လုပ်လို့ဖြစ်လာရေ ကျောင်းဆရာ (Made-teacher) မဟုတ်ပါ။ မွီးရာပါ ကျောင်းဆရာ (Born-teacher) ဖြစ်တေ။

ကျွန်တော်ရဲ့ ကျောင်းသားတိဆရာကို မျှော်နီယက်ပင်း အ-ထ-က(၁)ကို ကျောင်းဖွင့်ပြီး တစ်လလောက်မှာ ဆရာရောက်လာရေ။ ဆရာရေ ကျွန်တော်ရဲ့ထင်စွာထက် အများကြီး နုပျိုလှပနီပါရေ။ ယင်းအချိန်က မြန်မာစာဆရာ ဆိုကေ ခေတ်မမှီရေ ဝတ်စားဆင်ယင်မှုနန်း ကျောင်းထိုင်ဘုန်းကြီးပိုင် မျက်နှာသိသိနန်း၊ ကွမ်းစားဆရာဝါကြီးတိ များပါရေ။ ဆရာကတော့ စတိုင်တစ်မျိုးနန်းပါ။ မျက်နှာပြည့်ပြည့်ပိုင်းပိုင်း၊ မျက်ခုံးကောင်းကောင်း၊ နှာတံပေါ်ပေါ် ချေနန်းပါ။ အသားရောင်ကဝင်းလို့ လူက ပြုံးပြုံးချေ။ ခေတ်မီသန့် ပြန့်လို့ လူလှ၊ လူခန့်တစ်ယောက်လို့ ပြောနိုင်ပါရေ။ စကားပြောကေ ညင်သာသိမ်မွေ့ပါရေ။

အချိန်တိုတိုသွေအတွင်းမှာ ကျောင်းသားကျောင်း သူရို၏ ချစ်ခင်လေးစား ယုံကြည်မှုကို ဆရာ ရယူနိုင်ခဲ့ပါရေ။

မြန်မာစာဆိုစွာ ကျောင်းသားတိ မကြောက်တေ၊ အထင်မကြီးရေဘာသာ၊ ဇာသူ ဇာပိုင်ဖြေဖြေ ၄၀- မှတ်ရရေ လို့ ထင်ထားကတ်တေဘာသာ၊ ယင်းဘာသာကို စိတ်ဝင်စားအောင်၊ အထင်ကြီးအောင် သင်ဖို့ဆိုစွာ မလွယ်ရေကိစ္စပါ။ ဆရာက မလွယ်စွာကို လွယ်အောင်လုပ်ပစ်တေ။

ဆရာနန့် မြန်မာစာသင်လို့ နှစ်ပတ်သုံးပတ်လောက်မှာ ကျွန်တော်ကိုယ့်စွာကိုယ် သိလိုက်ပါရေ။ ငါရို့ဆရာက မြန်မာစာပြစွာမှာ ကောင်းကောင်းတော်ကေလေး၊ မြန်မာစာညံ့ရေ ကျောင်းသားစာရင်းမှာ ငါထိပ်ဆုံး က မနားယေ။

တစ်ရက်နိက နိခင်းမုန့်စားလွတ်ချိန်မှာ ကျွန်တော့်ကို ဆရာခန်းထဲကို ခေါ်လားပါရေ။ “ မင်း မြို့ဟောင်းသား မနားဝေ၊ ဆရာကြီးသားဆို၊ ငါလေးတူရေလို့မှတ်ယင့်၊ ဆရာလေး မြို့ဟောင်းကဝေး” လို့ စပြောပါရေ။ ဆရာက မြို့ဟောင်း(မြောက်ဦးအကြောင်းတိကို ကျွန်တော် စိတ်ဝင်တစားဖြစ်အောင်ပြောပြပါရေ။ ကျွန်တော်က စကား အရှည်ကြီး ပြန်မပြောဝံ့ပါ။ ဆရာနန့် တပည့်ဟောင်းကြီးထဲကတချို့ရို့ ခင်မင်ရင်းနှီးပြောနိ ကတ်စွာတိ ကျွန်တော်မြင်ဖူး ပါရေ။ ကျွန်တော်က အတန်းထဲမှာ လူကလေးအငယ်ဆုံး၊ အသက်ကလေးအငယ်ဆုံး ပိုင်ဖြစ်နိလို့ ဆရာတိရို့မှာ စကားပြောရဖို့ဆိုကေ ကြောက်တတ်ပါရေ။ ဆရာက ကျွန်တော့်ကို ဆရာတစ်ယောက်ပိုင် မဟုတ်ဘဲ ညီအရင်းသွေ တစ်ယောက်ပိုင် ထိုအကြောင်း ဒေအကြောင်း ရင်းရင်းနှီးနှီး ပြောပါရေ။ နောက်ဆုံးမှာ ဆရာပြောရေ စကားတစ်ခွန်း ကျွန်တော့်ရင်ထဲမှာ မြားတစ်စင်းပိုင် ဝင်လာပါရေ။

“မင်းကိုဆရာမက သင်္ချာကောင်းကောင်းရရေလို့တော့ ပြော ရေဝေး၊ မြန်မာစာ စိကေညံ့ရေကာဝေ” ရှက်ခြင်း၊ ကြောက်ခြင်း၊ ဝမ်းနည်းခြင်းတိနန့် ကျွန်တော်ဗဗော သွေပိုင် ဖြစ်လားလီပါရေ။

ဆရာက ကျွန်တော့်ကို အားပီးရေ၊ နောက်ပိုင်းမှာလေး၊ တခြားကျောင်းသားတိထက် ဂရုတစိုက်ကူညီပါ ရေ။ မြန်မာစာဆိုရေ ဘာသာကိုသင်လို့ရာ တခုသင်စွာရာ ကျွန်တော်လုံးဝ စိတ်မဝင်စားပါ။ ဆရာသင်ပြကေ စာသင်ကောင်းလို့ တစ်ချက်သွေ စိတ်ဝင်စားပါယင့်၊ အားကေသင်္ချာ၊ ရူပဗေဒတွက်ဖို့စွာကိုရာ စိတ်ရောက်လား လီပါရေ။

တခါက ဆရာပြောဖူးစွာ ရင်ထဲမှာစွဲကျန်ခဲ့ပါရေ။ “ဆရာဝန်ဖြစ်ဖြစ်၊ အင်ဂျင်နီယာဖြစ်ဖြစ် လူဆိုစွာ တနိတရက်မှာ ကိုယ့်အကြောင်း၊ ကိုယ့်မြို့ကိုယ့်ရွာအကြောင်း၊ ကိုယ့်လူမျိုးအကြောင်းကို ရိုးဖို့အချိန်ကျလာတတ် တေ။ ယင်းခါ မြန်မာစာအရေးကြီးလာဗျာဝေ၊ အရိုးကောင်းဖို့လိုရေဝေနှမ်း၊ အရိုးကောင်းချင်ကေ၊ အဖတ်များ ရဖို့ ဘာသာရပ်တစ်ခုကို အထင်သေးလို့ မရဝေး”

ဆရာ၏အရိပ်အာဝါသအောက်မှာ ကျွန်တော်နှစ်ပြည့်နိခွင့် မရလိုက်ပါ။ မိုးနိတစ်ရက်မှာ တင်မိုး၏ “အဖိုးသခင် ကိုယ်တော်မှိုင်းသို့” ကဗျာကို သင်နီယက်ပင်း သူချစ်တေတပည့်တိကို နှုတ်ပင်မဆက်နိုင်ခဘဲ ပညာရေး လောကထဲက မျက်လှည့်ပြပိုင် ထွက်လားခလီရေ။

ကျွန်တော်ရို့ ဝမ်းနည်းပက်လက်နန့် လွမ်းကျန်ခကတ်တေ။ ဆရာပြောဟန် ဆိုဟန်တိ မျက်စိထဲမှာ

မြင်တုန်း၊ ဆရာစကားသံတို့ကို နားထဲမှာ ကြားနိမိတုန်းပါ။ ဆရာတပည့် ထိုနှစ်က ဆယ်တန်းအောင်ရေခါ၊ ဆရာပြောရေပိုင် သင်္ချာကတော့ ဟုတ်တေ့ဝက်လို့ ဆိုနိုင်ပါယင်၊ မြန်မာစာကတော့ စိသျှမဟုတ် ကောင်းကောင်း ညံ့ပါရေ။ ယင်းခါက ဆရာကို လွမ်းမိရေ။ တန်ဘိုးနည်းရေ ပုဂ္ဂလိက အလွမ်းပါရ။

ဆရာက အနုသုခုမသမား၊ ယေကေလေးဘဝ ဖြစ်တည်မှုမှာ ပြဋ္ဌာန်းချက်က တပုံစံဖြစ်ရလီရေ။ မြန်မာစာကို စိတ်မဝင်စား၊ မြန်မာစာအလွန်ညံ့ရေကောင်း၊ ရခိုင်စာဆိုစွာ ခေါင်းထဲလုံးဝမဟိရေ ဆရာတပည့်။ အေခါခါ ဆရာ ချစ်မြတ်နိုးခရေ ရခိုင်စာပီကို အမိပိုင်ချစ်လို့ ဆရာပုံစံ အနုသုခုမသမားတပည့်ပါ။ အေခါခါဆရာကို ပိုလွမ်းပါရေ။ စာပီယဉ်ကျေးမှုနန်းယဉ်ပြီးကေ အမျိုးဘာသာနန်းယဉ်ပြီးကေ အလွမ်းမိရေဘဝ လွမ်းပါဆရာ။

(၃)

ရခိုင်ဂန္ထဝင်နိမိတ်ပုံရို့။ လင်းလက်ပြုံးပြက်တေ မြောက်ဦးမှာ ဆရာကိုမိုးရေ။ တော်ဝင်နန်းတော်ကုန်း အနောက်ဘက်၊ မြင်း စိုင်းပြင်အရပ်မှာ ဖြစ်တေ။ ဆရာရို့ အိမ်နောက်မှာ သိင်္ဂီဒီ မြောက်ဦးချောင်းရေ၊ စိမ်းစိမ်းမြမြ အလှအပသျှ စီးဆင်းနီရေ။ ဆရာအဖက လူရတတ်ပန်းထိမ်ကြီးတပည့်တိမကန်၊ ဆရာဘဝက အီးအီးချမ်းချမ်း၊ အသျှကပင် နူးနူးညံ့ညံ့သျှ၊ ဒုတိယကမ္ဘာ စစ်ဖြစ်လာရေခါ ဆရာရို့မိသားစုရေ အဉ္စနဒီလေးမြို့မြစ်ကမ်း ဘေးက မြက်ရိတ်ကျွန်းရွာသျှကို ပြောင်းနီကတ်တေ။ ယင်းခါ ဆရာ ၆-နှစ်၊ ၇-နှစ်၊ လူမှန်းသိလို့ ပျော်ရွှင်ခံစားတတ်စ ပြုရေချိန်မှာ လှပရေ ရခိုင်သဘာဝတရားနန်း ဆိုးဝါးရေ စစ်ဒေ နှစ်မျိုးရေ ဆရာဘဝထဲကို တပြိုင်တေး ဝင်လာရေ။ ကောင်းကင်ထက်မှာ စစ်လီယာဉ်ယုံတိ၊ ဆရာက လေးမြို့မာရီချိုး၊ အပင်တိကြားမာပုန်း၊ သောင်ပြင်မာပြီး၊ အိမ်မာ စာသင်၊ သာခြင်းနားထောင်၊ ဝတ္ထုနားထောင်ယက်ပင်းနန်း စစ်ကာလကို ဖြတ်သန်းခရ ရေ။ အသျှကပင် ဘာသာတရား ကို ကိုင်းယှိုင်းရေ၊ စာကြိုးစားရေ၊ သမိုင်းယဉ်ကျေးမှုကို မြှုပ်ပြီးလေ့လာရေ။ ဉာဏ်ကောင်းရေ၊ ထက်တေ။ တက္ကသိုလ်ကို ခလုတ်မသတ်ဘဲ ရောက်လားခပါရေ။ တက္ကသိုလ်မှာ ဆရာဘဝပီပြင် ရုပ်လုံး ကြွလာရေ။ ဆရာကောင်း သမားကောင်း တိနန်းတွဲရလာရေ။ လမ်းညွှန်မှုရလာရေ။ စာပီမိတ်ဆွေ ပေါင်းသင်းရောင်းရင်းရို့နန်း ပေါင်းစည်းဆုံတွဲလာရေ။ အတွဲ အကြိုတိမကန်နန်း ရင့်ကျင့်ခိုင်မာလာရေ။

မြကျွန်းသာက ကျောင်းပိတ်လို့အိမ်ပြန်လာကေ၊ အမိအိမ်ရိပ်ထဲမှာ အကိုတိနန်း ငြင်းရခဲရရေ၊ ဆရာက မောင်နှမငါးယောက်ထဲမှာ အငယ်ဆုံးဖြစ်တေ၊ အစ်ကိုသုံးယောက် အေးမတစ်ယောက် ဟိရေ။ အစ်ကိုသုံးယောက် က သမိုင်းခေတ်ထဲမှာ မြစ်ကိုလက်ပစ်ကူးခရေလူတိ။ ဆရာကတော့ ကိုယ့်ဝါသနာ၊ ကိုယ့်ပညာ၊ ကိုယ့်ယုံကြည်ရာ နန်းကိုယ်။

မြကျွန်းညိုမာ၊ ရခိုင်စာပီ အနုပညာဝိုင်းထဲ လှုပ်ယှားယင်း ပင်မြင့်တော်ဝင် ပန်းသဇင်၊ ကြည်နူးရင်ခွန်ရေ မေတ္တာဘွဲ့တစ်ခု ဆရာနုလုံးအိမ်ထဲမှာ ဖြစ်တေခရေ။ ကုသိုလ်ကြမ္မာမမိပါခလို့ပင် ဆိုရဖို့လား။ အမျိုးဘာသာ တူကေလေး၊ ဘဝမတူ၊ လမ်းမတူလို့ အလွမ်းပြဇာတ်တစ်ပုဒ်ရာဖြစ်ရလီရေလို့ ဆိုရဖို့လား မပြောတတ် ပါဗျာ။

အမိဝါကြီးမက ပညာတတ်သားသျှကို အိုးနန်းအိမ်နန်း ဖြစ်စီချင်ရေ။ စစ်တွေမြို့က ဖေသာဝလာ

အလွှာတိက ကမ်းလှမ်းလာရလက်ကို ဆရာခေါင်းခါလီရေ၊ ထိုကာလက ခေတ်စားရေလင်ရောင်း လင်ဝယ်စနစ် ကို ဆရာဆန့်ကျင်ရေ။ ယင်းပိုင်နန့် နွီကန္တာရသစ္စာလမ်းမာ ဆရာတစ်ယောက်ထဲ။

လူဆိုစွာ ကိုယ့်ဖြစ်တေမှုကို ကိုယ်တိုင်လွတ်လွတ်လပ်လပ် ခွီးခွင့်ဟိပါရေ။ ကိုယ့်သမိုင်းကို ကိုယ်ခွီးရရေ။ မြီပြင်မာ၊ ကောင်းကင်မာ၊ မြစ်မာ၊ ပင်လယ်မာ၊ တောင်မာ၊ တောမာ၊ အရပ်မျက်နှာပေါင်းစုံမာ ပြန့်ကြနီရေ သမိုင်းအဖွဲ့အစသျှေတိကို စုစည်းဖို့ လေးစားဖို့ဆိုစွာက လက်ဟိမျိုးဆက်၊ လာဖို့မျိုးဆက်တိ တာဝန်ပါ။

(၄)

ဒေစကြာဝဠာထဲမှာ ကောင်းမှုကုသိုလ်လုပ်ခရေ လူတိအတွက်၊ သုဂတိဘုံလို့ဟိပါရေလတ်။ ယင်းဘုံမာ ရခိုင် ရွာလို့ ဟိပါရေလတ်။ ယင်းရွာမာ ဆရာကြီးစံရွှေပု၊ ဆရာကြီးအောင်သာဦး၊ ဆရာကြီးဦးသာထွန်း၊ ဆရာကြီး စံသာအောင်ရို့နန့် အဖန် ရည်သောက်ယက်ပင်း ရခိုင်သမိုင်း၊ ရခိုင်စာပီတိကို ဆရာဆွေးနွေးတိုင်ပင်လို့ ဟိလီပါဖို့။ ယင်းရွာမာ မြောက်ဦးလမ်းသျှေကို လျှောက်ယက်ပင်း ဆရာကြီး အောင်လှဖန်နွဲ့တို့ပနာ၊ ရခိုင်အမျိုး သားပညာရေး အကြောင်းကို ဆွေးနွေးလို့ဟိလီပါဖို့။

မောင်ခိုင်အောင်

ရခိုင်ကဗျာနှင့် ရခိုင်အတွေးအခေါ်

နိဒါန်း

၁၉၆၉-ခု၊ ဇွန်လ (၂၈)ရက်၊ စနီနီတွင် ရန်ကုန်ဝိဇ္ဇာနှင့် သိပ္ပံတက္ကသိုလ်၊ ယုဒသန်ခန်းမဆောင်တွင် ရခိုင် အမျိုးသားစာပီနန်းယဉ်ကျေးမှု ဆပ်ကော်မီတီကကျင်းပသော ဟောပြောပွဲ၌ဟောပြောခဲ့သည့် “**ရခိုင်ကဗျာနှင့် ရခိုင် အတွေးအခေါ်**” အကြောင်းကို စာတမ်းပြုစုထားလိုက်ပါသည်။

ဟောပြောပွဲ၌ ယင်းအကြောင်းအရာကို ပြောဟောဖို့ ရွေးချယ်ခြင်း၏ အဓိက ရည်ရွယ်ချက်မှာ - ‘နားလည်မှု’ ရစီဖို့ ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ကိုနားလည်မှု ရစီဖို့ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ကို ရခိုင်နားလည်မှုရစီဖို့၊ ရခိုင်ကို ချင်း၊ ကချင်၊ သျှမ်း၊ ကယား၊ ကရင်၊ မွန်၊ မြန်မာရို့၊ နားလည်ဖို့၊ ရခိုင်ကို ကမ္ဘာလူသား တစ်ရပ်လုံးနားလည်ဖို့ အဓိက ရည်ရွယ်ပါသည်။ ဤရည်ရွယ်ချက်အတွက် အကျိုးမျှော်မှုတစ်ဆင့်ကောင်းပါသည်။ ယင်းအကျိုးမျှော် မှုကား အခြားမဟုတ်ပါ။ အချင်းချင်း နားလည်ခြင်း ကြောင့် အချင်း ချင်းချစ်ခင်ညီညာရိုး၊ အချင်းချင်းလေးစားရိုး၊ အချင်းချင်း အခွင့်အရီးကို မထိခိုက် မစော်ကားရိုး၊ အချင်းချင်းငြိမ်းချမ်းစွာ နီထိုင်ရိုးရို့ပေါ်ထွက်လာဖို့ကို အကျိုးမျှော်ပါသည်။ ဧချင်ရေ အဓိက ရည်ရွယ် ချက်မှု၊ အဓိက အကျိုးမျှော်မှုပါယာ။

“ရခိုင်ကဗျာနှင့် ရခိုင်အတွေးအခေါ်”ကို နိဂုံးအပါအဝင် အပိုင်းကြီးလေးပိုင်း ပိုင်းခြားအပ်ပါသည်။

ယင်းရို့မှာ-

- (၁) စာပီ၊ ရခိုင်စာပီ
- (၂) စာပီ၏ ပုံသဏ္ဍာန်နှင့်အကြောင်းအရာ၊ ရခိုင်စာပီ၏ ပုံသဏ္ဍာန်နှင့် အကြောင်းအရာ
- (၃) ရခိုင်ကဗျာတွင် တွိဟိရသော အတွေးအခေါ်ကြီးသုံးရပ်
- (၄) နိဂုံး ဟူ၍ ဖြစ်ပါသည်။

အပိုင်း(၁) စာပီ၊ ရခိုင်စာပီ

လူသားရဲ့၏စာပီသည် လူ့ခံစားချက်၊ လူ့တွေးခေါ်ချက်၊ အပြောအဆို အရိုး အသားရဲ့ကို စုပေါင်းချက်မှ ပေါ်ထွက် လာရေ လူ့အသုံးအဆောင်ပစ္စည်းတစ်ခု ဖြစ်ပါသည်။ လူသည် ပတ်ဝန်းကျင် နှင့် ထိတွေ့ကပ်စားတတ်ပါသည်။ စဉ်းစား တွေးခေါ် တတ်ပါသည်။ ယင်း အခံအစား အတွေးအခေါ်ရဲ့ကို နှုတ်ကဖွင့် ပြောကေ အပြောအဆို ဖြစ်လာပါသည်။ ရိုးသားကေ အရိုးအသား ဖြစ်လာပါသည်။ အချုပ်မှာကား စာပီဆိုသည်မှာ - ကာယကံမူ၊ ဝစီကံမူ၊ မနောကံမူဆိုရေ အမှုသုံးပါးပေါင်း စပ်တီထွင်လိုက်ခြင်းတစ်ရပ် ဖြစ်ပါသည်။ ခေတ်နန်းအညီအလျော် ပြောင်းလဲလိုက်လာရေ အဟောင်း ဆုံး လူ့အသုံးအဆောင်ပစ္စည်းတစ်ခုပင် ဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်ရဲ့၏စာပီသည် ရခိုင်ခံစားချက်၊ ရခိုင်တွေးခေါ်ချက်၊ ရခိုင်အပြောအဆို၊ ရခိုင်အရိုးအသားရဲ့ စုပေါင်းချက်မှ ပေါ်ထွန်းလာရေ ရခိုင်အသုံးအဆောင်ပစ္စည်းတစ်ခု ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်သည် ရခိုင်ပတ်ဝန်းကျင် အလျောက် ခံစားပါသည်။ စဉ်းစား တွေးခေါ်ပါသည်။ ယင်းခံစားချက်၊ ယင်းစဉ်းစားတွေးခေါ်ချက်ရဲ့ ကို နှုတ်ကဖွင့်ပြောကေ ရခိုင်စကား ဖြစ်လာပါသည်။ ရခိုင်ပိုင်ရိုးသားကေ ရခိုင်အရိုးအသား ဖြစ်လာပါသည်။ အချုပ်မှာကား ရခိုင်စာပီဆိုသည်မှာ ရခိုင်အမှုသုံးပါးလုံးကို ပေါင်းစပ်တီထွင်လိုက်ခြင်းတစ်ရပ် ဖြစ်ပါသည်။ ခေတ်နန်းအညီအလျော် ပြောင်းလဲလိုက်လာသည့် အဟောင်းဆုံး ရခိုင်အသုံး အဆောင်ပစ္စည်းတစ်ခုပင် ဖြစ်ပါသည်။

ငါရဲ့သည် ခံစားချက်၊ တွေးခေါ်ချက်ရဲ့ကို ပတ်ဝန်းကျင်ကရသည်။ သမိုင်းက ရသည်။ ရခိုင်ရဲ့သည် ရခိုင်ခံစားချက်၊ ရခိုင်တွေးခေါ်ချက်ရဲ့ကို ရခိုင်ပတ်ဝန်းကျင်ကပင် ရပါသည်။ ရခိုင်ပတ်ဝန်းကျင်တွင် ပကတိအဟိ၊ အမြင်အတွဲ၊ အကြားအနား၊ အနံ့အသက်ရဲ့ကို အာရုံစိုက်ရပါမည်။ သတိပြုရပါမည်။ စစ်ဆီးသန့်စင်ရပါမည်။

အကျွန်ရဲ့၏ အမြင်အတွဲ

ရခိုင်ရိုးမတောင်တန်းကြီး ရခိုင်ပင်လယ်ရီပြင်၊ ရခိုင်လယ် တောယာမြို့၊ ရခိုင်မြို့၊ ပြကျေးရွာ အသီးသီးရဲ့ကို မြင်တို့ရပါသည်။ ထပ်မံလို့ပြောရပါကေ-အာကာမိုခိုင်း၊ ဆိုင်းဆိုင်းပြိုင်းပြိုင်း၊ ထည်ထည်ဝါဝါ၊ ခမ်းခမ်းနားနား၊ ရပ်တည် နီရေ ရခိုင်ရိုးမနွယ် ချိုငန်းတောင်ရိုး တောင်စွယ်နန်းစိမ်းစိုညိုမြသော ရခိုင်ပင် လယ်ရီပြင်၊ ရိုးတောင်တန်းမှ မြစ်ဖျားခံပြီး ပင်လယ်ပြင်သို့ စီးဆင်းနီကတ်သည့် မြစ်နီအသွယ်သွယ်၊ ငှက်ခါး တောင်ပိုင်စိမ်းစိမ်းစိုစို မြမြညိုနီသည်လယ်ခင်း၊ ကောက်ခင်း၊ ဆန်နှံခင်းများပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဤအရာ ဤအရာများသည်ပင် အကျွန်ရဲ့၏ အမြင်အတွဲ၊ မျက်စိပသာဒ အကြည်အဆိုက်၊ ရခိုင်အလှအပသဘာဝများပင် ဖြစ်ပါသည်။ မိုးတိမ်အဆိုင်းအဆိုင်း အလှိုင်းအလှိုင်းတိန်နဲ့ တန်ဆာ ဆင်ယင်ထားရေ အကျွန်ရဲ့၏မာန်အောင်ကျွန်း၊ တိုက်ကျွန်း၊ ရဲကျွန်းနန်း

ကျွန်းပေါင်းများစွာ ထို့အပြင် နှလုံးမွှဲ လျော် ပျော်ဖွယ်အတိ ရမ္မာဝတီရမ်းပြည့်ကျွန်းကြီး၊ အရာတစ်ဖက်မှာဆိုကေ ရွှေဝါချိုင့်၊ ငွေလွှာသောင်ကမ်း၊ ရွက်ဖြူတလွလွ လှိုသဘောတိနန်း၊ ပဏာရ-ကြည့်မဝပျော်မဆုံး၊ ဝင်ထွက်မစဲ တသဲသဲနန်း ဒွာရာဝတီ သံတွဲမြို့ကြီး။ ထို့ပြင် ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်ညွန့်ဖူး၊ မြောက်ဦးရွှေမြို့တော်ဟောင်းနန်းတကွ၊ လောင်းကြက်၊ နေရူရ၊ တောင်ငူ၊ ခြိပ်၊ ပုရိမ်၊ ပဉ္စာ၊ စမ္မာဝက်၊ ဝေသာလီ၊ ကျောက်လှေကား၊ ဓညဝတီ၊ ကျောက်ပန်းတောင်း၊ နီလာပန်းတောင်း၊ ကန်သုံးဆင့်၊ ငခွေးသင်တောင်၊ ဒွါရာဝတီ၊ ရမ္မပူရစသည့် မြို့တော် ဟောင်းများ။ ယေဗြီးကေ- သျှစ်သောင်း၊ ကိုးသောင်း၊ မာန်ငါးပါးနန်းတကွ ဥဿလင်း ဓာတ်တော်၊ ဦးရစ်ဓာတ် တော်၊ ဆံတော်၊ အံတော်၊ နံတော် စသည့်ဘုရားပုထိုး ဂူကျောင်း ဇရပ်အထပ်ထပ်။ တခါ- မဟာမုနိကိုယ်စားတော် နန်း မဟာဇိန်ကအစ ရုပ်တုတော်အပေါင်း၊ ဓာတ်တော် အပေါင်းကိန်းဝပ်စံပျော် ရာ တောင်ထိပ် တောင်ထွတ်များ၊ သီရိဂုတ်ကုန်း၊ ကတညကုန်း စသောကုန်းမြတ်မြတ်များ စသည်စသည်ရှိရာ အကျွန်ရဲ့၏ အမြင်မှာ စွဲမြဲစရာ၊ ချစ်ခင်စရာ၊ ကြည်နူးစရာ၊ ရခိုင်အလှအပ အမြတ်အနိုးရတနာများပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဤပတ်ဝန်းကျင်၊ ဤပတ်ဝန်းကျင်ရှိကို အကျွန်ရဲ့မြင်တို့ ရပါသည်။

အကျွန်ရဲ့၏ အကြားအမှာနှင့် အသင်းရနံ့

ယက်အူသံ၊ လှိုင်းဆူသံ၊ မုတ်သုန်လှိုင်းရိုက်ခတ်သံ၊ စိမ့်စမ်း ချိုမြောင်များက တသောသောတည်ညံ ရီစီးသံများ၊ အောက်ချင်း ငှက်စသော ရခိုင်ကျီးငှက်သံသာ တွန်မြည်ကျူးရင့်ချက်များ၊ ဆင်အစ သျှင်အဆုံး၊ သားရဲတိရစ္ဆာန်တို့၏ အတန်တန်အလီလီ အော်မြည်ပျော်မြူးသံများ၊ လယ်ယာအကိုအဘာရဲ့၏ အရွေ့သံ၊ နွားငေါက်သံ၊ စာလိုက်သံ၊ တံငါရဲ့၏ တက်ခတ်သံ၊ ဟီးလေသံ၊ အန်ဆိုသံ။ ဤအရာရဲ့ကား အကျွန်ရဲ့၏ ချိုတ သိမ့်သိမ့်၊ ချမ်းတငြိမ့်ငြိမ့် ကြားရနာ ရရေ အသံဘလံများပင်။

ယင်းနောက် ကိုယ်စိတ်နှစ်ပါးကို ကြည်လင်ရွှင်ယူသွီးကြွစီရေ ပင်လယ်ပြင် လီချို လီသန်ကို ယှုယှိုက်ရပါ သည်။ တောသင်းနံ့၊ တောင်သင်းနံ့ကို ယှုရယှိုက်ရပါသည်။ အကျွန်ရဲ့၏ အကြား အတို့တိပင် ဖြစ်ပါသည်။ အချုပ်ပြောရ ပါကေ- လွတ်လပ်ခြင်း၊ ရဲရင့်ခြင်းကိုဖြစ်စီရေ ပင်လယ်ရိပြင်၊ တည်ငြိမ်ခြင်း၊ ရင့်ကျက်ခြင်းကိုဖြစ်စီရေ ရိုးမတောင်တန်း၊ ရွှင်လန်းခြင်း၊ တက်ကြွ ခြင်းကိုဖြစ်စီရေ ကောက်ခင်း၊ လယ်ခင်း၊ ယာခင်းတိရေ စောင့်ရှောက် ခြင်းတရား ပြည့်ဝ ကုံလုံရေ ရခိုင်လူ့အဖွဲ့အစည်း၏ ရခိုင်ပတ်ဝန်းကျင် (Rakhine Environment) ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဤရခိုင်ပတ်ဝန်းကျင်လောကကို အကျွန်ရဲ့၏ အဇူအဇာ အဆက်ဆက်က တည်တန့်ခိုင်ခန့်လာရေ ရခိုင်နှလုံး သွီး (Rakhine Hereditary Blood)မှာ တွဲခံစားယူလိုက်ပါကေ၊ ထူးခြားရေ ထက်မြက်တက်ကြွ နိုးကြားသောခံစားချက် ပေါ်ပေါက်လာပါသည်။ ထူးခြားထက်မြက်စွာ၊ တက်ကြွနိုးကြားစွာ စဉ်းစားတွေး ခေါ်လာပါသည်။ ဤခံစားချက်၊ ဤတွေးခေါ်ချက်တို့ကို နှုတ်က ဖွင့်ပြောကေ၊ ရခိုင်စကား ဖြစ်လာပါသည်။ လက်နန်း ရိုးဖွဲ့လိုက်ကေ ရခိုင်အရိုးအသား၊ ရခိုင်စာဖြစ်လာပါသည်။ (ရခိုင်နန်းကမ္ဘာ ထိတို့ဆက်စပ်မှု၊ အတွေးအခေါ် ကျယ်ဝန်းလာမှု၊ တိုးတက်လာမှုရဲ့ကို စောတမ်း၌ တိုက်ရိုက်မဆက်စပ်၍ ချန်ထား ခပါသိသည်။

)

ခုခေတ်ကာလမှာ အတွေးအခေါ် အပြောအဆိုရဲ့ကို အရိုးအသားလုပ်ဖို့ လွယ်ကူနီသော်လည်း

ထိုရိုးရိုးခေတ် ကကား ခုပိုင်မလွယ်ကူပါ။

လူသည် သူ့အတွေးအခေါ် သူ့အပြောအဆိုကို အရိုးအသား လုပ်ဖို့အတွက် အက္ခရာ(ဝါ) အမှတ်အသား သင်္ကေတ တစ်ခုခုလိုပါသည်။ ကမ္ဘာဦးလူရို့ကကား အက္ခရာအမျိုးမျိုး၊ သင်္ကေတအမျိုးမျိုးရို့ကို တည်ထွင်ခက်တတ်ပါသည်။ ရခိုင် အရိုးအသား စတင်ပေါ်ပေါက်လာသည့်ခေတ်ဟု သတ်မှတ်ထားကတ်သည့် ဝေသာလီခေတ်က ရခိုင်ရို့ကား ရခိုင် အတွေးအခေါ်၊ ရခိုင်အပြောအဆိုရို့ကို ရက္ခဝဏ္ဏအက္ခရာနန်းပေါင်းစပ် ပြီးကေ ရခိုင်အရိုးအသား၊ ရခိုင်စာကို တီထွင်ခက်တတ်ပါသည်။ ဤအချက်န့်ပတ်သက်လို့ ဝေသာလီခေတ်နိုင်ငံသုံး ဒဂိုးများ၊ ကြီးဆီးမီးခွက်များ၊ ကျောက်စာနန် ပီစာတိကိုလိလာ ကေသိသာနိုင်ပါသည်။ ပိုမိုနက်နဲကျယ်ပြန့်လာ အောင် တိကျမှန်ကန်လာအောင် သုတေသနလုပ်ဖို့ ကိစ္စပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဆိုခသောရက္ခဝဏ္ဏအက္ခရာမှာ အင်ဒိုအေရီယန်လူမျိုးရို့ သုံးစွဲသည့်ဗြဟ္မီအက္ခရာမှ မြစ်ဖျားခံ ကာ ဆင်းသက်လာပြီးကေ ရခိုင်နည်းလမ်းအရ ဆင့်ကဲပြောင်းလဲလာခြင်း (The Evolution of Rakkhawanna from Vrahmi)ကြောင့် ပေါ်ထွန်းလာသော အက္ခရာပင်ဖြစ်ပါသည်။ အလားတူပင် သီတိုဠ်အက္ခရာ၊ မွန်အက္ခရာ၊ ဗျူအက္ခရာ၊ မြန်မာအက္ခရာ၊ သျှမ်းအက္ခရာ၊ ထိုင်းအက္ခရာ၊ ခမာအက္ခရာရို့သည်လည်း ဗြဟ္မီအက္ခရာမှ မြစ်ဖျားခံပြီးကေ ဆင်းသက်လာ ကတ်သည်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ တဖန် အခုခေတ်သုံးရခိုင်အက္ခရာ ရက္ခဝဏ္ဏအက္ခရာမှ ဆင့်ကဲပြောင်းလဲလာခြင်း (The Evolution of modern Rakhine Alphabet from Rakkhawanna)ပင် ဖြစ်ပါသည်။ဆိုခသော ရခိုင်အက္ခရာနန် ရခိုင် အတွေးအခေါ် ရခိုင်အပြောအဆိုရို့ကို ပေါင်းစပ်ရိုးဖွဲ့လိုက်သည့်အခါ ရခိုင်စာ ပေါ်ပေါက်လာပါသည်။ လူမျိုးတိုင်းမှာ လည်း ဤအတိုင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ရို့မှာ စာကို ကျောက်တုံးကျောက်ပြား၊ သတ္တုပြား၊ ရုပ်တု၊ ပီရွက်၊ ထန်းရွက်၊ ဝါးပြား၊ စက္ကူ စသည်ရို့မှာ ရိုးလိ သားလိဟိ ကတ်သော်လည်း ပီမှာအများဆုံး ရိုးသားသည့်အတွက် ကြောင့် စာနန်ပီကို တွဲဖက်ပြီးကေ “စာပီ”ဟု ခေါ်ဝေါ် သုံးနှုန်း လာတတ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ရခိုင်အခြင်းနန်ရိုးသားသမျှ စာပီအရပ်ရပ် ရို့မှာ “ရခိုင်စာပီ” (Rakhine Literature) ပင် ဖြစ်ပါသည်။

အပိုင်း(၂) စာပီ၏ ပုံသဏ္ဍာန်နှင့် အကြောင်းအရာ

ရခိုင်စာပီ၏ ပုံသဏ္ဍာန်နှင့် ရခိုင်အကြောင်းအရာ- ရခိုင် စာပီကို အဓိကပုံ သဏ္ဍာန်အရ အပိုင်းကြီးလေးပိုင်း ခွဲခြားထား နိုင်ပါသည်။ ယင်းရို့မှာ- (၁) လင်္ကာ၊ (၂) စကားပြည်၊ (၃) လင်္ကာစကားပြည်နှစ်ထွေရော၊ (၄) အဖွင့် ဟူ၍ ဖြစ်ပါသည်။

လူသည် မိမိ၏ခံစားချက်၊ တွေးခေါ်ချက်၊ ပြောဆိုချက်၊ ရိုး သားချက်ရို့မှ စာပီကို မိမိသုံးစွဲရန်အတွက် တီထွင်ပုံ၊ တည်ထောင် ပုံသဘောကို အပိုင်း(၁)မှာ တင်ပြပါသည်။ လူ့ခံစားချက်၊ လူ့ တွေးခေါ်ချက် (Feeling and Thought) ရို့ကို စကားဖွဲ့ရန်၊ စာဖွဲ့ ရန်အဆင့်သို့ တက်လာသောအခါ စည်းကမ်းနည်းလမ်းရို့မှာ အစပထမက မဟိခသော်လည်း နောင်တွင် တစတစပေါ်ပေါက်လာပါသည်။ ခံစားချက်တစ်ရပ်ကိုဖြစ်စီ၊ တွေးခေါ်ချက် တစ်ရပ် ကိုဖြစ်စီ ပုံဖော်ရန် ကြိုးစားသောအခါ အချက်ကြီးနှစ်ချက်ပေါ်ပေါက်လာပါသည်။ ယင်းရို့မှာ(၁) အကြောင်း အရာ (Content)နှင့်၊ (၂) ပုံသဏ္ဍာန် (Form) ရို့ပင် ဖြစ်ပါသည်။

လူ့ခံစားချက်၊ တွေးခေါ်ချက်ရို့မှာ အခြားမဟုတ်ပါ။ စာဖွဲ့ဖို့အကြောင်းအရာပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းအကြောင်း အရာကို ရိုးရိုးစကားနှင့် ရိုးဖွဲ့ကေ စကားပြည်ပုံသဏ္ဍာန် ဖြစ်လာပါသည်။ စကားတန်ဆာဆင်ကာ ကာရန်နှင့်ဖွဲ့ကေ လင်္ကာပုံသဏ္ဍာန် ဖြစ်လာပါသည်။ ရိုးရိုးစကားနှင့် ကာရန်ပါသော စကားရောနှာလိုဖွဲ့ကေ- လင်္ကာစကားပြည် နှစ်ထွေရောပုံသဏ္ဍာန် ဖြစ်လာပါသည်။

ရခိုင်သည် ရခိုင်သွီးသားအရလည်းကောင်း၊ ရခိုင်ပတ်ဝန်း ကျင်အသိုင်းအဝိုင်း အဖွဲ့အစည်းအရ လည်းကောင်း၊ ခံစားတတ် ကြောင်း၊ တွေးခေါ်တတ်ကြောင်း၊ ပြော ဆိုရိုးသားတတ်ကြောင်းကို ရှုကအပိုင်းတွင် တင်ပြပြီးပါသည်။ ရခိုင်ခံစားချက်၊ ရခိုင်တွေးခေါ်ချက်ရို့ကို ရခိုင်စကားဖွဲ့ရန်၊ ရခိုင်စာဖွဲ့ရန် အဆင့်သို့တက်လာ သောအခါ ရခိုင်စာပီ စည်းကမ်းနည်းလမ်းရို့မှာ အစပထမတွင် အားလုံးလူမျိုးရို့နည်းတူပင် ပုံသီကားချပ်ဟိဖို့ မဟုတ်သော်လည်း နောင်တွင် တစတစ ပေါ်ပေါက်လာပါသည်။

ယင်းရခိုင်ခံစားချက်၊ ရခိုင်တွေးခေါ်ချက်ရို့မှာကား အခြား မဟုတ်ပါ။ ရခိုင် စာဖွဲ့ဖို့ အကြောင်းအရာပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းရခိုင်အကြောင်းအရာရို့ကို ရိုးရိုးစကားနှင့်ဖွဲ့ကေ ရခိုင်စကားပြည် ဖြစ်လာပါသည်။ ကာရန်ပါ သော စကားနှင့်ဖွဲ့ကေ ရခိုင်လင်္ကာ ဖြစ်လာပါသည်။ နှစ်မျိုးရောလိုဖွဲ့ကေ ရခိုင်လင်္ကာ စကားပြည်နှစ်ထွေ ရော ဖြစ်လာပါသည်။ ဘုရားဟောပါဠိတော်၊ ဆန်းကျမ်း၊ အလင်္ကာကျမ်း၊ ဓမ္မသတ်ကျမ်းရို့ကို ဖွင့်ဆိုကေ ရခိုင်အဖွင့် ဖြစ်လာပါသည်။ ထိုလေးမျိုးက အနုစိတ်ပုံသဏ္ဍာန်များကို ခွဲထုတ်လိုက်ကေ၊ ငါးရာလောက်ရလာဖို့ ထင်ပါသည်။

ဧပုံသဏ္ဍာန်လေးမျိုးကို ပေါင်းရုံးသိုင်းချပြီးကေ “ကဗျာ”ဟု ခေါ်ပါသည်။ ကဗျာဟူသော ဝေါဟာရသည် သက္ကဋ သက် စကားတစ်လုံး ဖြစ်ပါသည်။ အဓိပ္ပာယ်ကား “ကိုယ်” ဟု ဖြစ်ပါ သည်။ စာပီတစ်ခုလုံး၏ ကိုယ်ဟု

ဆိုလိုပါသည်။ အချို့ကကား ကဗျာဟူသည် ပါဠိသက်စကားတစ်လုံး ဖြစ်သည်ဟု ယူဆကတ်ပါ သည်။ အဓိပ္ပာယ် မှာ ‘ပညာဟိရိ၏ ဥစ္စာ’ဟူ၍ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ရိုးက ကဗျာကို ‘အဖွဲ့’ ဟုလည်း ခေါ်ဝေါ်သုံးနှုန်းကတ်ပါ သည်။ သီဖွဲ့ရိုးဖွဲ့ထားခြင်းကြောင့် အဖွဲ့ဟု ခေါ်ဟန်တူပါသည်။

ကဗျာထဲမှာ အကျုံးဝင်သောလင်္ကာသည် ပါဠိသက်စကားတစ်လုံး ဖြစ်ပါသည်။ လင်္ကာဆိုသည်မှာ အသံ အဆင်တန်ဆာ၊ အနက်အဆင်တန်ဆာရိုးနုနု ပြည့်စုံသည့် ကဗျာတစ်မျိုး ဖြစ်သည်ဟု ပညာသျှင်ရိုး ဖွင့်ဆို ကတ်ပါသည်။ လင်္ကာကို ‘အခြင်း’လို့လည်းခေါ်ပါသိ၏။ လင်္ကာနုနုတေးခြင်းအပါအဝင် ကဗျာသင့်အောင် ခပ်များ များကို အခြင်းဟု သော ဝေါဟာရနုနုတွဲပြီးကေ ခေါ်ဝေါ်သုံးနှုန်းကြောင်း တွဲဟိရပါသည်။ ပုံစံ-ခြင်း၊ တမ်းခြင်း၊ အန်ခြင်း၊ သာခြင်း၊ တေးခြင်း၊ တုံးခြင်း၊ ဟန်ခြင်း၊ သိုင်းခြင်း၊ လွမ်းခြင်း၊ နတ်ခြင်း၊ ပန်းကျားခြင်းစသည် ကဗျာမျိုးများပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဤနိရာ၌ အခြင်းသည် လင်္ကာဟူသောအနက်နုနု နီးစပ်နီကြောင်း တွဲဟိနိုင်ပါသည်။ အချို့က လင်္ကာနုနုအခြင်းကို တွဲပြီးကေ လင်္ကာအခြင်းဟု သုံးနှုန်းကတ်ပါသည်။

ရခိုင်လင်္ကာအခြင်းမှာ နှစ်မျိုးနှစ်စား ဟိပါသည်။ (၁) လင်္ကာအခြင်း၊ (၂) အရွှေ့တေးခြင်းရို့ပင် ဖြစ်ပါသည်။

‘အရွှေ့တေးခြင်း’ ဆိုသည်မှာ ဂီတပင် ဖြစ်ပါသည်။ အသံရှည်ရှည် ကျူးကျူးရင့်ရင့် သီဆိုရသည့်အခြင်းကို အရွှေ့ (ဝါ) တေးခြင်းဟုခေါ်သည်။ သို့ဆိုပါက ရခိုင်ကောင်းပါသည်။ ကျေးလက်တောရွာ၌ ဇာတ်တေးခြင်းကို ဇာတ်အရွှေ့၊ ရခိုင်တေးခြင်းကို ရခိုင်အရွှေ့၊ အင်္ဂလိပ်တေးခြင်းကို ဖလောင်းအရွှေ့၊ အင်္ဂလိပ်အရွှေ့လို့ အခုထက်ထိ သုံးနှုန်းပြောဆို ကတ်ပါသိ၏။ လောင်းကြက်ခေတ်၊ မင်းထီးဘုရင်လက် ထက် (၁၂၈၃-၁၃၈၉ အေဒီ)မှာ အသျှင်အဂ္ဂသာရမထေရ်မြတ် သီဖွဲ့သည့် ‘လောကသာရပျို့’မှာ ‘သံသရာကို မှန်စွာသိမိမေ့၊ အရွှေ့ရွဲလုံး သိ၍ ကုံးသို့၊ ကျင့်ထုံးမှတ်ရာ’ဟု ဆိုထားပါ သည်။ ‘လောကသံသရာအကြောင်းကို ရွဲလုံးသီကုံးဘိသကဲ့သို့မှန်ကန်စွာ သိမိမေ့စွာ အရွှေ့သီကုံးထားသော ကျင့်ထုံးကျင့်စဉ် မှတ်သားစရာ’ဟု ဆိုထားပါသည်။ ထိုနောက် ဒုတိယ မြောက်ဦးခေတ်၊ မင်းရာဇာကြီးလက်ထက် (၁၅၉၃-၁၆၁၂ အေဒီ) အမတ်ကြီး ဥက္ကာပုံသီဖွဲ့သည့် ဝါကျွတ်လ ရတုမှာ ‘အံ့ဖွယ်မှုတေးသံ ချို့၊ လက်ခုပ်ဖြောက်ဖြောက်၊ ခြင်းကောင်းသံပြိုင်ဆို၍’ ဟု ဆိုထားပါသည်။ တဖန် ရှိုးထုံးရခိုင်ရာဇဝင်ပီမူ ‘တား’ အချပ်တွင် စူဠစန္ဒရားမင်းကြီး ကိုယ့်ရခိုင်ပြည် ဝေသာလီသို့ မပြန်ဘဲ တကောင်းသင်းတွဲပြည်၌ စံစားလျက်ဟိတော်မူရာ၊ များမတ်ပညာဟိ အပေါင်းရိုးက စောင်းသည်ရိုးအား အရွှေ့ ဆိုစီကာ ကိုယ့်ပြည်ဖွဲ့နန်းဖွဲ့ကို ရွှေ့နားတော်သွင်းစီကတ် သည်။ ယင်သို့ ဖျော်ဖြည်ကတ်ပုံကို ‘များစွာစောင်းသည်၊ ဗိုလ်ခံလည်တွင်၊ တီးသည်ခြင်းရာ၊ အရွှေ့ဘော်လျက်’ ဟုလည်းကောင်း၊ ‘သံဝါညင်းညင်း၊ တီးခြင်း စောင်းမှာ၊ အရွှေ့ဘော်၍’ ဟုလည်းကောင်း သီဖွဲ့ထားပါသည်။ ဤဒေသန္တရ ဝေါဟာရအသုံးများနုနု ကျမ်းထွက်စကား များရို့ကို ညှိနှိုင်းထောက်ဆကြည့်ပါကေ အရွှေ့၊ တေး၊ အခြင်း တေးခြင်းရို့မှာ သဘောချင်းတူသောစကားများ ပင်ဖြစ်ကြောင်း တွဲဟိနိုင်ပါသည်။ အထူးသဖြင့် အရွှေ့နုနုတေးခြင်းဟူသော စကားနှစ်လုံးမှာ သံလွဲကြောင်းတူ စကား များပင်ဖြစ်ကြောင်း တွဲရပါသည်။

ရခိုင်လင်္ကာအခြင်းတွင် ပါဝင်သောကဗျာပုံသဏ္ဍာန် အမျိုးမျိုးရို့ကို အနုစိတ် ရီတွက်ဖို့ဆိုကေ

ကောင်းကောင်းကြီး ကျယ်ဝန်းမည် ထင်ပါသည်။ စာစုံပီစုံရဖို့လည်း လိုပါဦးမည်။ လက်ဟိပက်ပင်းကာလတွင်ကား ရခိုင်စာပီမှာ ဖျက်ဆီး ခြင်း အထောင်သောင်းကြောင့် အပျက်ပျက် အယွင်းယွင်း အရောရော အနှောနှောဟိနီ တုန်းဖြစ်ပါသဖြင့် အစုံအလင် အကျယ်အဝန်း တင်ပြရန် အကျွန်မတတ်စွမ်းနိုင်ပါ။ သို့သော် အားမာန်တင်းကာ အဖြစ်အဟိရသလောက်ကိုစိစစ် ကာ မချင့်မရဲဖြစ်လျက်နန့်ပင် တင်ပြလိုက်ရပါသည်။

ဤစာတမ်းတွင် ကဗျာပုံသဏ္ဍာန်အမျိုးမျိုးရှိကို တစ်ခုစီ တစ်ခုစီ တင်ပြကေ၊ စာဟုံလားဖို့လားလို့ စဉ်းစားခပါ သည်။ သို့သော် စုန်းစုန်းမြုပ်ခြင်းခံနီရရေ ရခိုင်စာပီအတွက် ပုံသဏ္ဍာန် တစ်ခုစီတစ်ခုစီကို တင်ပြမှရာ ကောင်းဖို့လို့ ယူဆထားပါသည်။ ယင်းဇုကြောင့် အောက်ပါအတိုင်း တင်ပြလိုက်ပါသည်။

အနီး(၁) လင်္ကာ

ရခိုင်လင်္ကာအခြင်းပုံသဏ္ဍာန် အမျိုးမျိုးရှိကို အကျွန်ုပ်တို့ သနပ်ပြာ ရထားသလောက် တင်ပြရဖို့ ဆိုပါက-

(၁) လင်္ကာ၊ (၂) ပျို့၊ (၃) ကြိုးတန်းလင်္ကာ၊ (၄) သာစွလေ လင်္ကာ၊ (၅) မော်ကွန်း၊ (၆) သံပိုင်း၊ (၇) သမိုင်း၊ (၈) ရဲတင်း၊ (၉) တမ်းခြင်း၊ (၁၀) ဧခြင်း၊ (၁၁) ရတု (လင်္ကာရတု)၊ (၁၂) ရတု (အရွှေ့ရတု)၊ (၁၃) လူးတား၊ (၁၄) အန်ခြင်း၊ (၁၅) သံပေါက်၊ (၁၆) သာခြင်း၊ (၁၇) တိုက်သာခြင်း၊ (၁၈) ငစည်ခြင်း၊ (၁၉) ဟောစာ၊ (၂၀) ဘိသိက်စာ၊ ဩဘာစာ၊ သံစာ၊ မေတ္တာစာ၊ (၂၁) အထောက်စာတမ်း၊ (၂၂) မှာတမ်း၊ (၂၃) သိုက်နိဒါန်းစာ၊ (၂၄) အဲ၊ (၂၅) ဘွဲ့၊ (၂၆) တုံးခြင်း၊ (၂၇) သိုင်းခြင်း၊ (၂၈) ဟန်ခြင်း၊ (၂၉) နတ်ခြင်း၊ (၃၀) ဗျာရတု၊ (၃၁) သံချပ်အမျိုးမျိုး၊ (၃၂) ဗျာရတု၊ (၃၃) ဗျာကားယဉ်၊ (၃၄) ဇမ်း၊ (၃၅) ယာဉ်းသာခြင်းအမျိုးမျိုး၊ (၃၆) ပြည်သူ့အရွှေ့အမျိုးမျိုး (Different Kinds of Folk Songs) ရဲ့ ဖြစ်ပါသည်။

(ရခိုင်ရာဇဝင်တွင် ရွှေစာတော်တတ်အမတ်ကြီး ဒိုးဝေသည် လွမ်းခြင်းကဗျာတစ်ထောင် သီဖွဲ့ခကြောင်း တွဲရပါသိ၏)

ဤလင်္ကာအခြင်းတွင် ပါဝင်သည့် ကဗျာအမျိုး (၃၆)မျိုးမှာ လင်္ကာနှင့်ဆိုင်ရာ ပုံသဏ္ဍာန်များပင် ဖြစ်ကတ်ပါသည်။ ဤထက်အပိုအမိုဟိဦးမည်ဟု အကျွန်ုပ်ယုံကြည် ပါသည်။ ဗိုလ်မင်းထောင် သက်ထောင်၊ ဖလန်ထောင်၊ မြုံထောင်ရဲ့တွင် ရခိုင်စာပီကျမ်းဂန် အမြောက်အမြားဟိကြောင်း၊ ရန်ကုန်၊ မန္တလေး၊ ဒါဂါ၊ ဝိုအာ၊ လင်ဒင်နန့် အခြားပြတိုက်များ၊ စာတိုက်များရဲ့တွင်လည်း ရခိုင်စာပီကျမ်းဂန်များဟိကြောင်း ကြားနာမှတ်သား ဖူးပါသည်။ ထိုထို ရခိုင်စာပီကျမ်းဂန်ရဲ့ကို လိလာရကေ အခုထက်ပိုမို ကျယ်ဝန်းလာဖွယ်၊ နက်နဲလာဖွယ်၊ မှန်ကန်တိကျလာဖွယ်အကြောင်း အလမ်း အများကြီး ဟိပါသည်။

အခုအခါမှာကား တင်ပြနိုင်သမျှ အားအန်စိုက်ထုတ်ကာ အကျဉ်းမျှ တင်ပြလိုက်ပါသည်။

၁။လင်္ကာ။ အသံအဆင်တန်ဆာ၊ အနက်အဆင်တန်ဆာရဲ့နန့် နှစ်သက်စဖွယ် ဖြစ်အောင် သီဖွဲ့သော လေးလုံးသီကဗျာ အမျိုးကို ကဗျာဟုခေါ်ကြောင်း ဖွင့်ဆိုနိုင်ပါသည်။

မင်းထီးလက်ထက်က အသျှင်အဂ္ဂသာရမထေရ်မြတ် သီဖွဲ့ခသည့် ‘လောကသာရ လင်္ကာ’ကို အကောင်းဆုံး လင်္ကာဟု ယူဆဖွယ်ဟိပါသည်။ တွဲဟိရသမျှ လင်္ကာရဲ့တွင် အဟောင်းဆုံး ဖြစ်နိသောကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။ အချို့က လောကသာရလင်္ကာကို လင်္ကာဟု မယူဆဘဲ တသီးတခြား ယူဆလိုကတ်ပါသည်။ စာဆို အသျှင်ကကား ယင်းပျို့တွင် ‘မှတ်သားစိမ့်ငှာပျို့လင်္ကာဖြင့်’ ဟု သီဖွဲ့ထားခပါသည်။ စင်စစ်ပျို့နန့် လင်္ကာမှာ အနက်တူသော ဝေါဟာရနှစ်လုံးပင် ဖြစ်ပါသည်။ ပျို့ကား ရခိုင်ဝေါဟာရ၊ လင်္ကာကား ပါဠိသက်ဝေါဟာရဖြစ်၍ အဓိပ္ပာယ်မှာ အတူတူပင် ဖြစ်ပါသည်။

ထိုနောက် မြောက်ဦးခေတ်ဦး၊ မင်းစောမွန်လက်ထက် (၁၄၃၀-၁၄၃၃ အေဒီ)က အသျှင်သီလဝံသ မထေရ်မြတ် သိဖွဲ့ခသော ကဝိကဏ္ဍပါသဆန်းလင်္ကာမှာ တို့ဟိ ရသမျှ ရခိုင်မှုရခိုင်ဟန် ဆန်းအလင်္ကာတွင် အဟောင်းဆုံးဖြစ်ပါ သည်။ ဤဆန်းကျမ်း ပါ ကဗျာလင်္ကာစည်းမျဉ်းစည်းကမ်း အရပ်ရပ်ရှိကို ရခိုင် ပညာဟိ၊ မြန်မာပညာဟိ၊ ရခိုင်စာဆို၊ မြန်မာစာဆို၊ ရခိုင်ကဗျာစာဆို၊ မြန်မာကဗျာဆရာအပေါင်းရှိ ဦးထိပ်ထားကာ လေးစားကိုးကားကတ်သည်ကို အစဉ်စဉ်အဆက်ဆက် တို့ဟိရပါသည်။

အကိုးအကားပြုသောကျမ်းဂန် စာပီစာရင်း၊ ရခိုင်စာပီကဏ္ဍ၊ လင်္ကာများစာရင်းတွင် ပါဝင်သည့်လင်္ကာများမှာ အကျွန်တို့ဖူး မှတ်ဖူးသော လင်္ကာများပင် ဖြစ်ပါသည်။

၂။ ပျို့။ နှစ်သက်စဖွယ်ကောင်းအောင် သိဖွဲ့ထားသော လေးလုံးသီကဗျာ တစ်မျိုးကို ပျို့ဟု ဖွင့်ဆိုကေ ရနိုင်ကောင်းပါသည်။

ကဝိဂန္ဓုပါသကျမ်းနှင့် ကဝိကဏ္ဍပါသကျမ်းရှိတွင် ဂရုလ ဟုပျို့၊ ဂိုဏ်းသျှစ် ပါးပျို့၊ မဂိုဏ်းဆယ်ဌာနပျို့၊ ယဂိုဏ်းခုနစ်ဌာ နပျို့၊ ဘဂိုဏ်းဇဂိုဏ်းသဂိုဏ်း သုံးဌာန စိပျို့၊ နဂိုဏ်းတဌာနပျို့၊ မကြာပျို့ဟူ၍ ကဗျာတိုများပါဟိ ပါသည်။ ယင်းကဗျာတိုများကို ပျို့ဟု ခေါ်ဆိုသုံးနှုန်းထားသည်ကို သတိချပ်သင့်ပါသည်။

ရမ်းပြည့်၊ လေးတောင်နယ်မှ ကင်းဆရာ၏ လက်ရိုးအလှ သင်ပျို့များကို ရခိုင်သုတေသီအများ တို့ဖူးကတ်ပါသည်။ အားလုံး ကဗျာတိုများပင် ဖြစ်ကတ်ပါသည်။

တဖန် သီဟိုဠ်ပြန် အသျှင်ကေသရ မထေရ်မြတ်၏ ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်း အတွဲ(၁)၊ အမှတ်(၈)တွင် ရိုးသား သော “မူမှန် သောလှေတော်ပျို့ဖြစ်ရေး’ ဆောင်းပါး၌ ‘နှစ်ချောင်း ချိမြောက်၊ လေးချောင်းကောက်၊ အောက်ကအမှန်၊ သုံးချောင်းခံ’ ဟု ငပျင်းထွေထရံရက်နည်းပျို့ကို တင်ပြထားပါသည်။

ဤအကြောင်းအချက်များကို ထောက်ဆကြည့်ကေ အကျဉ်းချုပ်မှတ်သားဖို့ ကောင်းအောင် နှစ်သက်စဖွယ် အတိုကောက် သိဖွဲ့ထားသော ကဗျာတိုများကိုလည်း ပျို့ခေါ်ကြောင်း သိဟိရပါသည်။ ရာဇပျို့၊ နက္ခတ်ပျို့၊ သက်ရောက် ပျို့ဟုလည်း ပျို့နှစ်စောင် တို့ဖူးပါသည်။

၃။ ကြိုးတန်းလင်္ကာ။ ကြိုးတန်းလင်္ကာဟူသည်ကို တိတိကျကျ အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုရန် သုတေသနပြုလုပ်ရ ပါဦးမည်။ လက်ဟိကာလတွင် ဟင်းခါးရော် ဆရာနန္ဒသိဖွဲ့သော ဗုဒ္ဓဝင်ကြိုး တန်းလင်္ကာ၊ ဝိဓူရကြိုးတန်း လင်္ကာ ဟူ၍ ကျမ်းနှစ်စောင် တို့ဟိထားပါ သည်။

၄။ သာစွလေလင်္ကာ။ သာစွလေဟု ချီသော လေးလုံးသီလင်္ကာ တစ်မျိုးကို သာစွလေလင်္ကာဟု ခေါ်ပါ သည်။

အချမှာ ‘ရခိုင်သာယောင့်သာယာစွာလေ၊ သာစွာလေ၊ ရခိုင် သားလေ၊ သာစွာလေ’ ဟု အချများပါသည်။
တချို့မှာ ‘ရခိုင်သား လေ၊ သာစွာလေ’ ဟုလည်း ရိုးရိုးချတတ် ကတ်ပါသည်။

အဟောင်းသာစွာလေ လင်္ကာမှာ ‘ဝိသကြိုသိုက်ကျောက်ရိုး သာစွာလေလင်္ကာ’ ဖြစ်လိမ့်မည်ဟု ခန့်မှန်းမိပါသည်။
‘ရခိုင်ရာဇ ဝင်သာစွာလေလင်္ကာ’ နှင့် အခြားဧကပိုဒ်၊ ပိုဒ်စုံသာစွာလေ လင်္ကာ များကိုလည်း တို့ဟိရပါသိ၏။

၅။ မော်ကွန်း။ နောင်အစဉ်အလာ ဥဒါန်းတွင်ရစ်အောင် သီဖွဲ့အပ်သော မှတ်တမ်းကျောက်ရိုး ကဗျာ တစ်မျိုးကို
မော်ကွန်းဟုခေါ်ကြောင်း မှတ်သားထားဖူးပါသည်။

မော်ကွန်းသည် လေးလုံးသီကဗျာတစ်မျိုးဖြစ်၍ အချီအချမှာ လင်္ကာအချီအချနန်းမခြားပင် ဖြစ်ပါသည်။
မော်ကွန်း ဟူသော ဝေါဟာရနန်းပတ်သက်၍ အသျှင်သီလဝံသမထေရ်မြတ်၏ ကဝိကဏ္ဍပါသဆန်းလင်္ကာတွင်
‘ကြားလော ထက်ဝန်း၊ ဇမ္ဗူကျွန်းထက်၊ မော်ကွန်းထွတ်တင်၊ ပညာသျှင်တို့၊ သိမြင်အပ်စွာ၊ ဆန်းလင်္ကာကို၊
မှတ်ပါကုန်မင်း၊ တဖန်ကျင်းအံ့’ ဟု လည်းကောင်း၊ ‘ပညာကျော်လှ၊ သီလဝံသော်၊ ထေရ်မြတ်ကျော်သည်၊
ထင်ပေါ်မော်ကွန်းမှာခွဲ သော်ဝိ’ ဟုလည်းကောင်း၊ သျှစ်သောင်းဘုရားတည် မော်ကွန်းတွင် ‘လူထိုမျှတို့၊ သိကြစိဌာ၊
မော်ကွန်းဖြာအံ့’ ဟု လည်းကောင်း အသီးသီးဖွဲ့ထားပါသည်။

ရခိုင်သကြစ် ၁၀၇၈-ခုထိုး တေဇရာမကျောက်စာ စတုတ္ထချပ်တွင် ‘မော်ကွန်းဟိ၊ သဃီလယ်၊ မူးတော်
မတ်တော်ထောင် စားရာစား နန်းလယ်နှင့် သင်းစားလယ်သည် လယ်တို့ကိုပယ်၍’ ဟု ရိုးထိုးထားပါသည်။

ဤကဗျာများနှင့် ဤကျောက်စာတွင်ပါဟိသော မော်ကွန်းဟူသောဝေါဟာရ၏ အဓိပ္ပာယ်မှာ ‘မှတ်တမ်း၊
နောင်အစဉ် ဥဒါန်းတွင် စီသောမှတ်တမ်း’ ဟု သိဟိရပါသည်။

လက်ဟိကာလတွင် သျှစ်သောင်းဘုရားတည် မော်ကွန်းနှင့် သျှင်နာဂိန္ဒမော်ကွန်းရို့မှာ တပိုင်းတစမစုံမလင်
တို့ဟိရသော မော်ကွန်းများပင် ဖြစ်ပါသည်။

၆။ သံပိုင်း။ နောင်အစဉ်ဥဒါန်းတွင်အောင် လင်္ကာ၊ မော်ကွန်း၊ သမိုင်းသာခြင်းစသည်ရို့၏ အဆုံးနိဂုံး၌ သီဖွဲ့
ထားသော မှတ်တမ်း ကျောက်ရိုးကဗျာတစ်မျိုးကို သံပိုင်းဟုခေါ်ကြောင်း မှတ်သားထားဖူးပါသည်။

သံပိုင်းသည် လေးလုံးသီကဗျာတစ်မျိုးဖြစ်၍ အချီအချမှာ လင်္ကာအချီအချနန်းမခြားပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဘုရား
သမိုင်းရို့ အဆုံး၌တို့ဟိရသော သံပိုင်းရို့မှာ နိုင်ငံကိစ္စ၊ မင်းကိစ္စများ ပါတတ်ပါသည်။ သေနင်္ဂဗျူဟာကျမ်းတွင်
‘မင်းရိုးမင်းရာ၊ လိမ်မာသဖြင့်၊ ဆိုခွင့်ဆိုနည်း၊ ကမ္မည်းသံပိုင်း၊ အလှိုင်းတကြီး၊ စည်မှီးချိုသာ၊ လင်္ကာတစ်ရပ်ဘော်
ပညတ်အံ့’ ဟု တို့ဟိရပါသည်။

၇။ သမိုင်း။ နောင်အစဉ်အလာ မှတ်သားရအောင် သီဖွဲ့ထားသော အတ္ထုပ္ပတ္တိကဗျာတစ်မျိုးကို သမိုင်းဟု
ခေါ်ပါ သည်။ သမိုင်းသည် လေးလုံးသီကဗျာ တစ်မျိုးဖြစ် ၍ အချီအချမှာ လင်္ကာအချီ အချနန်း
မခြားပင်ဖြစ် ပါသည်။

မဟာမုနိသွန်း စက်လင်္ကာသမိုင်း၊ မဟာမုနိဘုရားသမိုင်း၊ ဦးရစ်တောင်ဘုရားသမိုင်းရို့မှာ ထင်ရှားသော သမိုင်း များပင် ဖြစ်ပါသည်။

၈။ ရဲတင်း ။ ရဲတင်းဟူသော ဝေါဟာရကို ဆရာအဆူဆူ ရို့ အဓိပ္ပာယ်အမျိုးမျိုး ဖွင့်ဆိုယှင်းပြချက်တိကို မှတ်သားဖူးပါ သည်။ သို့သော် စာစုံပီစုံ သုတေ သနလုပ်ငန်းနန်းရာအဖြည့်မှန် အဖွင့်မှန်ကို ရနိုင်မည်ဟု ယုံကြည်ပါ သည်။

မင်းသားကြီးရွှေပန်း၊ ဒေးဝန်းအောင်ကျော်ရို့ မြို့သူကြီးအောင်ကျော်ဇံရို့ ရဲတင်းကဗျာ အများအပြား ရိုးဖွဲ့ခ ကြောင်း မှတ်သားဖူးပါသည်။ သို့သော် ယခုကာလတွင် ဤအာဇာနည်စာဆိုတော်များ ရိုးဖွဲ့ခသော ရဲတင်းကဗျာ သုံးပုဒ်ရာ တို့ဟိရပါသည်။

၉။ တမ်းခြင်း ။ ရိုးအဖြစ်ဟောင်း၊ နီရာဟောင်းရို့ကို တမ်းတသော အခြင်းတမျိုးကို တမ်းခြင်းဟု ဖွင့်ဆိုကေ ရနိုင် ကောင်းပါသည်။ တမ်းခြင်းကို လေးလုံးသီကဗျာမျိုးဖြင့် လည်းကောင်း၊ သာခြင်းဖြင့် လည်းကောင်း၊ အရွေ့တုဖြင့်လည်းကောင်း အမျိုးမျိုး သီဖွဲ့ကတ်ပါသည်။

တို့ဟိရသမျှ တမ်းခြင်းများမှာ မြောက်ဦးမြို့ တမ်းခြင်းများ ပြားပါသည်။ စာဆိုမည်သူမည်ဝါဖြစ်ကြောင်းကိုကား အတိအကျ မသိနိုင်ပါ။ ဒေးဝန်းကြီးအောင်ကျော်ရို့၏ စစ်တွေတမ်းခြင်းသည် ကား ရခိုင်ရို့၏ ဗြိတိသျှနယ်ချဲ့ တော်လှန်ရိုးခေတ်က ပေါ်ခသောထင်ရှားသော တမ်းခြင်းတစ်ပုဒ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

၁၀။ ဧခြင်း ။ ဧအချင်းဧ အချရင့်ရင့်ရူရူသီဆိုကာ ဧယာဉ်ကျူးသောအခါ သီဆိုရသည့် အခြင်းတစ်မျိုးကို ဧချင်းဟု ခေါ်ပါသည်ဟု ဖွင့်ဆိုနိုင်ပါသည်။

ဧခြင်းမှာ လေးလုံးသီကဗျာတစ်မျိုးဖြစ်၍ အချီအချမှာ လင်္ကာအချီအချနန်း မတူပါ။ ‘လည်ကုပ်ချီချနည်း’ နန်း ချရပါ သည်။

ရခိုင်သကြစ် ၈၁၇ (၁၄၅၅ အေဒီ)တွင် သီဖွဲ့သော ဖဒူမင်းညို၏ ‘မှောက်တော်ဧခြင်း’ နန်း ‘စန္ဒဝိဇယ စစ်အောင်ဧခြင်း’ ရို့မှာ ယှားယှားပါးပါး တို့ရသည့် ဧခြင်းနှစ်စောင်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဧခြင်းနှင့်ပတ်သက်၍ မှောက်တော်ဧခြင်း အရ အချက်အလက် သင့်ရုံလောက်ကို သိဟိရပါသည်။

ဧခြင်းကို ဘုရင့်သားတော်၊ သမီးတော်၊ မြီးတော်၊ မြစ်တော်ရို့ကို ပုခက်တင်မင်္ဂလာဆင်ယင်သောအခါ သီဆိုရကြောင်း သိရ ပါသည်။ ပုခက်တော်ကကို ရတနာကိုးပါးဖြင့် စီချယ်၍ ခါသာပိတ် ကောင်း၊ ပိုးဖဲ၊ ကတီပါရို့ကို အောက်အနီးခင်းရကြောင်း၊ ရွှေခြူ ရွှေရွက်တပ်ဆင်ရကြောင်း၊ ကတီပါတမုတ်ကြိုးကို နှစ်ဖက်ဆိုင်ကာ တပ်ဆင်ရကြောင်း၊ဧခြင်းသံပြိုင်ဆိုကာ ဧယာဉ်ကျူးရကြောင်းရို့ကို မှောက်တော်ဧခြင်းတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။

ဧယာဉ်ကျူးသောအခါ ဘွားတော်မိဖုရားကြီးကသော်လည်းကောင်း၊ မယ်တော်မိဖုရားကသော် လည်းကောင်း သမုတ်ကြိုးဖြင့် အသာအယာလွှဲရကြောင်း၊ အထိန်းအယ အပျိုတော်ရို့က လက်ခုပ်တဖြောက်ဖြောက်၊ စည်းစုတ်

တရွှင်ရွှင် တီးခတ်ကာ ဇေးခြင်းတကြိကြိ သံပြိုင်သီဆိုရကြောင်းရို့ကိုလည်း သိဟိရပါသည်။

ဇေးခြင်းသီဆိုကတ်ပုံနန်းပတ်သက်၍ ယင်းဇေးခြင်းအပိုဒ် (၅) တွင် အောက်မှာအတိုင်း တို့ဟိရပါသည်။

‘ဇေး ----- ဇေးလျက်သံပြိုင်၊ ရင့်ကာဆိုင်ပိမ့်၊ ဇေးတိုင်ကျူးရိုက်၊ စည်းစုတ်လိုက်၍၊ သံမြိုက်သံကောင်း၊ သံညောင်း သံညင်း၊ သံညင်းသံပြိုင်၊ သံချိသံအုပ်၊ မျှင်မျှင်ချုပ်လျက်၊ လက်ခုပ်ဖြောက် ဖြောက်၊ ဇေးထောက်ဇေးခံ၊ ပြွမ်းပြွမ်းရံလျက်၊ ကြိကြိရင့်သွယ်၊ မယ်တော်မယ်ကို၊ နာဖွယ်နှစ်သိမ့်၊ နှလုံးငြိမ့်မျှ၊ သံဆိမ့်သံဇေး၊ ကရဝိတ်ကြေးသို့၊ ခြင်သေးဆီကျော်၊ ရိုက်ကာဖော်သည်၊ နားတော်ရွှေခွက် ဖျူးတည့်လေး။ ။ ဖျူးတည့်မှောက်တော်၊ ဟုတ်တည့်ဪ၊ နားတော်ရွှေဖျူး၊ ချစ်ဝမ်းနူးမျှ၊ ကျူးကာရင့်ခေါ်၊ သားကိုဖျော်သည်၊ နားတော်တည့်ငြိမ့်လေး၊ အိပ်ပျော်ဆေး၊ ဇေးလည်းယင်ယင်ဇေး’ ဟု ဖော်ကျူးသီဖွဲ့ထားပါသည်။

၁၁။ ရတု (လင်္ကာရတု)။ သဘင်အခမ်းအနား၊ အခါရာသီ ရတုစသည့် အကြောင်းအရာရို့ကို သီဖွဲ့သော လေးလုံးသီ ကဗျာတစ်မျိုး ကိုရတုဟုခေါ် အပ်ကြောင်းအထောက် အထားများအရ သိသာနိုင်ပါသည်။

အချီအချမှာ လင်္ကာနန်းမခြားပင် ဖြစ်ပါသည်။ အပိုဒ်ဖွဲ့ရာ ဌာရာ ခြားနားပါသည်။ အရွေ့ရတုနန်း ကွဲပြားအောင် လေးလုံးသီရတုကို လင်္ကာရတုဟု မှတ်ယူကောင်းပါသည်။

ရတုတွင် အကြောင်းအရာကိုလိုက်၍ ဘုရားတိုင်း၊ မိုးဘွဲ့၊ တောလား၊ ရီလား၊ ကိုယ်ရည်သွီး၊ ကျီးစီ၊ ဆင်ရောက်၊ စစ်ချီ၊ အမီးအဖြည်၊ ပြည်ဘွဲ့၊ နန်းဘွဲ့၊ ဘုန်းဘွဲ့၊ ဂုဏ်ဘွဲ့၊ မောင်ဘွဲ့၊ မယ်ဘွဲ့ဟု ရတုအမျိုးမျိုး ကွဲပြားလားပါသည်။

အပိုဒ်ဖွဲ့ပုံကိုလိုက်၍လည်း ဧကပိုဒ်၊ အဖြည့်ခံ၊ ပိုဒ်စုံဟူ၍ အမျိုးမျိုးကွဲပြားလားပါသိ၏။ တဖန် ပိုဒ်စုံတွင် အပိုဒ်အတိုအရှည်၊ အချီအချရို့ကိုလိုက်၍ အတွင်းပိုဒ်စုံ၊ ပြင်ပိုဒ်စုံ၊ ကိုယ်တွင်းပြည့်ပိုဒ် စုံ၊ အချီပိုဒ်စုံ၊ အချပိုဒ်စုံ၊ အချီအချပိုဒ်စုံ၊ မြင်းဆက်ခွပိုဒ်စုံ (ဝါ) စကြာပိုဒ်စုံ၊ ချိန်ခွာလျှာချ (ဝါ) ခြံခြားချပိုဒ်စုံ၊ စာပြတ်ပိုဒ်စုံ၊ ဝမ်းပိုက်ကြီးပိုဒ်စုံ၊ လည်တိုပိုဒ်စုံဟူ၍ ကွဲပြားလားပါသည်။

ရခိုင်စာပီလောက၌ ထင်ရှားသော ရတုစာဆိုတော်များမှာ သုဝဏ္ဏဒေဝီစောပြည့်ညို၊ နရနမင်းတရားကြီး၊ သံတွဲမိဖုရား စောယဉ်မိ၊ အမတ်ကြီး မဟာပညာကျော်၊ နန်းတွင်းမိညို၊ ပြည်မိဖုရား၊ ပဲခူးမိဖုရား၊ အမတ်ကြီးဥက္ကာပုံ၊ ခမက်တော်လင်္ကာမြန်ဂူတာ၊ မင်းသားကြီး ရွှေပန်း၊ ဒေးဝန်းကြီး အောင်ကျော်ရီ၊ မြို့သူကြီးအောင်ကျော်ဇံ၊ ကင်းဆရာကြီး၊ တန်ခိုးဆရာထွန်း စသူရီပင် ဖြစ်ပါသည်။ အခုအထိ သုတေသနပြု၍ ရသလောက် တင်ပြခြင်းရာ ဖြစ်ပါ သည်။ သုတေသနလုပ်ငန်း မှန်ကန်ပြည့်ဝလာကေကား ဤ ထက်ပိုမိုစွာ တင်ပြနိုင်မည်ဟု ယုံကြည်ပါသည်။

၁၂။ ရတု (အရွေ့ရတု) ။ သဘင်အခမ်းအနား၊ အခါရာသီရတု စသည့်အကြောင်းအရာရို့ကို ခြင် သေးလည်ပြန်ဖွဲ့ နည်းဖြင့် သီဖွဲ့ထားသောကဗျာတစ်မျိုးကို ရတုဟု ခေါ်ပါသိ၏။

အချီအချမှာ လင်္ကာနန်းမခြားပင် ဖြစ်ပါသည်။ အပိုဒ်ဖွဲ့ရာ၊ ကာရန်ယူရာ၌ ထူးခြားပါသည်။ လေးလုံးသီ

လင်္ကာရတုနန္ဒာ ကွဲပြားအောင် ခြင်သေးလည်ပြန် သိဖွဲ့နည်းဖြင့် သိဖွဲ့သောရတု ကို အရွေ့ရတုဟု ခေါ်သင့်ပါသည်။ ဇာကြောင့်ဆိုသော် ဤရတုမျိုးကို အရွေ့ဆိုဘိသကဲ့သို့ ကျူးရင့်သီဆိုရသောကြောင့်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ အချို့က ဤရတုမျိုး ကို သျှန်းလိုက်ရတု၊ သျှင်လောင်းလှည့်ရတုဟု ခေါ်ဆိုသုံးနှုန်းကတ်ပါသည်။ စင်စစ် အရွေ့ရတုကို သျှင်လောင်းလှည့် ရာ၌ သျှန်းလိုက်၍ချည်း သီဆိုရသည် မဟုတ်ပါ။ သျှင်ပြုပွဲတစ်ခုတည်း၌ချည်း သီဆိုရသည်မဟုတ်ပါ။ အရာဌာနအများ၌ သီဆိုနိုင်ပါသည်။ ထို့ပြင် ဤရတုမျိုးကို သျှန်းလိုက်ရတု၊ သျှင်လောင်းလှည့်ရတုဟု ခေါ်ဆိုရမည်မှာလည်း အထောက်အထား ခိုင်ခိုင်လုံလုံ မတို့ရသိပါ။ ဤရတုမျိုးသည် သျှင်လောင်း လှည့်ရာမှ အစပျိုး၍ ပေါ်ပေါက်လာသည်ဟု တင်ပြနိုင်ရန်လည်း သာဓကမဟိပါ။ ‘သိန်ကန်မိန်တွင်’ ချီအလွမ်းအရွေ့ရတုနန္ဒာ အမတ်ကြီး ဥက္ကာပုံ၏ဆယ့်နှစ်ရာသီ အရွေ့ရတုရို့ကို ထောက်ဆကြည့်ပါက သျှင်လောင်းလှည့်ရတုဟု ခေါ်ဆိုဖို့ ကောင်းကောင်း ခက်ခဲဖို့ပိုင် တို့မိပါသည်။

ဥက္ကာအဲတွင် ‘ရတုကြံကြံ၊ လယ်သည်များမှာ၊ လယ်ကိုထွန်ရို့၊ မြင်လတ်မေလေ’ဟုလည်း ဆိုထားပါသည်။ လယ်ထွန်ရာ၌ လည်း ရတုအရွေ့ သီဆိုကတ်ကြောင်း သိသာနိုင်ပါသည်။

လင်္ကာရတုပုံသဏ္ဍာန်ဖြင့် ဖွဲ့ဆိုနိုင်သော အကြောင်းအရာအမျိုးမျိုးကို အရွေ့ရတု ပုံသဏ္ဍာန်ဖြင့် သိဖွဲ့နိုင်သည် ရာမက လျှောက်ထုံး၊ မှတ်တမ်း၊ မှာတမ်း၊ ဇာတ်နိပါတ်တော်များ၊ ရာဇဝင် ကြောင်းများ၊ ဒဏ္ဍာရီပုံပြင်များရို့ ကိုလည်း သိဖွဲ့နိုင်ပါသည်။

မှူးတော်မတ်တော် သုခမိန်များက လျှောက်တင်လိုသော အကြောင်းအရာတစ်ခုခုကို အရွေ့ဖွဲ့ကာ လျှောက်တင်ခ ကတ်သည်လည်း ဟိပါသည်။ ပုရိမ်ခေတ်၊ လောင်းကြက်ခေတ်၊ မြောက် ဦးခေတ် အမတ်တော်များ လျှောက်ထုံးရို့တွင် ကိုးကားကတ်သော ကျမ်းစကား ကောက်နုတ်ချက်များမှာလည်း အရွေ့ရတုဖြင့် သိဖွဲ့ ထားသည်တို့ကို တွေ့ဟိနိုင်ပါသည်။ ‘ရာဇဝသတိ၊ အညီကျမ်းရုံး၊ နိဒါန်းကုံးပိမံ၊ ရှီးထုံးစဉ်လာ၊ ပြည်အချာ’ ချီကျမ်းစကားကောက် နုတ်ချက်မှာ အရွေ့ ရတုပုံသဏ္ဍာန်ဖြင့် ဖွဲ့ဆိုထားချက်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ မဟာပညာကျော်က မင်းဖလောင်းကြီးအား သံတမန် အကြောင်းနန့် ပတ်သက်၍ လျှောက်ထားချက်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဒေးဝန်းကြီး အောင်ကျော်ရှိနန့် မြို့သူကြီးအောင်ကျော်ဇံရို့က အရွေ့ရတုဖြင့် မှတ်တမ်းများ၊ တမ်းခြင်းများရို့ကို သိဖွဲ့ခကတ် ပါသည်။ တန်းခိုးဆရာထွန်းက ဥတေနဝတ္ထု၊ ကုသဝတ္ထုရို့ကို အရွေ့ရတုဖြင့် သိဖွဲ့ခပါသည်။

ယင်းအပြင် အကြောင်းအရာ အတိုအထွာများကိုလည်း အရွေ့ရတုသိဖွဲ့ပြီးကေ ရပ်ရွာထဲ၌ သီဆိုကတ် သည်ကိုလည်း ရခိုင် လူ့အဖွဲ့အစည်းတွင် အများအပြား တွေ့ဟိနိုင်ပါသိ၏။

၁၃။ လူးတား ။ ရှိအပိုဒ်၏ အချပိုဒ်ကို နောက်အပိုဒ်၏ အချပိုဒ်အဖြစ် ဆက်ကာဆက်ကာ သိဖွဲ့၍ အသံ ရှည်ရှည် ကျူးကျူးရင့်ရင့် သီဆိုရသော ကဗျာတစ်မျိုးကို လူးတားခေါ်ကြောင်း တရွန်အိုင် ဆရာတော်ဘုရား မိန့်ကြားချက်ကို မှတ်သားဖူးပါသည်။ လေးလုံးသီကဗျာတမျိုးဖြစ်၍ တပိုဒ်ဆုံးတိုင်း ‘လုံးတီလေ၊ လုံးတာလေ’ ဟု လိုက်ရပါသည်။

လုံးတီ၊ လုံးတာမှာ စကားဖို၊ စကားမ ဖြစ်ပါသည်။ လုံးတာမှာ စကားရင်းဖြစ်၍ ပျူတဟူသော ပါဠိစကားမှ ဆင်းသက်လာ ဟန်တူပါသည်။ ပျူတမှ လတ၊ လတမှ လူးတာ၊ လုံးတာမှ လုံးတား ဖြစ်လာဟန် တူပါသည်။ လူးမှလုံး ဖြစ်လာပုံကို ဧပိုင်စဉ်းစားမိ ပါသည်။ ဥ၊ ဥး သရမှ ဥံ၊ ဥံးသရသို့ ပြောင်းလဲလားပုံကို ရခိုင် ဘာသာစကား၌ အများတို့ဟိနိုင်ပါသည်။ ဥ၊ ဥး မှ ဥံ၊ ဥံး ပြောင်းလဲခြင်း ဥပဒေသပင် ဖြစ်ပါသည်။ နှာသိကဌာန်ဖြစ်သော င၊ ည၊ န၊ ဏ၊ မ နန့် တ၊ လ စသည့် အက္ခရာရို့သို့ ဥ၊ ဥး သရ ကပ်ကေ ဥ၊ ဥးသည် ဥံ၊ ဥံးသို့ ပြောင်းလဲတတ်ပါသည်။ ပုံစံပြရပါ ကေ- ငပန်း- ငုံးပန်း။ ညသံ- ညံ့သံ။ အနု -အနဲ့။ အဏုမြူ- အဏဲ့မြူ။ အမှုကိစ္စ -အမှု့ကိစ္စ။ အတုအပ- အတဲ့အပ။ ရောက်လုနီးပါး၊ ရောက်လဲ့နီးပါး စသည်ရို့ပင် ဖြစ်ပါသည်။

‘မောက်တော်လူးတား’ တွင် ‘သံပြီသံချို၊ လုံးတာဆို၍’ ဟု သိဖွဲ့ထားပါသည်။ ယင်းကြောင့် လူးတားသီဆိုကေ ချိုချိုသာသာ ကျူးကျူးရင့်ရင့် သီဆိုရကြောင်း သိသာရပါသည်။

အခုကာလပိုင်း သုတေသနလုပ်ဆဲကာလတွင် လူးတားနှစ် ပုဒ်ရဟိထားပါသည်။ ‘မောက်တော်လူးတား’ နန့် ‘ရဲဘော်လူးတား’ နှစ်ပုဒ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ကုလားတန်အညာချောင်းဖျား၊ ပလက်ဝခရိုင်၊ တရွန်အိုင် ဆရာတော်ထံမှာ ၁၉၆၁-ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလက ရဟိခပါသည်။

၁၄။ အန်ခြင်း ။ လေးလုံးသီလှိုတော်သံ ကဗျာတစ်မျိုးကို အန်ခြင်းဟု ခေါ်ဝေါ်ကတ်သည်ကို တွဲနိုင်ကတ်ပါသည်။ တပိုဒ် ဆုံးတိုင်း ‘ဟန်စွလေ၊ ဟန်စွလေ’ ဟု လည်းကောင်း၊ ‘ဟန်စိလေ၊ ဟန်စွလေ’ ဟု လည်းကောင်း၊ ‘ဟန်စွလေ- ဟန်စိလေ’ ဟုလည်း ကောင်း လိုက်ကတ်ရသည်ကိုလည်း တွဲဟိနိုင်ကတ်ပါသည်။

အချို့က အဏ္ဏဝါခြင်း၊ အဏ်ခြင်း၊ အန်ခြင်းဟူ၍ ကြိဆကတ်ပါသည်။ ရီပြင်အဏ္ဏဝါနန့်သက်ဆိုင်သော အခြင်းဟု ဆိုလိုရိပံတိပါသည်။

စူဠစန္ဒရားမင်း (၇၃၃-၇၆၉ အေဒီ) တကောင်းသင်းတွဲ ပြည်သို့ ပင်လယ်ပတ်ရီကြောင်းခရီး ချီတော်မူစဉ် ဓမ္မဇေယျ အမတ်ကြီးက ‘ဗျည်း-၃၃လုံး လှိုတော်သံ’ ကို ဖွဲ့ဆိုကြောင်း ရှိ အဆိုအမိန့်ဟိပါသည်။ ယင်းလှိုတော်သံကို အချို့က ‘ဗျည်း ၃၃-လုံး ဟန်စွလေ’ ဟု ခေါ်ကတ်ပါသည်။ အချို့က ‘ကကြီးအန်’ ဟု ခေါ်ကတ်ပါသည်။ ကကြီးအစချီကာ သိဖွဲ့ထားသဖြင့် ကကြီးအန်ဟုခေါ်သည့်ပိုင်တူပါသည်။ ဤအန်ခြင်းမှာ တွဲဟိရသမျှအန်ခြင်းရို့ တွင် အဟောင်းဆုံးဟု ယူဆရပါသည်။

ကကြီးအန်ခေါ် ဗျည်း-၃၃လုံးအန်ခြင်း၊ အလောင်းတော် တောထွက်အန်ခြင်း၊ ဆရာထွန်းသိဖွဲ့သော ဗျည်း-၃၃လုံး အန် ခြင်းသစ်ရို့မှာ စုမိဆောင်းမိသမျှသော အန်ခြင်းများ ဖြစ်ပါသည်။

၁၅။ သံပေါက်။ လေးလုံးသီကဗျာတစ်မျိုးကို သံပေါက်ဟု ခေါ်ဝေါ်ကတ်ပါသည်။ သံဖောက်ဟူ၍ လူကြီး သူဟောင်းရို့ ခေါ်ဝေါ်သုံးနှုန်း ကတ်ပါသည်။ သံပေါက်သည် အလွယ်ဆုံးကဗျာတို့ တမျိုးဖြစ်၍ ကဗျာသင်စပြု သူများအတွက် ကဗျာစတင်သင်ကြားရန် အကောင်းဆုံး ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ‘ကဗျာသင်စ သံပေါက်က’ ဟု ဆိုစမှတ်ပြုကတ်ပါသည်။

အဟောင်းဆုံး သံပေါက်တစ်မျိုးကို 'ကဝိဂန္ဓုပါသျှကျမ်း' နှင့် 'ကဝိကဏ္ဍပါသကျမ်း' ရို့တွင် တွဲဖက်ဖော်ပြပါသည်။ ကျမ်းဆရာရို့ကကား ယင်းကဗျာကို ပျို့ဟု ခေါ်ဝေါ်သုံးနှုန်းခေတ်ပါသည်။ အကြောင်းတစ်ခု အနှစ်သာရကို နှစ်သက် စဖွယ် ဖွဲ့ဆိုထားသောကြောင့် ကဗျာ၏သဘောကိုယူ၍ ပျို့ဟု ခေါ်ထားသည့်ပိုင်တူပါသည်။ သီဖွဲ့နည်းမှာကား သံပေါက်သီဖွဲ့နည်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းသံပေါက်မှာကား-

‘တချောင်းအငင်၊ လုံးချည်းတင်၊ လဟုအမှန်ပင်၊ အကြွင်း ဂရုထင်’ ဟုပင် ဖြစ်ပါသည်။

နောက်နှောင်းကာလရို့တွင်လည်း သံပေါက်ကဗျာရို့ကို အများအပြားပင် သီဖွဲ့ကတ်မည်ဆိုစွာမှာ ယုံမှားစရာဖြစ်ဖို့ အကြောင်းမဟိပါ။ ခေတ်ဆိုးခေတ်ပျက်ကြောင့် အများအပြား ဆုံးယုံး လားခရစွာမှာလည်း နှမိန့်မျောပါယာ။

လက်ဟိကာလတွင် အသျှင်စန္ဒမာလာလင်္ကာရ မထေရ်သီဖွဲ့ သော ဥတုဘောဇနသံပေါက်ကျမ်း၊ ဆရာထွန်း သီဖွဲ့သော သံပေါက်အမျိုးမျိုးရို့မှာကား ထင်ရှားသော သံပေါက်ကျမ်းများပင် ဖြစ်ပါသည်။

၁၆။ သာခြင်း ။ သာသာယာယာ ယင့်ယင့်ယူယူ သီဆိုရသော ပါဒခြား၍ခြား၍ ကာရန်ယူရသော လေးလုံးသီ အခြင်း တစ်မျိုးကိုသာခြင်းဟု ခေါ်ဝေါ်ကတ်ပါသည်။ အချိပုဒ်ကို ခြောက်လုံးနန်း အချီများပါသည်။ တခါတခါ လေးလုံး ငါးလုံးနန်း ချီတတ်ကတ်ပါသည်။ အချကို ရတုချ နည်း၊ လင်္ကာချနည်းအတိုင်း အချများပါသည်။ ရှိအပိုဒ်၏ အချပုဒ်ကို နောက်အပိုဒ်၌ အစချီယူကာ ဖွဲ့ဆိုခြင်းမျိုးကိုလည်း အများ တွဲဖက်ပါသည်။

ရခိုင်တစ်မျိုးသားလုံး သာခြင်းကို အသုံးဆုံး ဖြစ်ပါသည်။ သာခြင်းနန်း အကျွမ်းဝင်ဆုံး ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ရခိုင်စာပေ လောကလုံး၏ အသွင်ထူးလက္ခဏာ (Characteristic) မှာ သာခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ဆိုရနိုင်ကောင်းပါသည်။

ရှိုးဟောင်းရှိုးရိုးသာခြင်းကြီးများ၊ ဆရာထွန်း၏ သာခြင်းသစ် များ၊ ရွှာချောင်းကြီး ဆရာ၏ သာခြင်းသစ်များနန်း သာခြင်းတို့များ ရို့မှာ သိမ်းဆည်းရမိသမျှ သာခြင်းများပင် ဖြစ်ကတ်ပါသည်။ ဝိမလအမတ်ကြီး၊ လောကမာန်အောင် ဆရာတော်၊ ကင်းဆရာ၊ ဝါးကျောင်းဆရာ၊ ဆရာသာအောင်၊ ဆရာမောင်ယောက်ကေ၊ သစ်ကတိုးဆရာ၊ ဆရာနန္ဒ၊ တန်းခိုးဆရာထွန်း၊ ရွှာချောင်းကြီး ဆရာအောင်ထွန်းရို့မှာ သုတေသနပြုမိသမျှ သာခြင်းစာဆိုများ ပင် ဖြစ်ကတ်ပါ သည်။

၁၇။ တိုက်သာခြင်း ။ တစ်ဦးနန်းတစ်ဦး၊ တဖက်နန်း တဖက် အတိုက်အခံပြုကာ သီဆိုကတ်ရသော သာခြင်းတမျိုးကို တိုက်သာခြင်းဟု ခေါ် ဝေါ်ကတ်ပါသည်။ စကားစစ်ထိုးသော အခြင်း (Debate) တမျိုးပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီး မဖြစ်မီကာလက ရခိုင်ကျေးလက်တော ရွာများ၌ တိုက်သာခြင်း ခေတ်စားခကြောင်းကို မှတ်သားဖူးပါသည်။ ယင်းအခါက ဆရာထွန်း၏ ‘ယောက်ျားမိန်းမ တိုက်သာခြင်း’ မှာ ခေတ်အစားဆုံးဖြစ်ခကြောင်း

သိရပါသည်။

၁၈။ ငစည်ခြင်း ။ ငစည်နန်းပတ်သက်၍ ပတ္တရာဆင်ကာ သီဖွဲ့သောလေးလုံးသီခြင်းတစ်မျိုးကို ငစည်ခြင်းဟု ခေါ်ကတ်ပါသည်။ အချို့မှာ လင်္ကာအချို့မျိုးဖြစ်သော်လည်း အချို့မှာ ငပြီတက်သက်ချနည်းမျိုး ဖြစ်ပါသည်။

သကြစ် ၉၉၉ ခု (၁၆၃၇ အေဒီ)တွင် မြောက်ဦးထီးနန်း လှပွဲ အရိုးအခင်းတစ်ခုကို အကြောင်းပြု၍ ငစည်ခြင်း ကို လောင်း ကြက်စားအမတ် ပညာဟိကုသလ (နရပတိကြီး)က အစအဆုံး တီထွင်သီဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။ ‘ကိုးရာကိုးဆယ်၊ ကိုးခုဝယ်ပင်’ အစချီသော ဆယ့်ကိုးပိုဒ်ပါဝင်သည့် ငစည်ခြင်းတစ်ပုဒ်ကို သီဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။

ဤမူလ ပတ္တရာငစည်ခြင်းကိုလိုက်၍ နောက်ပိုင်းခေတ် ကာလတွင် ငစည်နှစ်သား တဦးတည်းကကွက် ဖော်လျက် သီဆိုကပြသော ငစည်ပြဇာတ်တစ်မျိုး ပေါ်ပေါက်လာပါသည်။ ယင်းငစည်ပြဇာတ်၏ ဇာတ်လမ်း၊ ဇာတ်ကွက်၊ ဇာတ်ကောင်၊ ကာလဒေသ၊ စကားသုံး စသည်ရှိကိုထောက်ဆ၍ ဗြိတိသျှကိုလိုနီခေတ် ဦးလောက်တွင် ရမ်းပြည့်မြို့နယ်မှ ပေါ်ပေါက်လိမ့်မည်ဟု ခန့်မှန်းမိပါသည်။

၁၉။ ဟောစာ ။ တရားနာပရိသတ်အား ဟောကြားရန် ရိုးဖွဲ့သောစာကို ဟောစာဟုခေါ်ကတ်ပါသည်။ ကာရန် နဘောနန့် ဝီဝီဆာဆာ သီဖွဲ့ကတ်ပါသည်။

ဇာတ်တော်၊ နိပါတ်တော်များကို ဟောစာအဖြစ် သီကုံးလိ ဟိကတ်ပါသည်။ သမိုင်းရာဇဝင် ပုံပြင်များကိုလည်း တခါတခါ သီကုံးကတ်ပါသည်။ နောက်နှောင်းစာဆိုများက ဟောစာသီဖွဲ့သောအခါ-

(၁) ဦးတိုက်စာစပ်နည်း၊ (၂) ခြင်သေးလည်ပြန် စာစပ်နည်း၊ (၃) နာရီချစာစပ်နည်း၊ (၄) နာနာနယဂမ္ဘီရစာစပ် နည်းရှိကို အသုံးများကြောင်း တွိဟိရပါသည်။ အထူးသဖြင့် တန်းခိုးဆရာထွန်း အများဆုံးအသုံးပြုခဲ့ပါသည်။ ကင်းဆရာ ၏ မဟောသဟောစာ၊ မေတ္တေယျအနာဂတဝင်ဟောစာ၊ ဝေဿန္တရာဟောစာ၊ ဗုဒ္ဓဝင်ဟောစာနန့် ဆရာထွန်း ၏ ဟောစာများမှာ ထင်ရှားသောဟောစာများပင် ဖြစ်ပါသည်။

၂၀။ ဘိသိက်စာ ။ ဩဘာစာ၊ သံစာ၊ မေတ္တာစာ။ ဘုရင့် ဘိသိက်ပွဲတော်တွင် ရွတ်ဘတ်ရသောစာ ကို ဘိသိက်စာဟု လည်းကောင်း၊ သျှင်ပြု၊ နားထွင်း၊ ထိမ်းမြားမင်္ဂလာပွဲရှိတွင် ရွတ်ဘတ်ရသောစာကို ဩဘာစာဟု လည်းကောင်း၊ မင်းအချင်းချင်း၊ အမတ်အချင်း ချင်းပီးဖို့ ရိုးသားကတ်သော စာကို သံစာ ဟု လည်းကောင်း၊ ချစ်ခြင်းမေတ္တာတရားကို အကြောင်းပြုကာ တစ်ဦးနန့်တစ်ဦး အကြောင်းကြား ရိုးသားသောစာကို မေတ္တာစာဟုလည်းကောင်း ခေါ်ဝေါ်ကတ်သည်ဟု ဆရာဆရာများ၏ အဆိုအမိန့်ကို မှတ်သားဖူးပါသည်။ ဤစာလေးမျိုးနန့်ပတ်သက်၍ ရိုးဖွဲ့နည်း ဆယ့်နှစ်နည်း ဟိပါသည်။ ယင်းရှိမှာကား-

(၁) လွှာချင်း (၀၁) အရိုးခဲဖွဲ့နည်း၊ (၂) တွေစပ်ရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၃) သုံးချက်ညီရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၄) သပ်စီနှက်သုံးချက်ညီ

ရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၅) ပန်းညှာစပ် (ဝါ) စပယ်ညှာရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၆) ရထားပြီးရိုးဖွဲ့ နည်း၊ (၇) ကျဘမ်းသံရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၈) ပြန်ကာဆက် (ဝါ) ဆက်ရက်ခုန်ရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၉) မင်းကျိုးရွက်ထပ် (ဝါ) နဘီစပ်ရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၁၀) မင်းကျိုးရွက်ထပ်ပြန် ကာဟပ် ရိုးဖွဲ့နည်း၊ (၁၂) လုံးထပ် (ဝါ) ဝိစ္ဆာထပ်တွန့်ရိုးဖွဲ့နည်းဟူ၍ ဖြစ်ပါသည်။

ဘိသိက်စာကို ရှိုးဘုရင်အဆက်ဆက် ဘိသိက်မင်္ဂလာပွဲတော်တိုင်းတွင် ရွတ်ဖတ်ခေတ်ပါသည်။ အတန်း အစားအလိုက် အလွှာအလိုက် တမျိုးစီရွတ်ဖတ်ရပါသည်။ အခုအထင်အရှားတို့နိုင်သော ဘိသိက်စာများမှာ ပရိမံမြို့တော်သျှင် ဒသရာဇာမင်းကြီး (၁၁၂၃-၁၁၃၉ အေဒီ)၏ ဘိသိက်စာနဲ့ မြောက်ဦးခေတ်နောက်ပိုင်း ဘုရင်များ၏ ဘိသိက်စာ များရို့ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဩဘာစာကို ရခိုင်လူမှုအဖွဲ့အစည်း၏ မင်္ဂလာပွဲများ၌ ရွတ်ဖတ်လိဟိကတ်ပါသည်။ ရှိုးအခါကဆိုကေ မျိုးရိုးအစဉ် စာကိုခင်းလျက် ဩဘာစာရိုးလိရိုးထဟိကတ်ပါသည်။ ဩဘာစာကို ဟူးရားတတ်ပညာဟိရို့ အများရိုးဖွဲ့ကတ်ပါသည်။ ‘အခါစာ’ဟုလည်း ခေါ်ကြောင်း ဆရာအချို့ရို့က မိန့်ဆိုကတ်ပါသည်။ အခါစာမှာ သျှင်ပြုပွဲ၊ ထိမ်းမြားပွဲရို့၌ မပါကေ မပြီးပါ။

သံစာဆိုသည်မှာ ဘုရင်အချင်းချင်း နိုင်ငံခြားအမတ်အချင်းချင်း တစ်ဦးနန့်တစ်ဦး ပီးပို့ကတ်သည့်စာကို သံစာဟု သုံးနှုန်းရိုး သားကတ်သည်ကို ရခိုင်ရာဇဝင် အစောင်စောင်၌ ဖတ်ရှုရပါသည်။

နရနုဘုရင်ကြီး (၁၄၃၃-၁၄၅၈ အေဒီ)၊ မင်းဗားဘုရင်ကြီး (၁၅၃၁-၁၅၅၃ အေဒီ)၊ မင်းဖလောင်းကြီး (၁၅၇၁-၁၅၉၃ အေဒီ)၊ မင်းရာဇာကြီး (၁၅၉၃-၁၆၁၂ အေဒီ) သီရိသုဓမ္မရာဇာ (၁၆၂၂-၁၆၃၈ အေဒီ)နန့် စန္ဒသုမန (၁၇၇၃-၁၇၇၇ အေဒီ) ရို့လက်ထက်က ရိုးဖွဲ့ကတ်သောရာဇသံစာများမှာ နိုင်ငံရိုး၊ အုပ်ချုပ်ရိုး၊ သာသနာရိုး၊ စာပီရိုးအရ အလွန်အဆင့်မြင့်သော သံစာများ ဖြတ်ကတ်ပါသည်။ ‘ရာဇသံပတိကျမ်းကြီး’မှာ သံစာအပီးအရ ပေါင်းချုပ်ကျမ်းကြီး ဖြစ်ပါသည်။ အခုလက်ဟိစာမှာ ဒဏ်ကြောင့် မစုံမလင်ပါယာ။

မေတ္တာစာကို ရှိုးရိုးခေတ်ကပင် အသုံးပြုကတ်ပါသည်။ မြောက်ဦးခေတ်နှောင်း ပထမပိုင်းလောက်ကဟု ခန့်မှန်းရသော မစုံမလင်သည့် မေတ္တာစာများကို ထောက်ဆကြည့်ပါကေ အများသောရဟန်းပညာသျှင်ရို့ မေတ္တာ စာ ရိုးဖွဲ့ခကြောင်း တွိဟိရပါသည်။ နောက်ပိုင်းကာလတွင် စစ်တွေကျေးလက်၊ ကျက်တောပြင် ဆရာတော် အသျှင်လင်္ကာရမထေရ်သည် မေတ္တာစာအများအပြား ရိုးဖွဲ့ခကြောင်း တွိဟိရပါသည်။ ရမ်းပြည့်မြို့၊ လေးတောင် နယ်၊ ကင်းဆရာ၏ မေတ္တာစာများမှာ စာဟန်စာသိမ်း အလွန်ကောင်းပါသည်။ ဤမေတ္တာစာများအပြင် လက်လှမ်း မမီနိုင်သိသော မေတ္တာစာများလည်း အများအပြားပင် ဟိဦးမည်ဟု ယုံကြည်ထားပါသည်။

ကင်းဆရာကြီးသည် တစ်ခါက မြို့ဟောင်းမြို့အပိုင်၊ သရီချောင်း ကံစောက်ရွာနီ ဆွဲမျိုးတစ်ဦးထံ မေတ္တာစာ တစောင် ရိုးဖွဲ့၍ ပီးပို့လိုက်ပါသည်။ ယင်းစာတွင်-

‘သုဒဿန၊ စိတ္တကုဋေ၊ စသည့်များမြောင်း၊ ရွှေတောင်၊ ငွေတောင်၊ နံသာတောင်တို့ဖြင့် ရံဆောင်ပတ်ကာ၊ အခါခါနီ မထိုး၊ နှင်းအခိုးဝီဝီ၊ ဆောင်းနီဝသန္တ၊ သုံးကာလတွင်၊ တနီမျှနီအဟိန်၊ အချိန်မှာ အာသန်လပြည့်၊

ထိပ်တည့်တည့်တကွက်၊ နီစက်ထွန်းပ၊ အနောဒတ္တရီအမူ၊ မိမိအပူသူအလောင်၊ ကုန်အောင်စေတတ်သော၊ မျက်မြတ်စေဇာတ၊ ဩဓိဿ မေတ္တာဖြင့်၊ ကင်းရွာပညတ်၊ ရမ္မာရပ်က၊ သျှစ်ထပ်သော ပလ္လင်မြင့်တွင်၊ သျှစ်ဆင့် ထီးဖြူကို၊ လူလူဖြန့်မိုး၍၊ နီမျိုးသူရိန်၊ အသမ္ဘိန်တို့၊ ထိန်ထိန်သောင်းကျွန်း၊ တန်ခိုးမှန်းသည်၊ စံမြန်းတော်မူရာ၊ တိုင်းရက္ခာမဇ္ဈ၊ ထွေထွေနဝရတ်၊ မျက်မြတ် လှုံမြူ၊ မြောက်ဦးမြို့စောင်း၊ သရီချောင်းအရှိုကမ်း၊ ရပ်ရိပ်ချမ်း ကံစောက်ရွာနေ လက်သမားဘုရားဘအေးထံ’ ဟု အစပျိုး ရိုးဖွဲ့ထားပါသည်။

စာဆိုတော်၏လက်ရာများ မြောက်ဦးထီးဟန်နန်းဟန် ပါပါသည်။ စာဟန်စာသားသိမ်မွေ့ပါသည်။ စင်စစ် ကင်းဆရာ နှင့် တန်းခိုးဆရာထွန်းရို့မှာ ရခိုင်မင်းဆက်ပြတ်ပြီးနောက် ပေါ်ထွန်းလာကတ်သော စာဆိုများအနက် ထင်ရှားသော စာဆိုများဖြစ်ကတ်သည့်အပြင် ရခိုင်စာပီသမိုင်းတာဝန်ကို ကျီပြန်စွာ ထမ်းဆောင် ခကတ်ပါသည်။ ရခိုင်စာပီ မတိမ်ကောရအောင် အားမာန်အပြည့်နုနု ကြိုးပမ်းခကတ်သည့် စာဆိုကြီးများပင် ဖြစ်ကတ်ပါသည်။

၂၁။ အထောက်စာတမ်း ။ တဘက်သားကိုကန်ကာထောက်ကာ သီဖွဲ့သောစာတမ်းကို အထောက်စာတမ်းဟု ခေါ်ကြောင်းကိုဆရာထွန်း၏ အဘော်အရ သိရပါသည်။

‘စကားတန်တောင်၊ ဤပွဲဘောင်တွင်၊ အကောင်ကလူ၊ စောက် စောက်ရပ်၍၊ ထောက်မည့်သူသည်၊ အယူတလွဲ၊ အသံကွဲ နှင့်၊ ပွဲထဲမှာပင်၊ မြီတာငင်သည်၊ နင်ပင်ကျွဲသားဟုတ်သလား’ ဟု ဆရာထွန်းက ‘ကျွဲမင်းအထောက်’ တွင် ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။ စာဆို၏ အဆိုကို ထောက်ဆကေ အထောက်စာတမ်း၌ ထောက် ကန်သည့်သဘော သက်ဝင်ကြောင်း သိနိုင်ပါသည်။

ကျွဲမင်းအထောက်စာတမ်း၊ မိန်းမယုတ်၊ မိန်းမပုပ် အထောက်စာတမ်းမှာ ဆရာထွန်း၏ ဟာသရသ မြောက်သော ဝိဘစ္ဆရသမြောက်သော လက်ရာဟောင်းများပင် ဖြစ်ပါသည်။ အချို့က အထောက်စာတမ်းကို ဆရာထွန်း တည်ထွင်ခ သည်ဟု ဆိုကတ်ပါသည်။

၂၂။ မှာတမ်း ။ အကြောင်းခြင်းတရို့ကို မှာကြားသော စာတမ်းကို မှာတမ်းဟု ခေါ်ပါသည်။ မင်းသုံး မှာတမ်းနှင့် အချစ်မှာတမ်းဟု နှစ်မျိုးဟိပါ သည်။

မင်းသုံးမှာတမ်းမှာ (၁) မင်းကလွတ်တော်အသီးသီးသို့ ပို့သောမှာတမ်း၊ (၂) လွတ်တော်အသီးသီးက မင်းအား ဆက်သွင်းသောမှာတမ်း၊ (၃) လွတ်တော်အချင်းချင်း ပီးပို့သောမှာတမ်း ဟူ၍ သုံးမျိုးပြားလျက် ဟိပါသည်။

အချစ်မှာတမ်းမှာ (၁) မောင့်မှာတမ်းနှင့် (၂) မယ့်မှာတမ်း ဟူ၍ နှစ်မျိုးပြားလျက် ဟိပါသည်။

ရှိုးခေတ်က မှာတမ်းများအနက် ဒသရာဇာမင်းကြီး၊ မင်းထီး ဘုရားကြီး၊ မင်းဗာဘုရင်ကြီး၊ မင်းဖလောင်းကြီး၊ မင်းရာဇာကြီး ရို့လက်ထက် မှာတမ်းများမှာ အထူးမှတ်သားစရာ ကောင်းလှပါသည်။ မင်းရာဇာကြီးစာတမ်းခေါ် ‘မင်ရာဇာကြီးအရိုးတော်ထုံး’ တွင် ပါဝင်သော ကိုယ်ရံကြီးအမတ် မဟာဇေယျသိန် ဆက်သွင်းသော စာမှာ မှတ်သား လောက်သော သမိုင်းဝင်မှာတမ်းဖြစ်၍ ရခိုင်နိုင်ငံရိုး၊ အုပ်ချုပ်ရိုး၊ လူမှုရိုး၊ စာပီရိုးအကြောင်းအရာများ

ကို ကောင်းစွာ သိသာရပါသည်။

အချစ်မှာတမ်း ဟိခဖို့ဆိုသည်ကို သံသယကင်းယှင်းစွာ လက်ခံဖွယ်ဟိပါသည်။ သို့သော် အခုထက်ထိ အထောက် အထား မတို့ရသိပါ။ ဖျက်ဆီးရာ၌ ပါလားဖို့ မုချပင် ဖြစ်ပါသည်။

၂၃။ သိုက်နီဒါန်းစာ။ ရိုးဖြစ်နောက်ဖြစ် အကြောင်းခြင်းတ များကို ဖော်ပြသည့် စာများကို ဖော်ပြသည့်စာကို သိုက်စာဟု ခေါ်ပါသည်။ နောင်အနာဂတ်ကာလတွင် ဖြစ်ပေါ်လာမည့် အကြောင်းအတွက် တရင်းစကား၊ တဘောင် စကား၊ တိတ်နိမိတ် စကားရို့ကို နီဒါန်းစာဟုခေါ်ပါသည်။

နရပတိမင်းကြီးနန့် သိုက်တတ်ငလက်ရုံးရို့ အမီးအဖြည် မိန့်လျှောက်ခန်း၌ အကျယ်ရီးသားထားပါသည်။ ရာဇဝင် ဟောင်း မြို့တည်ခန်း(လက်ရိုးမူ) စာမျက်နှာ ၈၆၊ ကြောင်းရီ ၁မှ ၅ ထိတွင် ရခိုင်သိုက်စာများအကြောင်းကို နရပတိ မင်းကြီးအား ဧပိုင် လျှောက်တင်ထားပါသည်။

‘သိုက်တတ်ငလက်ရုံးလည်း၊ အသျှင်မင်းကြီး၊ သိုက်ဟူသည်ကား နတ်သမီးကိုးကျိပ်ကိုးယောက်ဆိုသော သိုက် ၉၉စောင်၊ နတ် သားကိုးကျိပ်ကိုးယောက်ဆိုသော သိုက် ၉၉ စောင်၊ ဓာတ်သိုက် လည်း ၁၉-စောင်၊ ဗျာဒိတ်၊ ဆတ်မ၊ ရသီ၊ ဘီလူး၊ ငမုန်ကန်၊ ဘားမဲ့၊ သိကြား၊ ဂဝံပတိသိုက်ပေါင်းတို့ကို ဘဇာလူလျှင်ကျက် မည်နည်း’ ဟု လျှောက်၏။ ဤတွင် သိုက်စာများစာရင်းကို အမြွက်မျှ သိရပါသည်။

ယင်းကျမ်းစာမျက်နှာ ၉၀၊ ကြောင်းရီ ၂၁ မှ ၂၅ အထိတွင် နီဒါန်းအကြောင်းနှင့်ပတ်သက်၍ ဧပိုင် လျှောက်ထားပါလိသည်။

‘နရပတိမင်းကြီးလည်း ဟေသိုက်တတ်ငလက်ရုံး၊ သိုက်ဟူသောအကြောင်းကိုကား ငါသိပြီ၊ နီဒါန်းဟူသော အကြောင်းကို မသိရတကားဟု မီးတော်မူ၏။ သိုက်တတ်ငလက်ရုံးလည်း အသျှင်မင်းကြီး၊ သူငယ်တို့နှလုံး၌ နတ်တို့ မှီ၍ဆိုခြင်း၊ ပုလိဆိုခြင်း၊ လူတို့ကပျာ (ကဗျာ)ဆိုခြင်းသည် မှန်သောနီဒါန်းစကား’ ဟု လျှောက်လိ၏။

ရာဇဝင်ဟောင်း မြို့တည်ခန်းလာစကားကို ကောက်နုတ်ကိုးကားကာ ရီးသားထားသော ရခိုင်ရာဇဝင် သစ်ကျမ်း၊ ဆဋ္ဌမတွဲ၊ စာမျက်နှာ ၂၀၀၊ ကြောင်းရီ ၉၊ ၁၀တွင် ‘အသျှင်မင်းကြီး၊ တနည်းတုံသော်လည်း လူတို့၌ ပျို့၊ ကဗျာ၊ လင်္ကာ၊ အဲ၊ အန်စကား သည်လည်း နီဒါန်းမည်ပါသည်’ ဟုလျှောက်၏’ဟူ၍ တင်ပြထားပါသည်။ ဤတွင် နီဒါန်း အကြောင်းကို အမြွက်လောက် သိရပါသည်။

‘အတွင်းကန်မှာ၊ ကြာနီထောင်သောင်း၊ ကြာကောင်းထောင်ရာ၊ ပွင့်သောခါလည်း၊ မယ်တို့ပန်ရာ၊ ပဒုမ္မာကား မပါသိ။ ယင်း ကြာပွင့်ကား သာယောင့်သာယာ၊ ရခိုင်မှာသာ ပွင့်ခပါမည်။ ယင်း ကြာပွင့်ကို နဂါးအရ ကြီးလတ်မည်၊ နဂါးမရ၊ တန်ခိုးကြီးစွာ၊ ခြင်သေးသာလျှင် ရလိမ့်မည်။ ခြင်သေးဆွတ်ပြီး၊ ဘုရားကြီးမှာ တင်လတ္တံ့။ ခြင်သေးနှစ်ခု၊ အမြီးလှုပ်ကာ၊ မဟောက်သာ၊ သင်လည်းဘာသာတစ်ခုခြင်သေး၊ အမြီးလှုပ်ကာ ဟောက်လီခါ၊ ပဋိ ပက္ခခြားနားပြည်ရွာ ပြုလိမ့်မည်။ အရိုတခြား၊ သံတံခါးကို ခြားလိမ့်မည်’ ဤကား သိုက်စာပါတည်း။

‘ဖွတ်ကမီးကျောင်းဖြစ်လျှင်၊ ချောင်းမြစ်မခံသာ၊ ကျွန်က သူကောင်းဖြစ်လျှင် တိုင်းပြည်မစည်ရာ’ ဤကား နရပတိ မင်းကြီးမင်းဖြစ်ခါနီး၌ ပေါ်ပေါက်သော တရင်းစကားဖြစ်ပါသည်။ နိဒါန်းစာပါတည်း။

‘ပြတ်လှီသုံးဆယ်၊ ရှိကတည်း၊ ကြံစည်ကောင်းခြင်း၊ သံတွဲ မင်း၊ ဖြစ်လာမည်လည်း၊ တောသလင်း၊ သံတွဲမြို့ဟောက်၊ အစွယ်ပေါက်သည်၊ လက်ကောက်ဝတ်လောက်ပြီတကား၊ ကြွက်ကားစဉ်လျက်၊ အဆက်နဂါး၊ နောက်ထားရေသူ ကိုးဆက် ဟူ၏၊ မြောက်ဦးအပါး၊ အိမ်ရှိနား၌၊ နဂါးသုံးခွီခွီလတ်မည်’ ဤကား သံတွဲမင်းသား ဘစောသီရိ (မင်းပါးကြီး) မင်းဖြစ် ခါနီး၌ပေါ်သော တပေါင်နိမိတ်စကား ဖြစ်ပါသည်။ နိဒါန်းစာပါတည်း။

၂၄။ အဲ။ အသံကိုရပ်ကာ၊ ဖြတ်ကာ၊ တန့်ကာ သီဆိုရသော ကဗျာတစ်မျိုးကို အဲဟုခေါ်ပါသည်။ လက်ဟိ ကာလတွင် ‘ဥက္ကာ အဲ’ တစ်ခုတို့ဟိထားပါသည်။ ဗိုလ်မင်းထောင်သားတစ်ဦးထံမှ ရဟိပါသည်။

ဥက္ကာအဲမှ ကောက်နုတ်ချက်တစ်ခုကို တင်ပြပါမည်။ ကေတုမတီတောင်ငူတိုက်ခန်း၌-

‘ဦးစီးကျော်ထင်၊ စစ်ဘုရင်၊ မောင်ပင်ဆင်စီး၊ အမတ်ကြီးကား၊ သျှင်သားအာဏာချလတ်တေ။ အခါမတော်၊ သင်္ဃိုင်ခေါင်ကျော်၍၊ ဆင်ထိန်းခွါရဂါ၊ နင်ရို့မနီ၊ ဆင်ကိုသံဆင့်အော်ရမည်။ မြင်းထိန်းသားလည်း၊ မြင်းကိုသံဆင့်ကျွီး ရမည်။ ဘောမှုတ်သားလည်း၊ ဘောကိုသံဆင့်မှုတ်ရမည်။ အဝါညီးညီး၊ သိကြားပီးရေ၊ မောင်းကြီးကျားနွယ် ရုံရမည်။ စည်တီးသားလည်း၊ စည်ကိုသံဆင့် တီးရမည်။ လက်သံပေါက်ကို အညီအညာခတ်ပြီးခါကေ၊ ဗဒေါသုံး ခါ ကြော်ရမည်။ အလျားငါးလံ၊ ကြီးပြောင်းလံ၊ ကမ္ဘာတည်စ၊ သံပြောင်းမကို၊ မီးကြောင်းခုန်ပင်၊ ကြီးရေပြောင်းကို၊ စက်သီးတင် ရို့၊ တောင်းတင်သျှစ်သောင်း၊ ဇဝါပြောင်းလည်း၊ ပါရရေရေ မြီ ကြောင်းကြက်လိုက်၊ ကြီးရေပြောင်းကို၊ သံဆက်ပစ်တေ’ ဟု ဖွဲ့နွဲ့ ထားပါသည်။

၂၅။ ခွဲ။ အတ္ထုပ္ပတ္တိအကြောင်းအရာတစ်ခုခုကို ချီးကျူးဖွဲ့နွဲ့သော ကဗျာတစ်မျိုးကို ခွဲဟုခေါ်ပါသည်။ အခုကာလတွင် စန္ဒရားခွဲ၊ မင်းစောမွန်ခွဲ၊ ပိုးဝါခွဲရို့ကို တွိဟိထားပါသည်။ ထာမရာခွဲတွင်-

‘စောထွီးလှစွာ၊ မိကုမ္မာကို၊ ဆက်ခလေ့လေ။ စီးဆင်၊ စီးမြင်း၊ သယင်လက်ဆောင်၊ ကုံအောင်ထို့ပြား၊ လျင်လျားမနီ၊ ငါတည်း မင်းကို၊ ဆက်ခလေ့လေ။ ရွှီဖရုံသီး၊ ဆက်ခလေ့လေ။ မွီမရုံသီး၊ ပီး ခလေ့လေ။ မြကိုအပင်၊ စိန်ကိုအခက်၊ ရိုးလှသန္တာ၊ နီလာငါ့ကို၊ ဆက်ခလေ့လေ။ ရွှီတပင်လည်း၊ ပီးခလေ့လေ’ ဟု ဖွဲ့နွဲ့ထားပါသည်။

၂၆။ တုံးခြင်း၊ ၂၇။ သိုင်းခြင်း၊ ၂၈။ ဟန်ခြင်း။ တုံးခြင်း၊ သိုင်း ခြင်း၊ ဟန်ခြင်းရို့သည်တုံးပွဲ၊ သိုင်းပွဲ၊ ဟန်ပွဲရို့၌ သီဆိုသော အခြင်းများ ဖြစ်ကတ်ပါသည်။ တုံးကပွဲတွင် ယောက်ျားသျှေရို့ ပါဝင်ကကတ်ပါသည်။ သိုင်းပွဲတွင် ယောက်ျားသျှေ မိန်းမသျှေရို့ ရောလျက်ပါဝင်ကကတ်ပါသည်။ ဟန်ကပွဲတွင် မိန်းမသျှေရို့ ပါဝင်ခကတ်ပါသည်။

တုံးအကကို တချို့ကတုံးကြမ်းအကဟုခေါ်၍ သိုင်းအကကို တုံးအကဟုခေါ်ကတ်ပါသိ၏။ တုံးအကမှာ

ခပ်ကြမ်း ကြမ်း ကရသော ယောက်ျားက ဖြစ်ပါသည်။ သိုင်းအကမှာ နန္ဒ့ပါသည်။ ဟန်အကမှာ သိုင်းအကထက် ပိုမို နန္ဒ့ပါသည်။ ပျော့ပျောင်းပါသည်။ တုံးအကမှာ စစ်တွေဘုန်းကြီးယုံပွဲများ၌ ခေတ်အစားဆုံး ဖြစ်ပါသည်။ မြို့ငယ်များနှင့် ကျေးလက် များ၌ သိုင်းပွဲဟန်ပွဲများ ခေတ်စားပါသည်။ အခုခေတ် စစ်တွေတုံးပွဲများ၌ ခေတ်သစ်ပြ ဇာတ်တစ်မျိုးပေါ်ပေါက်ရန် အားယူနေကြောင်း တွေ့ရပါသည်။

၂၉။ နတ်ခြင်း ။ ရိုးရာနတ်ကိုးကွယ်ပူဇော်ပသပွဲများတွင် သီဆိုသော အခြင်းတမျိုးကို နတ်ခြင်းဟု ခေါ်ကတ်ပါသည်။ သာခြင်းသီဖွဲ့နည်းနှင့် သီဖွဲ့ထားသဖြင့် နတ်ခြင်းကို နတ်သာခြင်းဟုလည်း ခေါ်ကတ်ပါ သိသည်။

နတ်ခြင်းမှာ နှစ်မျိုးပါဝင်ပါသည်။ နတ်ပန်ပွဲ၌ သီဆိုသော အခြင်းကို နတ်သာခြင်းဟုခေါ်၍ နတ်ကပွဲ၌ သီဆိုသော အခြင်းကို နတ်ယဉ်သံကျူးဟု ခေါ်ပါသည်။ နတ်ပန်ပွဲတွင် နတ်သာခြင်းကို နတ်ဆရာမတစ်ဦး တည်းက သီဆိုရပါသည်။ နတ်ကပွဲတွင် နတ်ယဉ်သံကျူးကို နတ်ဆရာမနှင့် ပန်းကျားဆရာရို့ အတိုင်အဖောက် သီဆိုကတ်ရပါသည်။ ထင်ရှားသော နတ်သာခြင်းတစ်ခုကို တင်ပြရပါသော်-

‘လှရကြည်ကေ၊ ထွီးမယ်ချောင်းမှာ၊ အဝမှာတတန်၊ ရီငန်ခံ ရေ၊ အလယ်တရိုး၊ လှရကြည်ကေ၊ ထွီးမယ် ချောင်းမှာ၊ အိုင်ဝန်းတိုး လို့၊ အဖျားတတန်၊ လှရကြည်ကေ၊ ထွီးမယ်ချောင်းမှာ၊ ရီချိုခံရေ၊ ယင်ရွဲခြံလေ၊ ပန်းခြံမို့မို့ လှရကြည်လေ၊ ထွီးမယ်ချောင်းမှာ၊ ရီညိုညိုလေ။ ယင်းရွဲခြံလေ၊ ပန်းခြံပိစပ်၊ လှရကြည်လေ၊ ထွီးမယ် ချောင်းမှာ၊ ဖောင်ချင်းခပ်တေ၊ ကုလားကွက်ကေ၊ လင်းချက်မြည်သံ၊ ကုလားတန်ကေ၊ အညာချောင်းမာ၊ ဖြားမပြန်လေ၊ အပုတ်ကေမြည်သံ၊ သာမွန်ချောင်းမာ ဖြားမပြန်လေ’ဟု ဖြစ်ပါသည်။ မြောက်ဦးမြို့၊ လက်ကောက်စီးရပ်နီ ဦးမောင်လှဘော်မိခေါ် နတ် ဆရာမကြီးထံမှ ရဟိပါသည်။

၃၀။ ပန်းကျားခြင်း ။ နတ်ကပွဲတွင် ပန်းကျားဆရာက ပန်းကျားတီးလျက်ဆိုသောအခြင်းကို ပန်းကျားခြင်းဟု ခေါ်ပါသည်။

နတ်ခြင်း၊ ပန်းကျားခြင်းရို့တွင် အနန္တောအနန္တကံတော့ခန်းမှာ ပဏာမဖြစ်၍ လေးကျွန်းမြင့်မိုရ်တည်ခန်း၊ ရကွ မဏ္ဍိုင်တည်ခန်းမှာ အဓိကရဖြစ်ပါသည်။ မယူနတ်ခြင်း၊ ရမောင်နတ်ခြင်း၊ ရမ်းပြည့်နတ်ခြင်း၊ မာန်အောင် နတ်ခြင်း၊ မော်တင်နတ်ခြင်း၊ နတ်မြစ်နတ်ခြင်း၊ ဗိုလ်မင်းနတ်ခြင်း၊ သက်မင်းနတ်ခြင်း၊ ဖလန်မင်းနတ်ခြင်း၊ မြုံမင်းနတ်ခြင်း၊ ဒက္ကားနတ်ခြင်း၊ ရကြည်နတ်ခြင်း၊ ယိုးမကြီးနတ်ခြင်းရို့မှာ တိုင်းပြည်နတ်ခြင်းများ ဖြစ်ပါသည်။ မြောက်ဦးနတ်ခြင်းနှင့် ပြည်စောင့်နတ်နဂါးအခြင်းရို့မှာ အနှစ်သာရ ဖြစ်ပါသည်။ ဤအခြင်းအမျိုးမျိုးကိုလိုက်၍ တီးဟန်တီး ကွက်၊ ဆိုဟန်ဆို ကွက်ပြောင်းလဲတတ်ပါသည်။ တမျိုးစီတမျိုးစီ ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းရို့အနက် ထင်ရှားသောပန်းကျားခြင်းတစ်ခု မှာ-

‘အာကာယုံဝဲ၊ မြို့သံတွဲ၊ ရီလှည်းယင်းယူ၊ ခေါင်းလောင်းတူ၊ ဆင်ဖြူပိုင်တတ်၊ ခေါင်းလောင်းနတ်၊ တန်းရွဲမှာရွဲတုံး၊ လမုန်းမှာ ရွှေကျော်၊ မအီချောင်းမှာ ဖသတော်၊ နီဝင်လဲပေါ်၊ လတောင်ကျော်၊ ကင်းမော်သူမ၊

အလိုလိုရီချိုထွက်ကေ၊ ဒလက်က။ ဟုန်းဝ- ကျောက်ဖျား၊ ခေါင်းလောင်းတူ၊ တယူဇနာ၊ ကျွန်းနံသာ၊ လိပ်ပြင် သာကေ၊ ပြင်သားစီးလိုက်၊ စီးလိုက်လိုက်၊ လိပ်ပြင်ဖြူကေ၊ ပြင်ဖြူ လှိုင်းစွက်၊ လှိုင်းစွက်စွက်။ ကျားနန်းဆင်ကေ၊ မမြင်စီရ၊ လှိုင်း တောင်ယောင်မှာ၊ သျှင်ဟုန်းဝ၊ ငဖယုံကေ၊ လျှင်စွာစီးကေ၊ အီးလတ်ပါလေး’ ဟု ဖြစ်ပါသည်။ မြောက်ဦးမြို့၊ လော်ကမူရပ်နီ၊ ပန်းကျား ဆရာကြီး ဦးထွန်းလှဦးထံမှ ရဟိတပါသည်။

၃၁။ သံချပ်အမျိုးမျိုး ။ တသံမှာ တသံချပ်ကာ သီဆိုရသော အခြင်းတမျိုးကို သံချပ်ဟု ခေါ်ဆိုကြောင်း မှတ်သားဖူး ပါသည်။ သံချပ်ကြီး၊ သံချပ်ငယ်၊ ဆုခံသံချပ်၊ အယဉ် သံချပ်၊ သံချပ်ကြမ်း၊ နဘီသံချပ်ဟု အမျိုးမျိုးဟိပါသည်။

သံချပ်ငယ်မှတစ်ပါး ကျန်သံချပ်ရို့မှာ သီဖွဲ့နည်း အတူတူပင် ဖြစ်ပါသည်။ မြန်မာရို့ သီဆိုနီကတ်သော သံချပ်မှာ သံချပ်ငယ် ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ပညာဟိအချို့က သံချပ်ငယ်ကို သံချပ်အမျိုးအစားထဲတွင် မထည့်လိုက်ကတ်ပါ။ သံတိုင်သံဖောက်တမျိုး ဖြစ်၍ သံပေါက်သာဖြစ်သည်ဟု ဆိုကတ်ပါသည်။

သံချပ်ကြီးပုံစံ ။ ‘ရွှိပြည်အောင်ချာရကွာတိုင်းဟု၊ နတ်ရွာစာနှိုင်း၊ သမိုင်းတည်၊ တိုင်းရွှိပြည်ခိုင်ဌာနီရပ်တွင်၊ ဦးရစ်မြတ်စွာ၊ မဟာ ဓာတ်ကို၊ ဗြဟ္မာလူနတ် ညွတ်ပူဇော်’ ဟု ဖြစ်ပါသည်။

သံချပ်ငယ်ပုံစံ ။ ‘ငါရို့လောင်းကိုတုပပြိုင်၊ ဦးချက်ထိုင်မှိုင်ရ အများ။ နင်ရို့ရပ်သားပိုက်ငါးလှေ၊ ရွာတိုင်းလည်လို့ ရောင်းနီ ပါလား။ ငါးမရောင်းပဲ ပွဲကိုဝင်၊ အများလူသျှင်မြင်လို့ မကောင်း ဟု ဖြစ်ပါသည်။

သံချပ်နဘီပုံစံ ။ ‘တေဇာဝေဖြာသပြေညာနေပမာသို့ ထွန်းတေရပ်သား။ ဝေယန်ဘုံပုံသဏ္ဍာန်မူ စံယူဟန်ကြီးတေ ရပ်သား၊ ကြိုးပြတ်မျိုးမြတ် မိုးနတ်သွင်မဆင်မပျင် ယဉ်တေရပ်သား’ ဟု ဖြစ်ပါသည်။

ဤသံချပ်အမျိုးမျိုးကို ပွဲကိုလိုက်၍လည်းကောင်း၊ အခြံအနီ ကိုလိုက်၍ လည်းကောင်း အသုံးပြုကတ်ရ ပါသည်။ အထူးသဖြင့် ပြိုင်လောင်းပွဲ၊ ရထားပွဲ၊ ထီးတင်ပွဲ၊ ဘုရားတည်သိမ်ဆောက်ပွဲ စသည့်ပွဲကြီး လမ်းကြီးရို့၌ အသုံးပြုကတ်ရ ပါသည်။ အိုးစည်ခြင်းတွင်ဝင်၍ သံချပ်ထိုးရပါသည်။

၃၂။ ဗျာရတု။ ဗျာရတုမှာ ရတုအနွယ်ဝင်ကဗျာတစ်မျိုး ဖြစ်ပါသည်။ ခြင်သေးလည်ပြန် ကာရန်မျိုး ကာရန်ယူ ရပါသည်။ တချို့က ဆက်ရက်ခုန်ကာရန် ယူနိုင်သိသည်ဟု ဆိုကတ်ပါသည်။

စိတ်ဝင်စားဖွယ် ရာ ဗျာရတုတစ်ပုဒ်မှာ-

‘မယ်နီဇေ၊ တောင်ခါးစောင်း၊ မောင်နီဇေ၊ သျှင်ပင်၊ ဆယ်ပြနကျောင်း၊ ဆင်နှုမောင်း၊ လမ်းကြောင်းဆီး၊ သရက် ပင်ကြီး၊ ရပ်မြိုင်ခေါင်ထီးဝိ၍၊ ကျီးရွှံစီ၊ လျှောက်ပါခါ၊ လှပြာသူကို၊ မဆန်း စီချင်ပါ၏လည်’ ဟု ဖြစ်ပါသည်။

၃၃။ ဗျာစကားယဉ် ။ ယဉ်ယဉ်ယူယူ သီဆိုရသော နှစ်ထွေရော စကားပြည် ကဗျာတစ်မျိုးကို ဗျာ စကားယဉ်ဟု ခေါ်ဆို သင့်ပါသည်။ ဗျာစကားယဉ်တစ်ခုမှာ-

‘လက်ပံပင်မှာ၊ ဇရက်ယှေ့ရီစွတ်၊ အတောင်ဖျားကို ဖြုန်းဖြုန်း ခတ်၍၊ အပွင့်ကိုခြုံ၊ သီးတံချီချ၊ လက်ပံစဉ်မှာ၊ မကိုယလေ၊ မကို ယ’ ဟုပင် ဖြစ်ပါသည်။

၃၄။ ဇမ်းခြင်း ။ ဉာဏ်ပညာစမ်းခြင်းသဘောဖြင့် အပြန်အလှန် သီဆိုရသောကဗျာတစ်မျိုးကို စမ်းဟု ခေါ်ပါသည်။ စမ်းမှ ဇမ်းပြောင်းလဲလာသည်ဟု အများ လက်ခံထားတတ်ပါသည်။ အချို့က ဆန်းမှ ဇမ်းဖြစ်လာသည်ဟု ကြံဆတတ်ပါသိ ၏။

လယ်ခင်းလယ်တာ၌လည်းကောင်း၊ လရောင်ရွန်းမြ ဉာအခါ၌လည်းကောင်း ဇမ်းဆိုလိုတတ်ပါသည်။ ချစ်ရိုး ဆိုကေ ဇမ်းခြင်းဖြင့် ဆိုတတ်ပါသည်။ ချစ်စကားပြောကေ ဇမ်းခြင်းဖြင့် ပြောတတ်ပါသည်။ ချစ်တင်းနိုးနှောကေ ဇမ်းခြင်းဖြင့် နိုးနှောတတ်ပါသည်။ ကလေးယှေ့၊ ကလေးမယှေ့ အချင်းချင်းစကေ ဇမ်းဖြင့် စတတ်ပါသည်။

ပုံစံ(၁)

ကလေးယှေ့ဆို - ‘အို----လေးလေ အိုလေနှမ၊ တစ်ခွန်းခေါ် ကေ၊ ခေါ်သံမကြား၊ နှစ်ခွန်းခေါ်ကေ၊ ခေါ်သံ မကြား၊ မယ့်နားပြင်မှာ၊ ရွှေခင်လီးလို့ မကြားလားလေ၊ ချစ်တေ့မောင်မှာ၊ ည၌ ခေါင်သန်နက် ရွာကထွက်လို့၊ အသက်ကို ပုံ၊ ရင်ကတုန်၊ တဟုန်ပြီးကာ၊ လာခရကား၊ ချစ်နှမလေး’။

ကလေးမယှေ့ဆို - ‘ဇာကလာကေ ---- ဇာရွာသားရောင်၊ စကားချို့မှာ၊ ပျားသကာလို၊ ထင်ပါရေကား၊ အိုမောင်းမောင်၊ ဒေအသံကို ကြားပြန်ရကေ၊ ရင်ဝကခုန်၊ ဘဝင်တုန်ကေ၊ စည်ပုံတီးယောင်၊ အိုမောင်မောင်’။

ကလေးယှေ့ဆို - ‘ဝါးနက်ခြုံနန်း၊ ဆူးခြုံတောက၊ တောခြူးမကူ၊ အိမ်ခြူးကူယောင်၊ ဖြူယေစိတ်လေ၊ ရူပဆောင်ကေ၊ မောင်းမောင် စိတ်မှာ၊ အတွင်းလဲပူ၊ ပြင်လဲပူဗျာ၊ အပူယှက်လို့၊ ဓာတ်ဖိုဖို့ရာ’။

ဤအထက်ပါ ပုံစံ(၁) ဇမ်းခြင်းကဗျာမှာ လူပျိုလှည့်ရာတွင် သီဆိုသော ကဗျာတစ်ပုဒ် ဖြစ်ပါသည်။

ပုံစံ(၂)

‘တောင်ပေါ်ထက်တွင်၊ ကင်းစွန်းပင်လေ၊ ကြီးချင်ပါဘိ၊ မိုး ကိုထိလို့ ယိုမေ့ရို့ကိုပင်၊ မောင်လိုချင်ကေ၊ လူပင်မသိ၊ စိတ်ကဟိ ရေ။’

ပုံစံ(၃)

‘တောနက်အချောင်၊ ကူကလောင်၊ ဖိုးခေါင်သံမြူး၊ ဥဩကျူး လို့၊ တန်ခူးမာသ၊ မောင်မောင်စိတ်မှာ၊ လွမ်းနာကျလို့၊ နှမဟိရာ၊ မှန်းလိုက်ခါ၊ ဇာမှာမသိ၊ အတွင်းလဲပူ၊ ပြင်လဲပူကေ၊ နီဆယ်ဆူသို့၊ မချိမချိယာကားပုယေ့။’

ပုံစံ (၄)

‘ဆောင်းနှင်းရာသီ၊ ပွင့်ဝီဝီကေ၊ စာတီပြင်နား၊ တောင်စောင်းဖျားမှာ၊ လှများသခင်၊ မွီးသင်္ဇင်ကို၊ မောင်မြင် လတ်ကေ၊ ချစ်တေ မေ၊ ပုယေ့ထွက်လှမ်း လက်ပီးမေ’။

ပုံစံ(၅)

‘တက်လှိုင်းကဆူ၊ ကျလှိုင်းအူကေ၊ ကျောက်ဖြူမြစ်မှာ၊ ရွက်ဖြူဖြူကို၊ လွင့်ထူကာထား၊ ကုက္ကလံမြောက်ကိုသွားမှ ပြန်ခမေကား ပုယေ့’

ပုံစံ (၁) (၂) (၃) (၄) (၅) ရို့မှာ မောင်ကမယ့်ကို တမ်းလွမ်းတသသော အလွမ်းဖွဲ့ဖမ်းခြင်းများပင် ဖြစ်ပါသည်။

၃၅။ ယာဉ်းသာခြင်းအမျိုးမျိုး

ယာဉ်းလွဲသောအခါ၌လည်းကောင်း၊ ယာဉ်းထိုးသောအခါ၌ လည်းကောင်း၊ သာသာယာယာ ယင့်ယင့်ယူယူ သီဆိုရသော အခြင်းတစ်မျိုးကို ယာဉ်းသာခြင်းဟု ခေါ်ပါသည်။ ဤသာခြင်းမျိုးမှာ တစ်ပုဒ်တစ်ပုံသဏ္ဍာန်စီ ဖြစ်ပါသည်။ ကာရန်သွားမှာ လင်္ကာကာရန်သွားမျိုး၊ သာခြင်းကာရန်သွားမျိုး၊ ဆက်ရက်ခုန်ကာရန် သွားမျိုး ခြင်သေးလည်ပြန် ကာရန်သွားမျိုး၊ အဖျားခတ်ကာရန် သွားမျိုးကိုအသုံးများပါသည်။ တစ်ခါတစ်ခါ ယင်းကာရန် သွားရို့ကို ခြံလျက်လည်းကောင်း၊ ရောလျက်လည်းကောင်း အသုံးပြုတတ်ပါသည်။

အချို့က ယာဉ်းသာခြင်းကို သားချောသာခြင်းဟု ဆိုတတ်ပါသည်။ စင်စစ်ယာဉ်းသာခြင်းမှာ သားချော သာခြင်း ထက်တောင် ကျယ်ပါသည်။ ယာဉ်းသာခြင်းတွင် ယာဉ်းလွဲကာ သားကို ချောသောအခါဆိုသောသာခြင်း (ဝါ) သားချော သာခြင်းနန့် အယေတိကိုယ်တိုင် ယာဉ်းထိုးသောအခါ သီဆိုသောသာခြင်းနှစ်ရပ်ပါဝင်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ယာဉ်းသာ ခြင်းနန့် သားချောသာခြင်းကို ထပ်တူမပြုသင့်ဟု ယူဆပါသည်။

အချို့က သားချောသာခြင်းကို ပြည်သူ့အရွေ့ (Folk Songs) နန့် ထပ်တူယူဆတတ်ပါသည်။ စင်စစ်ပြည်သူ့ အရွေ့မှာ ယာဉ်းသာခြင်းထက်တောင် ကျယ်ပါသည်။ ပြည်သူ့အရွေ့တွင် ယာဉ်း သာခြင်းအမျိုးမျိုး အကျုံးဝင်သည့် အပြင် ကျွဲ၊ နွားကျောင်းလျက်သီဆိုသောသာခြင်းများ၊ လယ်ယာလုပ်ကိုင်လျက် သီသောသာ ခြင်းများ၊ ဝါးခုတ်

သစ်ခုတ်လျှင် သီဆိုသောသားခြင်းများ၊ လှိုထိုးလှိုခတ်လျှင်သီသော သားခြင်းများရှိလည်း ပါဝင်ပါသည်။
ယင်းကြောင့် ပြည်သူ့အရွေ့သည် ပိုမိုဘောင်ကျယ်ပါသည်။

ပုံစံ (၁) အသူ့ယာဉ်းစင်၊ ဆွဲကြိုးတင်
အပုယော့ယာဉ်းစင်၊ ဆွဲကြိုးတင်
ဆွဲငင်ယာဉ်းယာဉ်း ကြိုင်းကြိုင်း
ပုခွက်ယော့၊ ပုယော့သိပ်မေ
ရွှံ့နို့ညှင်၊ မိခင်လွဲကေ၊
အိပ်လတ်တေလေး၊ အိပ်လတ်တေ။

ပုံစံ (၂) အသူ့သိပ်ကေ၊ အိပ်ပါမေ
အီးယေသိပ်ကေ၊ အိပ်ပါမေ
အီးယေရင်ခွင် နို့သက်ငင်
နို့ညှင်သားပု၊ မိမျက်ရှု
ပုလုပုလွေ၊ အိပ်တတ်တေ
ဘားဘာရောက်ကေ၊ မုန့်ပါမေ
ဒိုးတလင်းလက်စွပ်၊ ဝတ်ရမေ
အပုယော့ ရင်ခွင်အိပ်ကေ
မေသိပ်မေလေး၊ မေသိပ်မေ။

ပုံစံ (၃) ဘုရားလက်ဆောင်များ မြောင်ဆီမီး။ မုလေးပွားကေ၊ ကုက္ကားထီးနန်၊ ကြက်လျှာဒက်စွန်၊
တံခွန်လိပ် လက်။ ပြသားပျင်များ၊ စန်းတော်ကြက်လို့၊ သကျမဉ္ဇူ။ ဆုထူးယူလေ။ ကောင်းမှုတိုးမေ၊
ဆင်းဗုဒ္ဓေကို။ အညီ မေရို့၊ ဖူးကတ်တေလေ။ ပန်းခံယူငင်၊ ခေါင်းထက်တင်။ ဇိညှင်ခိုးကေ၊ ဝတ်ပြု
ရေလေ၊ ဝတ်ပြုရေ။

ပုံစံ (၄) အမေလေ၊ ရောက်မလေး။ ပန်းခူးဖို့လေလား ကတ်မေ။ ဝါကျွတ်လတ်ပျာ၊ ပန်းပွင့်ပျာ၊ ပန်းပွင့်ပွင့်
ချိန်၊ ပန်းခူးချိန်၊ လစ္ဆဝီပန်း၊ ဘုရားပန်း၊ အနွယ်ခက် ဖြာ၊ ပွင့်တရာ။ ရိုးတံကချီ၊ ပွင့်ဝီဝီ။ ငုံတံညိုညို၊
ပွင့် တချို့။ ဘုရားပန်းယင်ပွင့်လတ်ယင့်။ အကျွန်ရို့မှာ ဆွတ်ကတ်ယင့်။ ဆွတ်လို့ရကေ ဇာပျင်မေ။
ဆရာညှင် ထေရ်ကျော်ကျောင်းလားကတ်မေ။ ကျောင်းကြီး အညှင် ကန်တော့ယင့်။ ဇေတဝန်မြတ်မွန်
ကျောင်း ပန်းတင်ယင့်။ တစ်ယောက်တစ်တိုင်၊ ဆီမီးတိုင်လေ၊ ပြိုင်ပျာထွန်းကေ။ ရှိခိုးမေလေ၊ ရှိခိုးမေ။

ပုံစံ (၁)နန့် (၂)ရို့မှာ သားချော့သားခြင်းများ ဖြစ်ကတ်ပါ သည်။ ပုံစံ (၃)နန့် (၄)ရို့မှာ ကလေးမယော့ရို့၏
သဘာဝကို ဖော်ပြ သော ယာဉ်းထိုးလျှင်သူရို့ကိုယ်တိုင် သီဆိုနိုင်သည့်ယာဉ်းသား ခြင်းများပင် ဖြစ်ကတ်ပါသည်။
ယင်းကြောင့် ယာဉ်းလွဲသားခြင်းနန့် ယာဉ်းထိုးသားခြင်းနှစ်မျိုးကို ခွဲထားသင့်ပါသည်။ ယင်းနှစ်မျိုးလုံး ကို ပေါင်းကာ
ယာဉ်းသားခြင်းဟု ခေါ်ဝေါ်သုံးနှုန်းမည်ဆိုပါက ရနိုင်ကောင်း၏ဟု ထင်မြင်မိပါသည်။

၃၆။ ပြည်သူ့အရွှေ့များ (Folk- Songs)

အင်္ဂလိပ်ဝေါဟာရ ဖွဲ့ခွဲဆင်းရဲ (Folk- songs) ကို ပြည်သူ့အရွှေ့ဟု ပြန်ဆိုပါသည်။ ဖွဲ့ခွဲဟူသည် ရင်းမြစ် အားဖြင့် ဂျာမန်စကား ဖြစ်ပါသည်။ ယေဘုယျသဘောကို ဆောင်သောအများ ပြည်သူ (People in General) ဟု အင်္ဂလိပ် အဘိဓာန်များ၌ ဖွင့်ဆိုကတ်ပါသည်။ ဆင်းရဲဟူသည် တေးခြင်း၊ အရွှေ့ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ဖွဲ့ခွဲဆင်းရဲကို ပြည်သူ့အရွှေ့ဟု ပြန်ဆိုခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

ဖွဲ့ခွဲ (ဂျာမန်ဝေါဟာရဗိုခွဲ-Volk)ဟူသည် ကောင်းမြတ်သည့် စိတ်ရင်းစွဲဟိသောပြည်သူကို ဆိုလိုပါသည်။ အထူး သဖြင့် ကျေး လက်ပြည်သူရာ စိတ်ရိုးရင်းစွဲကောင်းမြတ်ကတ်ပါသည်။ ယင်း ပြည် သူရို့၏ ယင်းပိုင်စိတ်ဓာတ်မျိုးကို အနောက်တိုင်းပညာသျှင်ရို့ ဂရုထားမိကတ်ပါသည်။ ၁၈ရာစုခေတ်နောက်ပိုင်းတွင် ဂျာမန်အတွေးအခေါ်ပညာရှင် ဟာဒါ (Herder 1744-1803)က ကျေးလက်ပြည်သူ့စိတ်ဓာတ်သဘောတရား (The Theory of Folk- spirit) ကို တင်ပြခဲ့ပါသည်။ ထိုအချိန်ကစ၍ ပြည်သူ့အရွှေ့ ပြည်သူ့ပုံပြင်၊ ပြည်သူ့ယဉ်ကျေးမှုရို့ အရိုးပါအရာရောက်လာခဲ့ပါသည်။

ပြည်သူ့အရွှေ့သည် စိတ်ကူးဆန်းကြယ်မှု၊ ခံစားချက်လှုပ် ယှားမှုရို့ကို အခြံခံ၍ ဖွဲ့နွဲ့ထားအပ်သော အရွှေ့များပင် ဖြစ်ပါ သည်။ ထိန်းကွပ်မှု၊ ဟန်ဆောင်မှု၊ မြှုပ်ထားမှု၊ လှည့်ထားမှုမပါသော စိတ်ရိုးရင်းစွဲ အခြံခံ အလျောက် ဖွဲ့နွဲ့သီဆိုသောအရွှေ့များပင် ဖြစ်ကတ်ပါသည်။

တစ်ခါတစ်ရံ ပြည်သူ့အရွှေ့များတွင် ရခိုင်အနာဂတ် ကျောက်ရိုးသမိုင်းမှ စာသားများ၊ ရှိုးဟောင်းအဖွဲ့၊ အခြင်း အရွှေ့များမှစာသားများ၊ သိုက်ကြင်း-တဘောင်များ၊ သမိုင်းအဖြစ်အပျက်များ၊ ဓလိသုံးအဖွဲ့အရွှေ့များ၊ သဘာဝ အဖွဲ့အရွှေ့များ ပါဝင်ပါသည်။ ပြည်သူ့အရွှေ့ရို့မှာ မှတ်တမ်းတင်ရာတွင် အားနည်းချက်ကြောင့် ကာလ အလိုက်၊ ဒေသအလိုက် ကွဲလွဲနိသည်ကိုတို့ဟိရပါသည်။ သို့သော်လည်း ထိုမူကွဲရို့၏အဓိကလိုရင်းသဘော မှာကား များစွာမကွဲလွဲလှပါ။

ပြည်သူ့အရွှေ့တွင် ယာဉ်းသာခြင်း အကျုံးဝင်ပါသည်။ ထို့ပြင် ကျွဲ၊ နွားကျောင်းသောအခါ သီဆိုသောအရွှေ့ များ၊ လယ်ယာ ထွန်ယက်စိုက်ပျိုးသောအခါ သီဆိုသောအရွှေ့များ၊ လှိုထိုးခတ်လား သောအခါ သီဆိုသော အရွှေ့များ၊ ဇမ်းသာခြင်းများ စသည်ရို့လည်း အကျုံးဝင်ပါသည်။

ပုံစံ (၁) မတ္တလာယေရိုင်ရိုင်၊ ကြိမ်းသားတုတ်ကို နောင်းနောင်းကိုင်၊ ကယိုင်ကပါး၊ နှင်းမြိုင်မြိုင်ကေ၊ တောင်ချိုင် ကြားမှာ၊ ကျွဲကျောင်းလားရေ၊ အစ်ကိုမပါ၊ ညီမပါ။ ကြိမ်းသားတုတ်ကို နောင်းနောင်းကိုင်ပျာ၊ ကယိုင် ကပါး၊ နှင်းမြိုင်မြိုင်ကေ၊ တောင်ချိုင်ကြားမှာ၊ ကျွဲကျောင်းလားရေ။ ဟူးရေရေ ---- ဟူး။ ထွေတောင် ဒေတောင်၊ ချောင်မြောင်တလွှား၊ ပိုးပစဉ်သံ ညံညံသွားသွား။ တောသံလီသံ ဆဆူညံ၊ နှင်းသံဖြောက် ဖြောက်၊ ပေါက် ပေါက်ဖောက်သို့ ကြားရရေ။ ဂြောင်တောင်ဂြောင်နောင်၊ နက်ပြောင် ခေါင်းလောင်း၊ တောင်ဘယံ မှာ သာငြိမ်ညောင်းပျာ ကြားရရေ။ ဟူးရေရေ ---- ဟူး။

ပုံစံ (၂) သခွားသုံးပင်၊ တောင်အင်တိုင်းမှာ၊ စိုက်တိုင်းရှင်။ တပင်ကောင်းလဲ၊ တောင်းနန်ထိပ်တင်၊ လွန်လို့ကျ ပြီး။ ပွင့်တုံပွင့်တုံ၊ ပွင့်တုံလိပ်လက်၊ မထိုးလီကေ။ ရှိတုံရှိတုံ၊ ရှိတုံလိပ်လက်၊ မထိုးလီကေ။ အခင်ကြီး ယေ၊ အရီးယေ။ ဝါးကြခပ်ကိုစိုက်လို့ထား။ ဝယျာဉ် သာ၊ ရီမပီကေ၊ ရီချိုရေလေ၊ ရီချိုးရေ။

ပုံစံ (၃) မောင်ယေ- မောင်ယေ၊ လမူးပိတ်ရာ ခြံချရာတို့ မလားလီကေ။ ငါးအချင်းချင်း ငါးချင်းမတူ၊ ငါး ဇေဗြင်းခူစူးကေ အီးလိပ်မေ။ လက်ကိုခေါင်းတင် ဖွဲမီးကင်၊ ရှင်ရှင်လဲကွီး၊ အဒါအိမ်ကို ဝင်ပျာပြီး။ ပြီးလီကျွန်မ ကျွန်ဆိုးမလေ ကျွန်ဆိုးမ။ ။

ပုံစံ(၄) အမေ့လေ- ရောက်မလေ၊ မှီဟင်းခူးစောင်လား ကတ်မေ။ မှီဟင်းလဲခူး၊ စူးလဲစူး၊ အစူးလဲထွင်၊ နီ လဲဝင်၊ အိမ်ကိုလဲရောက် မိုးလည်းသောက်၊ ကောက်ကရိကောက်။

ပုံစံ(၅) ကနန်းငိုလ်ခေါင်၊ တဖက်စောင်၊ နတ်တောင်လီလာ ဆီးဆီး။ သျှင်တော်လိုက်လို့-ပြီးပြီး။ ကျောက်ဖျာ ကြီး- ရီညေ့တင်၊ ဗူးပင်စိုက်ကေ ရှင်မေလား။ မြစ်ကြီးသီဒါ ငါးကြီးပေါ်၊ မောင်တော်ဖမ်းကေ ရမေလား။ လောင်းငုတ်တုတ်ရိန်သုတ်၊ ကြိုန်ဂေါင် လှိမှာလိုက်ကတ်မေ။ အနောက်ဖလောင်း ပင်းဝါ ချောင်းရီကောင်း စီ။ စနီ- အင်္ဂါကမ်းနားခွာ။ သောကြာ-ဗမူး ကူးခပ်ကူး။ စကူးလည်းရောက် မိုးလည်းသောက်။ တန်းထားလည်းကျော် ဗဒေါ ကြော်။ အော်အော်လည်းဆဲ ကြာချစ်ကေလေ၊ ချမ်းသာမြို့မှာ စရိုက်ကေကျရေလေ၊ စရိုက်ကေ ကျရေ။ ။

အထက်ဖော်ပြပါ အရှေ့ကဗျာများမှာ ရခိုင်ခလိ၊ ရခိုင်သဘာဝကို ဖော်ပြပါသည်။ ပုံစံ (၁)မှာ ကျွဲကျောင်းသား ချေ တစ်ယောက်၏စိတ်လှုပ်ယှားပုံကို ဖော်ပြထားပါသည်။ သူ့အကြား သူ့အမြင်ကို ယှင်းယှင်းလင်းလင်း သိဖွဲ့ထားပါသည်။ ပုံစံ(၂)မှာ စိုက်ပျိုးခင်း ဥယျာဉ်သာတစ်ခုတွင် သခွားနွယ်ပင်များ ဖူးပွင့်ဝီဝီဆာဆာဟိန်ပုံကို သိဖွဲ့ထားပါသည်။ ပုံစံ(၃)မှာ ငါးရှာလားရာသို့ သာမောင်ယေကိုမလိုက်ရန် တားမြစ်ပုံကိုသိဖွဲ့ထားပါသည်။ ပုံစံ(၄)မှာ ရခိုင်ကျေးတောသူရို့ ဟင်းခူးစောင်လားကတ်ပုံကို သိဖွဲ့ထားပါသည်။ ပုံစံ(၅)မှာ လှိုလောင်းဖြင့် ခရီးလားရန် စီစဉ် ပုံကို သိဖွဲ့ထားပါသည်။ ဤကဗျာများရှိမှာ ရခိုင်ပင်ကိုယ်ရိုးရင်းစွဲ သဘာဝကို တင်ပြထားပါသည်။ ကဗျာ၏ ပင်ကိုယ်အနီအထား နန့် ဆိုပုံ ဆိုနည်းရှိမှာ ရခိုင်ပင်ရင်းအသွင်ထူးလက္ခဏာကို ဖော်ပြထားပါသည်။

ယင်းကြောင့်လည်း ၁၈ရာစုလောက်ကစ၍ ဂရုစိုက်ဖော်ထုတ်လာကတ်သော ပြည်သူ့အရှေ့များသည် အမျိုးသား ရိုးရာ ထုံးတမ်းခလိရို့ကို စူးစမ်းလိလာရာ၌ အထူးအရီးပါလှပါသည်။ အမျိုးသားစိတ်၊ ပြည်သူ့စိတ်ကို စူးစမ်းလိလာ ရာ၌လည်း အထူးအရီးပါအရာရောက်လှပါသည်။

ဤအခန်း(၁)လင်္ကာတွင် ပါဝင်သောလင်္ကာမျိုး (၃၇)မျိုး ရှိမှာ လင်္ကာနှင့်သက်ဆိုင်သော ပုံသဏ္ဍာန်များပင် ဖြစ်ကတ်ပါသည်။ ဤပုံသဏ္ဍာန် (၃၇)မျိုးတွင် အလွန်များပြားလှစွာသော ပုံသဏ္ဍာန်ရာပေါင်းများစွာ ပါဝင်ကတ်ပါ သိသည်။

အနီး(၂) စကားပြည်

နိစဉ်သုံးစကားကို ကာရန်၊ နဘီမပါဘဲ ပြည်ပြည်ဖြစ်ဖြစ် သီကုံးရိုးဖွဲ့သည်ကို စကားပြည်ဟု ခေါ်ပါသည်။ ရခိုင်စာပေလောကတွင် စကားပြည်ကျမ်းပေါင်းကား မြောက်များလှစွာ၏။ ကျောက်စာများ၊ ကဗျာကျမ်းများ၊ သဒ္ဒါကျမ်းများ၊ စစ်ကျမ်းများ၊ ဆီးကျမ်းများ၊ နက္ခတ်ကျမ်းများ၊ ဗေဒင်ကျမ်း၊ ဗိသုကာကျမ်းများ၊ ရာဇဝင်ကျမ်းများ၊ ဝတ္ထုပုံပြင် ကျမ်းများ၊ သာသနာကျမ်းများ၊ ရာဇသံကျမ်းများ၊ လျှောက်ထုံးကျမ်းများ၊ သိုက်ကျမ်းများ စသည်ဖြင့် မြောက်များလှပါသည်။ ကျမ်းပေါင်းများစွာမှာ ပျက်စီးလားကတ်ပါယာ။ ပျောက်ဆုံးလားကတ်ရသည်မှာလည်း မနည်းပါယာ။ ပျက်စီးဆဲ၊ ပျောက်ပျက်ဆဲလည်း အများအပြားပင် ဖြစ်ပါသည်။

သက္ကရာဇ် ၈၁၆-ခု၊ တန်ခူးလဆန်း (၆)ရက်၊ တနင်္လာနိတွင် (အေဒီ ၁၄၅၄) ရခိုင်ဘုရင်နရမင်းကြီးနန္ဒ မြန်မာဘုရင် အင်းဝ နရပတိကြီးရှိသည် နွယ်ချိုဖိုးခေါင်တောင်ထက်၌ မိတ်အကြည်ဖွဲ့ ခကတ်ပါသည်။ ယင်းစဉ်အခါ မြောက်ဦးရွှေမြို့တော်သျှင် ရခိုင်မင်းက မြန်မာမင်းအား ပီးပို့သည့် ရာဇသံစကားပြည်ကို ပုံစံ အဖြစ် ကောက်နုတ်တင်ပြလိုပါသည်။

‘ဣတိပိသော ဘဂဝါ သုက္ခာတော၊ သုပ္ပဋိပန္နောစသော ဂုဏ်တော်တရား သုံးပါးနှင့်အညီ ပရိယတ္တိ၊ ပဋိပတ္တိ ပဋိဝေဓ သာသနာတော် မညှိုးမနွမ်းစီရ၊ မူလသိက္ခာ၊ မင်းသမ္မာတို့ခံရသော ဘိသိက်တရား၊ ဆယ်ပါးသော မင်းကျင့်၊ ဆွဲနှစ်ဆင့်သော အင်္ဂါ ကြိယာဒေသ၊ သတ္တကြက်သရီ၊ လေးထို့သင်္ဂဟ၊ နိစ္စာမြစ္စာ၊ အဝိဇ္ဇာနှင့်၊ တဏှာ ပိတ်ပေါင်း၊ သူမကောင်းနှင့်၊ ကင်းကြောင်းလုလွှကို သာ၊ ပညာဗလပြုလျက်၊ မင်းတို့အား ငါးပါး၌ စရိမာဆုတ်ယုတ် တတ်သော လက်ရုံးမာနအားကို ပယ်၍၊ အနီးအဝီး မရွေးပကတိ တရားခုနစ်ပါးနှင့် သတ္တဝါတို့ကို စောင့်ထိန်းလျက် အုပ်ကွပ်စီရင် လိဟိသော မြောက်ဦးရွှေမြို့တော်ကြီး အသျှင်ကြားရောက်လိုက် သည်။ အင်းဝရွှေမြို့တော်သျှင် အကြည်တော်ဟု----- ပင် ဖြစ်ပါ သည်။

စကားပြည်သည်လည်း ရခိုင်အတွင်းအခေါ်၊ ရခိုင်ခံစားချက်၊ ရခိုင်အပြောအဆိုရိုးကို ဖော်ထုတ်ရာ ပုံသဏ္ဍာန် တစ်ခု ဖြစ်ပါသည်။ ဤပုံသဏ္ဍာန်သည်လည်း အသုံးအတွင်ဆုံး၊ အသုံးအများဆုံးပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ရိုး၏ အဟောင်းဆုံးနန့် အသုံးအတွင်ဆုံး စာပေပုံသဏ္ဍာန်တစ်ရပ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ စကားပြည် အားကောင်းကေ လူမျိုး အားကောင်းကြောင်းကို ကမ္ဘာ့သမိုင်း အရပ်ရပ်၌ တွိဟိရပါသည်။

အခန်း (၃)

လင်္ကာစကားပြည်နှစ်ထွေရော

လင်္ကာစကားပြည်နှစ်ထွေရောဟူသည် လင်္ကာနန်းစကား ပြည်နှစ်မျိုးကို စည်းကမ်းနည်းလမ်းမှန်ကန်စွာ ရောစပ် ထားသောအရိုးအဖွဲ့တစ်မျိုး ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းပိုင် ရောစပ်လိုက်သောကြောင့် ပေါ်ပေါက်လာသော ‘လင်္ကာစကားပြည် နှစ်ထွေရော’ မှာ ပုံသဏ္ဍာန်သစ်တစ်ခုပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဤပုံသဏ္ဍာန်နန်းပတ်သက်၍ သုတပောဓဆန်းကျမ်းမှ ကောက်နုတ်ချက်အချို့ရှိကို တင်ပြလိုပါသည်။ ဤ ကျမ်းရင်းကို သက္ကဋဘာသာဖြင့် အိန္ဒိယပညာဟိကာလီဒါသကပြုစုခေ၍ ဝေသာလီခေတ် ရခိုင်ပညာသျှင်များက ရခိုင် ဘာသာသို့ ပြန်ဆိုခဲ့သည်ဟု ခုခေတ်ရခိုင်စာပီသုတေသီအများက လက်ခံထားကတိပါသည်။ ယင်း ဘာသာပြန်ကျမ်းမှာ ကအစကော အဆုံးပီရွက်သျှစ်ရွက် ဟိပါသည်။

‘ဝဟအဗ္ဗကပါဏိ၊ ချမ်းမြလှစွာ၊ မြိုက်သုဒ္ဓါသို့၊ ကဏ္ဍာသုခ၊ ပိယဝါစာ၊ ဆန်းကြယ်စွာသား၊ စကားဆိုလိုက်၊ အိုအချစ်’ ဟု လည်းကောင်း၊

‘ဟေကာမိနို၊ ကာမအရာ၊ လွန်စွာတပ်မက်၊ နှစ်သက်မြတ်နိုး၊ လှသတုံး’ ဟုလည်းကောင်း၊

‘ဟေဃနကုစယုဂ္ဂေ၊ အကျိတ်မတင်း၊ သားချင်းခက်ထန်၊ သန္တာစက်ဝန်း၊ ရှိရည်သွန်းလို့၊ ချီးမွမ်းမကုန်၊ အစုံ သားမြတ်၊ လျှပ် လျှပ်လတင် ဂေတိသျှင်’ ဟု လည်းကောင်း၊

‘ဟေဗာလေ၊ လျောက်ပတ်ရှုဖွယ်၊ အရွယ်နုလှ၊ အိုနှမ’ ဟု လည်းကောင်း။

စာဆိုကြီး ကာလီဒါသက သူရဿတီဒေဝီအား ဤသို့အမျိုး မျိုးဖွဲ့နွဲ့ဖော်ကာ ကဗျာဂါထာကိစ္စရှိကို မီးမြန်း ဆွေးနွေးပါသည်။ ဤအဖွဲ့ရှိမှာ ရခိုင်စာပီလောကတွင် အဟောင်းဆုံးဖြစ်သော လင်္ကာစကားပြည် နှစ်ထွေရောဖြစ်သည် ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။

နောက်ကာလရှိတွင်လည်း ဤပုံသဏ္ဍာန်မျိုး ခေတ်ကိုလိုက်၍ အမျိုးမျိုးပေါ်ထွန်းပေါ်သိ၏။ ကျယ်ဖို့စိုးလို့ ဤမျှပင်တင်ပြပါ ရစီ။

အခန်း(၄)

အဖွင့်

အဖွင့်ဟူသည် သက္ကဋစာပီ၌ မဖော်ပြပါ။ ပါဠိစာပီ၌ရာ အဖွင့်ကို ဖော်ပြပါသည်။ ဘုရားဟောပါဠိတော်ကို ဖွင့်ဆိုသော အဋ္ဌကထာ၊ ဋီကာဟူသရွှိသည် အဖွင့်ချည်းဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်စာပီလောကတွင် ဗုဒ္ဓပါဠိတော်ကို ရခိုင်ဖြင့် ဖွင့်ဆိုသောကျမ်းများ၊ သက္ကဋ၊ ပါဠိကဗျာကျမ်း၊ ဆန်းကျမ်း များကို ဖွင့်ဆိုသောကျမ်းများ၊ ဓမ္မသတ်ကျမ်းတို့၏အဖွင့်ကျမ်းများ အထင်အရှားဟိသဖြင့် အဖွင့်ကို ရခိုင်စာပီ

လောက၌ တစ်ခန်းပီး ထားဖွယ်အကြောင်းဟိပါ၏။

သို့သော် အဖွင့်စာပီများမှာ လင်္ကာနန်းသော်လည်းကောင်း၊ စကားပြည်နန်းသော်လည်းကောင်း၊ လင်္ကာစကား၊ ပြည်နှစ်ထွေ ရောနန်းသော်လည်းကောင်း၊ သီဖွဲ့ထားသော စာများဖြစ်နိုင်သည်ကို တွိဟိပါသည်။ ယင်းကြောင့် ရခိုင်စာပီ သုတေသီအပေါင်းရို့ စဉ်းစားဖွယ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဤအပိုင်း (၂)တွင်ပါဝင်သော အခန်း (၄)ခန်းမှာ ရခိုင်စာပီ၏ ပုံသဏ္ဍာန်အသီးသီးရို့ကို အမြွက်မျှတင်ပြ ရခြင်းရာ ဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်စာပီညွှန်ပေါင်း (Anthology of Arakanese Literature) နှင့် ရခိုင်စာပီသမိုင်း (History of Arakanese Literature)

အတွက် ဤစာတမ်းသည် တစွန်းတဆစ်လောက် အကျိုးသက်ရောက်ကေ အကျွန်ကျေနပ်မှုဖြစ်ဖို့ အမှန်ပါ။ အစွာကြောင့်ဆိုပါကေ ဤနှစ်ကျမ်းပေါ်ထွက်ကေ ရခိုင်ကဗျာကျမ်းရခိုင်သဒ္ဒါ ကျမ်း၊ ရခိုင်အဘိဓာန်ကျမ်းရို့ ပေါ်ထွက် နိုင်ပါဖို့။ ယင်းကျမ်းယင်း ကျမ်းရို့ပေါ်ထွက်လာကေ ရခိုင်စာပီဘောင်ကို ရခိုင်အများ၊ လူသားအများ ဖတ်ရှုလိလာ နိုင်ပါဖို့။ ယင်းကေရခိုင်ကို ပိုမိုနက်နဲစွာ နားလည်နိုင်ပါဖို့။ အချင်းချင်းနားလည်ပါကေ အချင်းချင်း ညီမျှစွာ၊ ချစ်ကြည်စွာ၊ လွတ်လပ်စွာ၊ ငြိမ်းချမ်းစွာ အတူတူနီထိုင် တတ်ပါဖို့။ စောစောကတင်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ဤဟောပြောချက်၏ အဓိက ရည်ရွယ်ချက်၊ အဓိကအကျိုးမျှော်မှန်းချက်လည်း ဧချင့်တိပင် မဟုတ်ပါလား။

ရခိုင်စာပီပုံသဏ္ဍာန်အသီးသီးရို့နှင့် ဖွဲ့ထားသော ရခိုင်ကဗျာအသီးသီးရို့တွင် ပါဝင်သည့်အကြောင်းအရာ အရပ်ရပ်ရို့ကို တကန့်စီစီ ကန့်ကြည့်ဖို့ဆိုကေ ယေဘုယျအားဖြင့် အမျိုးအစား (၆)မျိုး တွိဟိပါသည်။

- (၁) ဗုဒ္ဓသာသနာရိုးနန်းဆိုင်သော အကြောင်းအရာ။
- (၂) ရခိုင်သမိုင်းကြောင်းနန်းဆိုင်သော အကြောင်းအရာ။
- (၃) မြို့သူင်ပဒေသရာဇ်စနစ်နန်းဆိုင်သောအကြောင်းအရာ။
- (၄) အရိစ္စတို့ ကရေစီစနစ်နန်းဆိုင်သော အကြောင်းအရာ။
- (၅) ရခိုင်သဘာဝဝန်းကျင်နန်းဆိုင်သော အကြောင်းအရာ။
- (၆) ရခိုင်လူနီမှုစနစ်နန်းဆိုင်သော အကြောင်းအရာဟူ၍ ဖြစ်ပါသည်။

ဤအချက်(၆)ချက်ကို အနုစိတ်ဟောပြောဖို့ဆိုကေ သီးခြား ခေါင်းစဉ်တစ်ခုနုနု ဟောပြောရဖို့ ယူဆမိပါသည်။ ကျယ်လည်း အလွန်တရာ ကျယ်ဝန်းပါဖို့။ ယင်းအတွက်ကြောင့် တမျိုးတဖုံအား ဖြင့် အမြွက်မျှ အနှစ်သာရကို ကောက်ယူပြီးကေ အချက်သုံးချက် စုလိုက်ပါသည်။ ယင်းအချက် သုံးချက်ကို အပိုင်း(၃)တွင် တင်ပြ လိုက်ပါသည်။

အပိုင်း(၃)

ရခိုင်ကဗျာတွင် တို့ဟိရသော အတွေးအခေါ်ကြီးသုံးရပ်

- (က) ရက္ခမဏ္ဍိုင်ရခိုင်ကိုဖွဲ့သော အတွေးအခေါ်များ၊
- (ခ) အရိစ္စတိုကရေစီသဘောတရားသက်ဝင်ရာအတွေး အခေါ်များ၊
- (ဂ) ရခိုင်ရုပ်ပတ်ဝန်းကျင်ကို ထင်ဟပ်ပြသော အတွေးအခေါ်များ၊
 - (၁) သဘာဝအဖွဲ့အနွဲ့များ
 - (၂) ပြည်သူ့ကဗျာများ
 - (၃) ကဗျာသစ်များ

ဟူ၍ ဤအပိုင်းတွင် ပါဝင်မည့် အတွေးအခေါ်ရို့ကို အစီ အစဉ်ချထားပါသည်။ ဤအချက်အလက်များ ရို့သည် ရခိုင်စာပေ၏ ရခိုင်အတွေးအခေါ်ကို ထင်ဟပ်ပြနိုင်ဖို့လို့ ယူဆပါသည်။ စာမစု ပီမစု ဖြစ်နီရသဖြင့် အားမလိုအားမရ ဖြစ်လျက်နန့်ပင် တင်ပြလိုက်ရပါသည်။

အပင်တိုင်း အပင်တိုင်း အရည်ဖွံ့ဖြိုးလာကေ ဖူးသည်၊ ငုံ့ သည်၊ ပွင့်သည်၊ ယင်းပိုင်ပင် လူတိုင်းလူတိုင်း အရည်ဖွံ့ဖြိုးလာကေ ခံစားသည်၊ တွေးခေါ်သည်၊ ဖွင့်ဟပြောဆိုသည်၊ ဖွင့်ဟရီးဖွဲ့ သည်၊ ထိုလူ့အခံအစား အတွေး အခေါ်ကို အဖူးအမုံနန့် တင်စားလိုပါသည်။ ထိုအပြောကို အဖွဲ့အနွဲ့ကို ပန်းနန့်တင်စားလိုပါသည်။ အပင်မှ ပန်းပွင့်ရေ ပိုင် လူ့ခံစားချက် လူ့တွေးခေါ်ချက်မှ ကဗျာပွင့်လန်းလာသည်ဟု ဆိုလိုပါသည်။ ပန်းသည် ဩကာသလောကကို တန်ဆာဆင်ရေပိုင် ကဗျာသည် သတ္တလောကကို တန်ဆာဆင် သည်ဟု ဆိုလိုပါသည်။ ယင်းပိုင်ပင် ရခိုင်ပန်းသည် ဩကာသလောကကို တန်ဆာဆင်၍ ရခိုင်ကဗျာသည် ရခိုင်လူမှုအဖွဲ့ အစည်းကို တန်ဆာဆင်သည်ဟု ဆိုလိုပါသည်။ စင်စစ်ရခိုင်ပန်း၊ ရခိုင်ကဗျာရို့သည် ရခိုင်ပြည်နန့် ရခိုင်လူ့အဖွဲ့အစည်းကို တင့်တယ်စီသည်၊ လှပစီသည် မဟုတ်ပါလား။

(က) ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်ကိုဖွဲ့သောအတွေးအခေါ်များ

သီရိဂုတ္တကုန်းတော်ကား ရက္ခမဏ္ဍိုင်တည်း၊ ယင်းကုန်း၌ မဟာမုနိစက်ကိုတည်ကာ ရခိုင်မင်းအဆက်ဆက် ပူဇော်ခကတ် ပါသည်။ ယင်းကို ရခိုင်ခေတ်အဆက်ဆက် အထူးကြည်ညိုကာ ဦးထိပ်ထားခကတ်ပါသည်။ စောင့်ရှောက် ခ ကတ်ပါသည်။ ပညာဟိအပေါင်း ချီးကျူးဖွဲ့ဆိုခကတ်ပါသည်။

မဟာမုနိစက်မတည်မီ ပထမဥပဇာတိမြို့တည်နန်းတည် မင်းဖြစ်သော မာရယုဘုရင် (ဘီစီ-၃၃၂၃-၃၂၁၆) သည် လည်းကောင်း၊ ဒုတိယဥပဇာတိမြို့တည်နန်းတည်မင်းဖြစ်သော ကံရာဇာကြီး (ဘီစီ ၁၅၀၅-၁၄၆၈)သည် လည်းကောင်း၊ ဤရက္ခမဏ္ဍိုင် သီရိဂုတ္တအောင်မြီနက်သန်ကို အမွန်တမြတ်ထားခ ကြောင်းကို ရာဇဝင်အစောင် စောင်၌ ဖတ်ရှုရပါသည်။

တတိယဥပဇာတိမြို့တည်နန်းတည်မင်းဖြစ်သော မဟာစန္ဒသူရိယမင်း (ဘီစီ ၅၇၈-၅၂၆)သည်

ဂေါတမဗုဒ္ဓ၏ ကိုယ်စားတော် မဟာမုနိကို ကြီးကျယ်ခမ်းနားစွာ သွန်းလုပ်ပြီးကေ ရက္ခမဏ္ဍိုင် ကို စိုက်ထူခဲ့ပါသည်။ မဏ္ဍိုင်ကုန်းတော်နန္ဒ ရုပ်တုတော်ကို ယင်းကာလကစ၍ ယနိထက်တိုင် ရခိုင်တိုင်း ရခိုင်တိုင်း အမွန်အမြတ်ထား ဟိတတ်ပါသည်။

သူရိယဆက် ၂၅-ဆက် (ဘီစီ ၅၇၈-အေဒီ ၃၂၇)၊ စန္ဒရားဆက် ၉-ဆက် (အေဒီ ၃၂၇-၇၆၉) လက်ထက် ရို့တွင် ရက္ခမဏ္ဍိုင်နန္ဒ မဟာမုနိစက်ကို အထူးဂရုထားခကြောင်းကို ရခိုင်ရာဇဝင် ရခိုင်ရာဇဝင်ရှိ၍ ဖတ်ရှုရပါသည်။ ယင်းပိုင် ကြည်ညိုလာခကတ်ရာမှာ အေဒီ ၁၁၀၃-ခုထိ ဖြစ်ပါသည်။

အေဒီ ၁၁၀၃တွင် ရခိုင်ပြည်အရှိဘက်က ဝင်ရောက်လာကြသောပျူရို့သည် မဟာမုနိစက်ကို ဖျက်ဆီးပစ်ခ ကတ်ပါသည်။ ဒုတိယပုရိမ်မြို့တည်နန်းတည် ဒဿရာဇာမင်းကြီး(အေဒီ ၁၁၂၃-၁၁၃၉)သည် ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကို သီရိဂုတ္တရ ကုန်းတော်၌ ခိုင်ခိုင်နောင်းနောင်း မွမ်းမံစိုက်ထူခဲ့ပါသည်။ မဟာမုနိစက်ကို ကောင်းကောင်းမွန်မွန် ပြန်လည်စိုက်တည် ထားခပါသည်။ ယင်းနောက် ကိုယ်စားတော်၏ ကိုယ်စားတော်များ သွန်းလုပ်ကြောင်း ကတညု ကုန်းတော်၌ မဟာမုနိ ကိုယ်စားတော်တစ်ဆူကို တည်ထားကြောင်း ရခိုင်ရာဇဝင်၊ ရခိုင်ရာဇဝင်ရှိ၍ ဖတ်ရှုရပါသည်။ ကတညုကုန်းမှ မဟာမုနိ ကိုယ်စားတော်မှာ (အေဒီ ၁၇၈၄)တွင် အဖျက်ခံရကြောင်း တွိဟိရပါသည်။

ရခိုင်စာပီတလျှောက်တွင် ရက္ခမဏ္ဍိုင်နန္ဒ ရခိုင်အမျိုးကို ဖွဲ့ဆိုချက်မှာ ဇာတိဂုဏ်မာန်တက်ကြွဖွယ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

အေဒီ ၇ရာစုက စာဆိုတော် အိမ်ရှိမိဖုရား သုဝဏ္ဏဒေဝီက ‘ကတိုးအနံ့လို၊ သင်းပျံ့မွီးကြိုင်၊ သျှစ်ရပ်လှိုင် သည်၊ မဏ္ဍိုင်ချက် မြှုပ်သိုထက်၊ နဂိုရ်ပြည်ဝေသာလီ၊ ဓညနှစ်ခန်း၊ နှစ်ပြည်မှန်းသည်၊ ထီးနန်းအစီစီတည်၊ မျိုးသာကီစဉ်မပျက်၊ နှစ်ပေါင်းရှည်ကြာ၊ မဟာ နွယ်ရိုးတက်၏’ ဟု အမျိုးဂုဏ်၊ မဏ္ဍိုင်ဂုဏ်ကို တက်တက်ကြွကြွ ဖော်ကျူးဖွဲ့ဆိုခပါသည်။

အေဒီ ၈-ရာစုက စာဆိုတော် ဓမ္မဇေယျအမတ်ကြီးက ‘စ- ကိုမူကား စန္ဒသူရိယ မင်းလှပြည်သျှင်၊ တောင်းပန်လျှင်ကေ၊ သျှင်ပင်ကိုယ်စား၊ သွန်း၍ထားသည်၊ ဖူးမများလွယ်ကာ၊ လွယ်ကာသော်လည်း၊ ဟန်စီလေ၊ ဟန်စွလေ’ဟု ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကုန်းတော်၌ ကိုယ်စားတော်ကို စန္ဒသူရိယမင်းကြီး တည်ထားကိုးကွယ်ခကြောင်း ဖွဲ့ဆိုခ ပါသည်။

အေဒီ ၉-ရာစုတွင် ပဉ္စာဘုရင်မင်းကြီးဖြူသည်လည်းကောင်း၊ ၁၂-ရာစုတွင် ပုရိမိမ်မြို့တော်သျှင် ဒဿရာဇာ မင်းကြီးသည် လည်းကောင်း၊ ၁၃-၁၄ရာစုတို့တွင် လောင်းကြက်မြို့တော်သျှင် အလောင်းမင်းဖြူသည် လည်းကောင်း၊ မင်းထီးဘုရင်ကြီးသည် လည်းကောင်း၊ မဏ္ဍိုင်နန္ဒကိုယ်တော်ကို အထူးတလည် ဦးထိပ်ထားကာ ပူဇော်ခကြောင်း တွိဟိရပါသည်။

၁၅-ရာစုတွင် ကျမ်းတတ်အကျော် အသျှင်သီလဝံသမထေရ် မြတ်က ‘သပြီပူရ၊ ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ ဂုဏ်ပျံ့လှိုင်သည်၊ ရခိုင်ဘုံချာ’ ဟု လည်းကောင်း

နရနမင်းတရားကြီးက ‘ဇမ္ဗူမဏ္ဍိုင်၊ ရွှေရခိုင်ဝယ်၊ သျှစ်ဆိုင်ရပ်မင်း၊ ခွန်းသွင်းဖျင်ပြော၊ သဘောစင်းပြီဆိတ် မည်တည်း’ ဟူ၍လည်းကောင်း။

စာဆိုတော် ဖဒူမင်းညိုက 'ဆိုင်းဆိုင်းမဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်ညွန့်ဖူး၊ မွန်ကြယ်မြူးသို့၊ မြောက်ဦးရွှေနန်း' ဟု လည်းကောင်း၊

'မဟာသမတ်၊ နွယ်မပြတ်လျှင်၊ အထွတ်ထိပ်မိုး၊ ပြည့်ပြည့်စိုး သည်၊ မျိုးလည်းလွန်မြတ်ထူးတည်လေ' ဟု လည်းကောင်း၊ မဏ္ဍိုင်ဂုဏ် မျိုးရိုးဂုဏ်ကို ဖော်ကျူးကာ တက်ကြွစွာသီဖွဲ့ခကတ်ပါသည်။

၁၆-ရာစုတွင် စာဆိုတော် ဥက္ကာပျံက 'ရွှေပြည်မဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်ခေါ်မှန်း၊ သုံးတောင်နန်းထက်' ဟု ဟံသာဝတီ ၌ အောင်ပွဲခံနီစဉ် မဏ္ဍိုင်ဂုဏ်ကို ဖော်ကျူးသီဆိုခဲ့ပါသည်။

၁၇-၁၈ ရာစုရို့တွင် နရပတိကြီး (၁၆၃၈-၁၆၄၅)၊ စန္ဒဝိဇယ (၁၇၀၉-၁၇၃၁)စသော ဘုရင်ကြီးရို့သည် ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကို အထူးပြုဂုဏ်ဖော်ကာ နောင်အနာဂတ်အတွက် ရည်ရွယ်ပြီး အနက်အနစ်စဉ်ဆောင်ရွက် ခကတ်ပါ သည်။ စန္ဒဝိဇယဘုရင်ကြီး၏ စစ်အောင်မြင်ခြင်းအကြောင်းကို ဖွဲ့နွဲ့သည့် ဝိဇယစစ်အောင် ဧခြင်းတွင်လည်း မဏ္ဍိုင်နန်း တိုင်းပြည်ထီးစည်နန်းမင်းဆက်၊ မပျက်မစီး ခိုင်ခိုင်မာမာဟိခပုံကို 'ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ စိုးပိုင်ကြငှန်း၊ နန်းနှင့် ထီးစည်၊ ပြည်နှင့်မင်းဆက်၊ မပျက်မကွဲ၊ နန်းပွဲမြင့်ကြ'ဟု သီဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။ ထို့ပြင် နရအဘယရာဇာ (၁၇၄၂-၁၇၆၁)၏ အမိန့်တော် ပြန်တမ်းကဗျာတစ်ပုဒ်တွင်လည်း 'လူပိုလ်ငြိမ်းချမ်း၊ လမင်းထွန်းသို့၊ ရွှေနန်းမဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်တော်စွန်း၊ ဘုံကြငှန်းထက်၊ ဖုံးလွှမ်းအာဏာ၊ မင်းရိုးရာနှင့်' ဟု ရက္ခမဏ္ဍိုင် သာယာပုံ အာဏာစက်ထက်ပိုရို့ကို သီဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။

ရခိုင်မင်းဆက်ပြတ်ပြီးနောက် ၁၈-ရာစု၊ ၁၉-ရာစုနှင့် ၂၀ ရာစုအစပိုင်း ကာလရို့တွင် သီဖွဲ့ခကတ်သော ရခိုင်စာပီကဗျာ အရပ်ရပ်ရို့မှာ ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကို တက်ကြွစွာ ဖော်ကျူးခဲ့သည်ချည်း ဖြစ်ပါသည်။

၁၈-ရာစုခေတ်တွင် ရမ္မာဝတီရမ်းပြည့်မြို့နယ်မှ ကင်းဆရာဟု စာဆိုကြီးတစ်ဆူပေါ်ထွန်းခဲ့ပါသည်။ ယင်းစာဆို က ရက္ခ မဏ္ဍိုင်၏ ရမ္မာဝတီကျွန်းကြီးသာယာပုံကို အောက်ပါအတိုင်း ဖွဲ့နွဲ့ခဲ့ပါသည်။

'ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ ကျော်ကြားလှိုင်သား၊ ခရိုင်အထဲ၊ မြစ်ညာကဲ လျက်၊ လက်ဝဲခွာယှောင်၊ လက်ယာတောင်မှ၊ တောင်သမုဒ်ဆီ၊ နတ်နာဂီတို့၊ ပါရမီကျော်၊ ဘုန်းကြောင့်ပေါ်သား၊ အုတ်အော်ပင်လယ်၊ ပျော်ပါးဖွယ်နှင့်၊ မြနွယ် မြရောင်၊ မြရိပ်ဆောင်သည်၊ မြတောင်မြတော၊ မြရောင်ကျောသည်၊ မနောရမ္မာ၊ ကျွန်းဒီပါထက်'ဟု သီဖွဲ့ခ ပါသည်။ ဆရာတော်နှင့် ခေတ်ပြိုင်စာဆိုတို့လည်း အလားတူ ဖွဲ့နွဲ့ခကတ်သည်ကို အများပင်တို့ဟိရသည်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

၂၀ရာစု ပထမပိုင်းလောက်တွင် ရခိုင်ပြည်၊ စစ်တွေမြို့၊ ဘုရားများသိမ်၌ ရခိုင်လူငယ်များ နိုးကြားရေး အသင်းကို ဖွဲ့စည်းခကတ်ပါသည်။ ယင်းအသင်းဖွင့်ပွဲ၌ ဖတ်ကြားခသော မင်္ဂလာဩဘာရတုမှာ-

'မင်္ဂလာဇေယျံ၊ မှိုပေါင်းစုံသား၊ ရွှေဘုံမဏ္ဍာလ၊ တိုင်းရက္ခတွင်၊ ကာလပဝေ၊ အတီတေက၊ နေနွယ်ဝံသာ၊ သာကီယတို့၊ ရာဇာဓမ္မာ၊ ကျင့်ဆယ်ဖြာနှင့် သီတာရီချမ်း၊ ထိပ်ထက်ဆမ်းသို့၊ ရွှင်လန်းကြည်သာ' ဟု ရက္ခမဏ္ဍာလ၊ ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကို ချီးကျူးဖွဲ့ဆိုခကတ်သည်ကို တို့သိရပါသည်။

၂၀-ရာစုအလယ်ပိုင်း မြန်မာပြည်လွတ်လပ်ရိုး ရပြီးနောက်တွင် ရခိုင်ခေါင်းဆောင်တစ်ဦးဖြစ်သော ဆရာကြီး ဦးအောင်သာဦးက ရက္ခမဏ္ဍိုင်အကြောင်းကို ဖွဲ့နွဲ့ပြီးလျှင် အောက်ပါအတိုင်း သတိပီးထားပါသည်။

‘ရခိုင်သားလေ၊ သာစွလေ၊ အောင်မြေမဏ္ဍိုင်၊ တိုင်းရက္ခိုင်၊ ရခိုင်သာစွ၊ မဏ္ဍလဝယ်၊ ရှိုးကအခြေ၊ ခုအခြေကို၊ သေချာတပ်အပ်၊ ပြန်သုံးသပ်၍၊ အမှတ်ထင်ထင် တွေးဆင်ခြင်လော’ ဟု ဖွဲ့ဆိုကာ သတိပီးတင်ပြ ထားပါသည်။

ဤကဗျာများတွင်သာမက ပြည်သူ့အရွေ့ဟု ခေါ်ဆိုနိုင်သော ပန်းတျားခြင်းတွင်လည်း ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကို ရခိုင် စိုးမိုးရသည်ဟု တက်တက်ကြွကြွသိဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။ မြောက်ဦးပန်းတျားခြင်းတွင် ‘ရခိုင်မဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်ညွန့်ဖူး၊ မင်းဗာ တည်ကေ၊ ရွှေမြောက်ဦး၊ မင်း ဗာတည်ကေ၊ ရွှေမြောက်ဦးလေး၊ ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်စိုး၊ ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်စိုးလေး’ ဟု ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ထို့အပြင် ဘုရားဗျာဒိတ်တော် ဆယ့်နှစ်ခန်းနှင့် နတ်သား သိုက်ကိုးဆယ့်ကိုးသိုက်ကို ပေါင်းစုဖွဲ့နွဲ့အပ်သော ဝိသကြိုသိုက် တွင် ‘ရခိုင်မဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်သာယောင့်၊ သာယာစွလေ၊ သာစွလေ၊ ရခိုင်သားလေ၊ သာစွလေ’ ဟု လည်းကောင်း

“ချမ်းမြေ့မဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်သာယောင့်၊ သာယာစွလေ၊ သာစွလေ၊ ရခိုင်သားလေ၊ သာစွလေ’ ဟုလည်းကောင်း။ မဏ္ဍိုင်သည် ပြည်အချက်အချာဖြစ်ကြောင်း၊ မဏ္ဍိုင်သည် ချမ်းမြသာယာလှကြောင်းရို့ကို ကြည်နူးနှစ်သိမ့် စဖွယ် သိခပါသည်။

၂၀ရာစုခေတ်ကဗျာဆရာရို့လည်း ရခိုင်မှု၊ ရခိုင်ဟန်ကို ဖော်ကာ မဏ္ဍိုင်ဂုဏ်ကို မိမိရဖွဲ့ဆိုတတ်သည် လည်း အများပင် ဖြစ်ပါသည်။

ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကို ရခိုင်စာဆိုတော်များ၊ ရခိုင်ကဗျာ ဆရာများရို့ရာမက မြန်မာစာဆိုတော်မများ၊ မြန်မာကဗျာ ဆရာများ၊ ဘင်္ဂလီစာဆိုတော်များ၊ အင်္ဂလိပ်စာရေးဆရာများရို့ကပါ ဖော်ကျူး ဂုဏ်တင်ခတ်တတ်ပါသည်။ ဤနေရာ၌ ကျယ်အံ့စိုး၍ အင်္ဂလိပ်စာရေး ဆရာကြီး မောရိစ်ကောလိစ်၏ ‘မဟာမုနိနိုင်ငံတော်’ 'The Land of the Great Image By Maurice Collis' ခေါ်စာအုပ်မှ ကောက်နုတ်ချက်အချို့ဖြင့်ရာ ယှင်းလင်းပါရစီ။

ယင်းစာအုပ်၏ စာမျက်နှာ ၂၀၅၊ ၂၀၆ 'Possessing the White Elephant and the Mahamuni he (Mun Razagri) had a right to call himself the champion of Buddhism. Arakan --- become the centre of the Buddhist World' ဟု ရေးသားထားပါ သည်။

မင်းရာဇာကြီးမှာ ဆင်ဖြူတော်ကို ပိုင်တော်မူသည့်အပြင် မဟာမုနိကိုယ်စားတော်၏ ဒါယကာတော် ဖြစ်တော်မူသဖြင့် ဗုဒ္ဓသာသနာတော်၏ ဒါယကာတော်ကြီး အမှန်ခေါ်ထိုက်ကြောင်း၊ ရခိုင်ပြည်မှာ ဗုဒ္ဓသာသနာ တော်ကြီး၏ အချက်ချာမဏ္ဍိုင်ပင်ဖြစ် ကြောင်း ရိုးသားထားပါသည်။

ယင်းစာအုပ်စာမျက်နှာ ၁၆၈တွင် 'The Buddha had died in 543 B.C. Altogether 2173 years had elapsed since then, and for that immense period the image of the Founder of the Religion had remained on aSirigutta, the oldest, the most mysterious, the most holy object in the world. The relics, detailed to the deciples on Selagiri had all been found and enshrined. Arakan was sacred country; it was the heart of Buddhism, and he (King Thirithudamma) as its king, was the most notable Buddhist ruler in existence.

Grave indeed was his responsibility. He had not only to maintain the state as the homeland of the

Arakanese race, but as the one place on earth where an authentic shape of Tathagata was preserved, a possession of greater potency than the most precious relics' ဟု ရိုးသားထားပြန်ပါသည်။

ဗုဒ္ဓမြတ်စွာသည် ဘီစီ ၅၄၃တွင် ပရိနိဗ္ဗာန်ပြုလီပြီး ရှည်လျားလှစွာသော နှစ်ပေါင်း ၂၁၇၃ နှစ်တွင်လွန်လီ သည့် တိုင်အောင် ဗုဒ္ဓ၏ကိုယ်စားတော်သည် သီရိဂုတ္တကုန်းတော် (ရက္ခမဏ္ဍိုင်)၌ စံစားလျက်ပင် ဟိပါသည်။ ဤကိုယ်စားတော်မြတ်ကား ကမ္ဘာပေါ်တွင်အဟောင်းဆုံး၊ အသိခက်ဆုံး၊ အမြင့်မြတ်ဆုံးရတနာပင် ဖြစ်ပါသည်။ သေလာဂီရိ ကျောက်တော်တောင်ထိပ်မှ ဗျာဒိတ်တော်ထားခသော ဓာတ်တော်မို့တော်ရို့ကို ဌာပနာ၍ တည်ထား ကိုးကွယ်ခရကား ရခိုင်ပြည်မှာ မြင့်မြတ်သောတိုင်းပြည်တစ်ပြည် ဖြစ်ပါသည်။ ထို့ပြင် ဗုဒ္ဓသာသနာတော်၏အချက် အချာမဏ္ဍိုင်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ထိုတိုင်းပြည်၏ ဘုရင်သီရိသုဓမ္မကား မှတ်လောက်သားလောက်သော ဗုဒ္ဓဘာသာဝင် ဘုရင်မြတ်တစ်ပါးဖြစ်ပါသည်။ အမှန်စင်စစ် ဘုရင်မြတ်၏တာဝန်များမှာ အရိုးကြီးလှပါသည်။ ဘုရင်မြတ်မှာ လူမျိုးတို့၏ဖွားသန့်စင်ရာ ရခိုင်ပြည်ကိုရာ အုပ်ချုပ်စောင့်ရှောက်ရမည် မဟုတ်သီး၊ ဓာတ်တော်မြတ် မို့တော်မြတ် အပေါင်းရို့ထက် ထွတ်မြတ်တော်မူလှသော ဗုဒ္ဓကိုယ်စားတော်စစ် စံစားရာ ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကိုလည်း ကိုးကွယ် စောင့်ရှောက်ရမည် ဖြစ်ပါသည်ဟူ၍ ရိုးသားထားပါသည်။

ဤမျှလျှင် ရက္ခမဏ္ဍိုင်သည် အဓိကဖြစ်ပါသည်။ ခေတ်အဆက်ဆက် ထင်ရှားခပါသည်။ ရခိုင်လူမျိုးရာမက ရခိုင်နန်း ဆက်ဆံဖူးသမျှ လူမျိုးရို့လည်း ရက္ခမဏ္ဍိုင်ကို အဓိကထားကတ်ကြောင်း သိသာနိုင်ပါသည်။

စင်စစ် ရခိုင်ရို့အဖို့ မဏ္ဍိုင်သည် ရခိုင်၊ ရခိုင်သည် မဏ္ဍိုင် ဖြစ်ပါသည်။ ရက္ခမဏ္ဍိုင်သည် ရခိုင်ကြည်လင်ရာ၊ ရခိုင်ခိုင်မြဲရာ၊ ရခိုင်အလယ်အချက်အချာ ဖြစ်ရာ၊ ရခိုင်ကိုယ်ပြဌာန်းရာပင် ဖြစ်ပါသည်။

ယင်းကြောင့် အသျှင်နာဂိန္ဒမော်ကွန်း၌ 'အမျိုးသီလ၊ နှစ်ဌာနကို၊ ပြည့်ဝမဏ္ဍိုင် စောင့်စွမ်းနိုင်၍၊ ရခိုင်နာမ၊ ဘွဲ့မည်လှဖြင့်၊ အန္တတ္တသညာ၊ ခေါ်အပ်စွာတည်း' ဟု သီဖွဲ့ခခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

ရိုးရိုးခေတ်က ရခိုင်မျိုးကို စောင့်ရှောက်ခြင်း၊ ရခိုင်သီလကို စောင့်ရှောက်ခြင်းကြောင့် 'ရခိုင်' ဟူသောနာမည် နှင့် လိုက်ဖက်ကြောင်း၊ မဏ္ဍိုင်ပြည့်ဝကြောင်းကို ဤမော်ကွန်းအရ သိကြရပါယာ။ ငါရို့ခေတ်တွင် 'မဏ္ဍိုင်' ကို ပိုမို နက်နဲစီရဖို့၊ ပိုမိုသိမ်မွေ့စီရဖို့၊ ပိုမိုကျယ်ဝန်းစီရဖို့၊ ပိုမိုပြည့်ဝစီရဖို့၊ ပိုမိုတိုးတက်စီရဖို့ပင် ဖြစ်ပါသည်။

(၈) အရိစ္စတိုကရေစီ သဘောတရားသက်ဝင်ရာအတွေးအခေါ်များ

အရိစ္စတိုကရေစီဟူသည် သုခမိန်သုကောင်းမျိုး အုပ်ချုပ် ခြင်းကို ခေါ်ပါသည်။ ရခိုင်ပြည်တွင် ပဒေသရာဇ် မြို့သျှင်ခေတ်က ဘုရင်စနစ်နှင့် အရိစ္စတိုကရေစီစနစ်နှစ်ခု ထွန်းကားနိုင်ကြောင်းကို တွေ့ရပါသည်။ ဤစနစ်နှစ်ခု သဟဇာတဖြစ်နိုင်ကတ်ကေ၊ တနည်း ကြောင်းကျိုးဆက်ညီညွတ်နိုင်ကတ်ကေ တရားနန်းဓားထက်မြက်နိုင်သဖြင့် မဏ္ဍိုင် ဂုဏ်ရောင် ထိန်ပြောင်ထွန်းလင်းခပါသည်။ ရိုးရိုး ခေတ် အဆက်ဆက်က ဘုရင်တိုင်းလက်ထက်တွင် ပြည်ထိန်းသုခ မိန်ပြီးပြုတ်ခသည်ဟု မဟိခပါ။ သုခမိန်ကြီးတစ်ပါး ထွန်းလာကေ မင်းဆက်သုံးလေးငါးဆက် ထိန်းကွပ်လားတတ်ပါ သည်။ ပြည်ထိန်း သုခမိန် အာဏာလုသည်ဟုလည်းမဟိဘူးခပါ။ မင်းမကောင်းကေ များမတ်ပြည်သူညီညွတ်၍

မင်းသစ် မြောက်ကတ်သည်ချည်း ဖြစ်ပါသည်။ မင်းအားနည်းလွန်းမှရာ အမတ်ရို့ အာဏာသိမ်းကတ်ပါသည်။ သို့သော်လည်း သုခမိန်ပြည်ထိန်းအမတ်ကြီးကို မထိပါးကတ်ပါ။

ရခိုင်သမိုင်းတွင် သုခမိန်အုပ်ထိန်းရိုးစနစ် ဇာလောက်လောက်ထွန်းကားခသနည်းဆိုသည်ကို ပေါ်ထွန်းခ သည့် ပြည်ထိန်းသုခမိန် အကျော်အမော်များကို လိလာကြည့်က သိသာနိုင်ပါသည်။

သီရိရာဇာမင်းလက်ထက် (ဘီစီ ၆၀၈-၅၇၈)မင်းတုန်းစား ဝိမလအမတ်ကြီး၊ ပြောင်းပြာစား ဒေသကျော်ထင် အမတ်ကြီး၊ စန္ဒသူရိယမင်းလက်ထက် (ဘီစီ ၅၇၈-၅၂၆)တောင်ကုပ်စား ဓမ္မ ဇေယျအမတ်ကြီး၊ သူရိယကေတုမင်း လက်ထက် (အေဒီ ၂၇၃-၃၂၇)သောင်းတီးစားဥတ္တမသီရိကျော် အမတ်ကြီးစူဠစန္ဒရားမင်း လက်ထက် (အေဒီ ၇၃၃-၇၆၉)စစ်တကောင်းစား ဝိဇ္ဇရအမတ် ကြီး၊ ဒသရာဇာမင်းလက်ထက် (၁၁၂၃-၁၁၃၉ အေဒီ) ကဝိကျော်အမတ်ကြီး၊ ငန့်လုံးမင်းလက်ထက် (အေဒီ ၁၂၄၆-၁၂၅၀) ဝိမလ အမတ်ကြီး၊ မင်းထီးဘုရင် လက်ထက် (အေဒီ ၁၂၈၃-၁၃၈၉)စစ် တကောင်းစား ဝိမလအမတ်ကြီး၊ နရမိတ်လှမင်းစောမွန်ကြီး လက်ထက် (အေဒီ ၁၄၀၄-၁၄၀၆)၊ (၁၄၂၉၊ ၁၄၃၀-၁၄၃၃)ဝိမလအမတ်ကြီး၊ လေးမြို့စားကဝိကျော်အမတ်ကြီး၊ မင်းဗားဘုရင် လက်ထက် (အေဒီ ၁၅၃၁-၁၅၅၃) စစ်တကောင်းစား မဟာပညာကျော်အမတ်ကြီး၊ သီရိသုဓမ္မရာဇာ လက်ထက် (အေဒီ ၁၆၂၂-၁၆၃၈)လေးမြို့စား ငလက်ရုံးအမတ်ကြီး၊ နရပတိကြီးလက်ထက် (အေဒီ ၁၆၃၈- ၁၆၄၅) ပြည်စိုးကြီးဓမ္မဇေယျ၊ ကျောင်းထိုင်ဆရာတော်ကြီး တကျိပ်နှစ်ပါး၊ နရအဘယရာဇာမင်းလက်ထက် (အေဒီ ၁၇၄၂- ၁၇၆၁)အမတ်ကြီး ကောင်းကျော်ထင်စား (မြကျော်ဦး)၊ စန္ဒပရမရာဇာမင်းလက်ထက် (အေဒီ ၁၇၆၁-၁၇၆၄) စိန်တင်စား အမတ်ကြီး (ရွှေသဲ)၊ စန္ဒဝိမလမင်းလက်ထက် (အေဒီ ၁၇၇၇) အမတ်ကြီး ဓားပိုင်ကြီး စိန်တင်မြို့စား သီရိမလ္လာဒေဝီ (မိပန်းရံ)စသည်အားဖြင့် ရခိုင်သမိုင်းတလျှောက်တွင် သုခမိန်အမတ်တော်များ ပေါ်ပေါက်ခကတ် ပါသည်။ အမတ်တော်ရို့၏ အဆက်အနွယ်မှာ မဟာပညာကျော် အမတ်ကြီး၏ အထက်အောက် အဆက်အနွယ် များ ဖြစ်ကြောင်း လိလာသိဟိရပါသည်။ စန္ဒပရမရာဇာက အမတ်ကြီးရွှေသဲအား မိန့်ကြားရာတွင် မဟာ ပညာကျော်ရို့၏အစုအစဉ်မှာ အဘိရာဇာ၊ ကံရာဇာကြီးရို့ အနွယ်ဖြစ်ကြောင်း ပါဟိပါသည်။ ဤအချက်ကို ထောက်ဆကြည့်ပါကေ၊ ရှိုးရှိုးခေတ်က ရခိုင်မင်းမျိုးမင်းနွယ်တစ်ခုထဲမှ အုပ်ချုပ်ရိုးနန့် အုပ်ထိန်းရိုးကို တာဝန်ခွဲဝိကာ စီမံခကြောင်း၊ တရားနန့်အားကို စနစ်တကျချကာ မဏ္ဍိုင်ဂုဏ်ကို အမြင့်မားဆုံးမြှင့်တင် ထားခကြောင်း သိသာရ ပါသည်။

ရခိုင်သမိုင်းတလျှောက်တွင် ဘုရင်က တိုင်းပြည်ကို အုပ်ချုပ်ပါသည်။ ပညာဟိက အုပ်ထိန်းပါသည်။ သံဃာတော်က နာယကအဖြစ် ကြီးမှူးပါသည်။ တောင်ငူမင်းတရား ရွှေထီးချီလာကြောင်း သတင်းစကားနန့် ပတ်သက်၍ မဟာပညာကျော်အမတ်ကြီးက မင်းဗားဘုရင်အား လျှောက်တင်သောအခန်း၌ ‘လှီတိုင်ကိုကြိုး ထိန်းပါသည်။ ပြည်ကို အမတ်ကြီးထိန်းပါသည်’ ဟုပါသည်ကို ထောက်ဆက ဤအဆိုထင်ရှားမှန်ကန်ကြောင်း သိရပါသည်။ တဖန် မြန်မာ တောင်ငူအမတ်ကြီး ကျော်ထင်နော်ရထာအား ရခိုင်အမတ် ပြည်စိုးကြီးဓမ္မဇေယျက ပြောကြားသောစကား၌ ‘အကျင့်မဟိ အမျိုးမစောင့်သောမင်းယုတ်သည် အကယ်၍ စိုးမိုးအံ့၊ ထိုမင်းအား အမတ် ကောင်းတို့သည် မမှားမယွင်းစီရာ၊ အသက်မငဲ့ လျှောက်တင်ရမြဲဖြစ်သည်။ မင်းနှင့် အမတ်တို့စုံလျက်

ဆိုးသွမ်းလတ်သော် သံဃာတော်တို့ ကျိုးကြောင်း ပြသဟောပြောဆုံးမရ မြဲ ဖြစ်သည်' ဟု ပါဟိပါသည်။ ဤသည်ကို ထောက်ဆကြည့်ကေ၊ ယင်းအဆို ပိုမိုထင်ရှားကြောင်း ပိုမှန်ကြောင်း သိရပါသည်။

ရိုးရခိုင်ကျမ်းဂန်းဟောင်းတွင်လည်း 'ရိမြီးခိုင်၊ နိုင်ငံပိုင်မှု၊ တိမ်းယိုင်ဟိလမ်း၊ အကျင့်သွမ်းသော်၊ မင်းကျွမ်း ဝင်ဘိ၊ မတ်ကဝိ တို့၊ နှိုင်းညှိကန်ငြား၊ မင်းပါးလျှောက်သင့်၊ ကြီးမြင့်ဂုဏ်သျှင်၊ နားမဝင်၍၊ မင်းပင်ကျင့်ရာ၊ တူစွာစရိုက်၊ မင်းလိုလိုက်၍၊ မတ်မိုက်နှင့်မင်း၊ သင်းပင်းညီစွ၊ ပြပြန်ကြမှု၊ ဓမ္မသဘင်၊ မင်္ဂလာကျော်၊ သံဃာတော်တို့၊ အဟောတဝ၊ ရိုးကမင်းပေါင်း၊ များမတ်ကောင်းတို့၊ မစောင်းတည့်မတ်၊ ကျင့်ဝတ်ကျမ်းဂန်၊ မလွန်မယုတ်၊ ဖော်ထုတ် ပြသ၊ ဆုံးမထုံးစ၊ လျှင်သုမြတ်၊ ရဟန်းဓာတ်နှင့်၊ လျှောက်ပတ်သင့်စွာ၊ ပြောဆိုရာသည်၊ စဉ်လာနိဂုံး ရိုးကျင့်ထုံး' ဟု ပါဟိပါသည်။ ဤကျမ်းထွက်စကားမှာ ယင်းအဆိုကို တိုက်ရိုက်ဖော်ညွှန်းပီးသော အမြစ်အနှစ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ပညာဟိသုခမိန်ဟူသည် ရခိုင်ရိုးက ကျမ်းဂန်တတ်ကျွမ်းရုံနန့် လုံလောက်သည်ဟု မယူဆကတ်ပါ။ ကိုယ်ကျင့်တရားကောင်းနန့် ပြည့်စုံဖို့လည်း လိုပါသိသည်။ အဘယမဟာရာဇာမင်းအား စိန်တင်စားအမတ်ကြီး ရွှေသဲ လျှောက်ထုံး၌ 'အသျှင်မင်းမြတ်၊ သူမိုက်တို့သည် ပိဋကတ်ဗေဒင်ကိုသင်၍ တတ်စိကာမူ၊ ပညာဟိ သူတော်ကောင်းစသော အမြင့်အနိမ့်၊ အယုတ်အမြတ်အတိတ် အနာဂတ်ကို ဆုံးဖြတ်နိုင်သည်မဟုတ်ပါ။ အတတ် ပညာကြောင့် ချင်းတို့နှစ်လီရာသည်'ဟု ပါဟိချက်ကို လိလာကြည့်ပါကေ၊ ရခိုင်ပြည်ထိန်း သုခမိန်အကျော် အမော်ရို့မှာ သာမန်ပညာ တတ်များမဟုတ်ဘဲ ပညာဟိစစ်စစ်များဖြစ်ကတ် ကြောင်းကို သိသာနိုင်ပါသည်။ အထက်က အမတ်ပြည်စိုးကြီး ဓမ္မဇေယျ စကားကိုထောက်ချင့်ကလည်း ပြည်အတွက် အသက်ကိုမငဲ့ကတ်သော အာဇာနည်ပညာဟိများပင် ဖြစ်ကတ် ကြောင်းကို သိသာရပါသည်။

ဘုရင်ဟူသည်မှာလည်း လက်ရုံးမာနကို မထောင်ထားရ။ ယင်းခေတ်က အားသည်တရားမဟုတ်၊ တရားသည် အားဖြစ် သည်၊ တရားမဲ့စွာ အားစကားပြောသူကို လူယုတ်လူမိုက်ဟု မော်ကွန်းထိုးခကတ်ပါသည်။ သို့သော် ရခိုင် ဘုရင်ရို့ကား အားကိုစု၍ တရားနန့်ထိန်းကတ်ပါသည်။ အားဟိသော်လည်း အားကိုဦးစား မပီး၊ အားနန့်သူတထူးကို အနိုင်မခံကတ်၊ သူရန်လိုကလည်း အားနန့်တွန်းလှန်မောင်းထုတ်လိုက်ကတ်သည်ရာ များသည်။ မင်း ဗာဘုရင်ကြီးက မြန်မာအမတ် ကျော်ထင်နော်ရထာအား မိန့်ကြား ချက်ကိုကြည့်ပါ 'ရိမဟိသော ကန်၊ ဆန်မဟိသော စပါး၊ တရား မဟိသော မင်းမျိုး၊ ဆိုးကောင်း မသိသောမီး၊ ခရီးရောက်ရာလား၍ ကြွက်ကို စားသည့်မြွှ၊ ဤသတ္တဝါ ငါးဦးတို့သည် ပဉ္စဘုတ်၊ သူတော်ကောင်းတို့မှီခိုရန် မအပ်၊ အကျိုးအပြစ်ကိုလည်း မသိ၊ ထိုသတ္တဝါတို့ဟိရာ အရပ်ဒေသ၌ အရည် မထွန်းလင်းနိုင်ရာ၊ ရန်သူ မျိုးငါးပါးနှင့် ဆက်ဆံရများလီသည်ပင်။ အစ်ကိုတို့ တောင်ငူမင်း လည်း လက်ရုံးမာနအားလွန်သည်၊ ပညာဟိနှင့် နီးကပ်ပါစိဦး'ဟု မိန့်ထားပါသည်။ မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်နိုင်ငံကြီးကို ထူထောင်ခသော မင်းဗာဘုရင် ကိုယ်တော်တိုင်က လက်ရုံးမာနကို ရှုတ်ချထား ကြောင်း တွဲနိုင်ပါသည်။ တိုင်းပြည်ကို အစိုးရသောမင်းဟူသည် လက်ရုံးရည် မာနထောင်လွှားလို့မရ၊ နှလုံးရည် ပြည့်ဝဖို့လိုကြောင်း ရည်ညွှန်း၍မိန့်ထားချက်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

တဖန် မဟာပညာကျော်က မြန်မာဘုရင် တပင်ရွှေထီးအား လျှောက်ထားချက်ကို ကြည့်ပါ။ 'အသျှင် မင်းမြတ်၊ လက်ရုံးအားကို အလိုဟိသောမင်းသည် ရန်ပို၍ ထိုပြည်သူတို့သော်လည်း လက်ရုံးမာနအားကြီး

ခြင်းကြောင့် စည်းစိမ် မရှည်၊ ရန်သူငါးပါး ဆက်ဆံများလေသည်။ နှလုံးအားကို အလိုဟိသော တိုင်းပြည်၌မင်းတို့၏ ပြည်သူသည် အပူသောက ကင်းခြင်းကြောင့် မိဘသားမြီးစဉ်လာ သပြာတောင့်တင်း မကုန်ဆက်ဆံ ခံစားလျက် မပျက်စည်ထွန်း၍ ဘုရားစသော သူတော်ကောင်းတို့ အချီးအမွမ်းကိုခံရကြောင်းနှင့် ပညာဟိများမှာထားတော် မူပါသည်’ ဟု တင်ပြထားပါသည်။ ဤအချက်ရို့ကို ကြည့်ပါကေ၊ ရှိုး ရခိုင်မြို့သျှင်ပဒေသရာဇ်ခေတ်က လက်ရုံးရည် နှလုံးရည်နှစ်ပါးတွင် လက်ရုံးမာန ထောင်လွှားခြင်းကိုပယ်၍ အားနန့် တရား၊ ဝါ၊ လက်ရုံးရည် နှလုံးရည် မျှတမှုကို အဓိကထားကြောင်း သိသာနိုင်ပါသည်။

အမတ်သံကိုင်နောင်ကို သံတွဲမြို့စား ခန့်အပ်ဖို့ကိစ္စနုပတ်သက်၍ မဟာပညာကျော်က မင်းဖလောင်းကြီး အား လျှောက်ထားချက်၌ ‘နှလုံးရည်ဟိသောသူ၌ လက်ရုံးရည်မှာ အလွန်ဟိအောင်ပြုနိုင်ကြောင်း’ ဟု လည်းကောင်း၊ ‘လက်ရုံးရည်မှာ လူမိုက် အတတ်နှလုံး၏ အစီအကျွန်သာ ဖြစ်ပါသည်။ နှလုံးရည်ဟိသော သူအား အမှုအပေါင်း ကြီးကုန်ပါသည်’ ဟု လည်းကောင်း ပါဟိပါသည်။

ဤအချက်ချက်ကို ထောက်ဆကြည့်ကေ ရခိုင်ဘုရင်ရို့သည် လက်ရုံးမာန မလွန်ကဲဘဲ နှလုံးရည်ပညာသျှင် သုခမိန်ရို့နန့် လက်တွဲကာ ပြည်ကိုအုပ်ချုပ်ကြောင်း၊ သံဃာတော်ရို့ကိုအမှူးထား ကြောင်း ကောင်းစွာသိဟိနိုင်ပါ သည်။ လက်ရုံးနှလုံးကို မယုတ် မလွန်စီပဲ ပြည်ကြီးဝန်ကို ထမ်းဆောင်ကြောင်းကို သိဟိတိုင်း၏ ရှိပီသဝဏ်စာနန့် ပတ်သက်၍ မင်းဖလောင်းကြီးအား မဟာပညာကျော်အမတ်ကြီး လျှောက်တင်ချက်တွင် တွိရပါသည်။ ‘အသျှင် မင်းမြတ်၊ ရှိုးပညာ ဟိရို့စကားထုံးပုံရပ်အဆို၌ ‘မီးလွန်သော်ချစ်သည်။ ရီလွတ်သော် ပျစ်သည်’ ရာဇပုံတွင် လည်း ‘ပြည်ကြီးဝန်ကို၊ အိုးတန်ဆန်ခတ်၊ မင်းကျင့်ဝတ်နှင့်၊ လျှောက်ပတ်သင့် စွာ၊ စီရင်ရာသည်’ ဟု ပါဟိကြောင်း ဆိုထားပါသည်။

ရခိုင်ပြည်တွင် မြို့သျှင်ပဒေသရာဇ်စနစ် ထွန်းကားစဉ်ကာလက လေးမြို့မြစ်ခေတ် (အေဒီ ၈၁၈-၁၄၀၆)၊ မြောက်ဦး ခေတ် (အေဒီ ၁၄၃၀-၁၇၈၄)ဘုရင်ရို့၏ အမိန့်မှာတမ်းများကို ပင်ကြည့်ကြည့်၊ ပြည်ထိန်းသုခမိန်ရို့၏ လျှောက်ထုံးများကိုပင် ကြည့်ကြည့်၊ တရားမဲ့၊ ဓားမဲ့ သက်ဦးစံပိုင်စနစ် မထွန်းကားခ ကြောင်းကို သိရပါသည်။

လောင်းကြက်မြို့တော်သျှင် မင်းထီးဘုရင်ကြီး၏ မုဒ္ဒါဘိသိက်အမိန့်မှာတမ်းတွင် ‘မင်းသားမင်းဆွို့မှူးမတ် တို့မှာလည်း လူအသက်ကို မပိုင်။ ဆင်းရဲသားတို့ကို အသက်ဆုံးအောင် မသတ် မညှစ်စီနှင့်၊ မင်းသားမင်းဆွို့ မှူးမတ်တို့ ပြည်သူအသက်ကို အသိသတ်လျှင် အဆောင်အရွက် အရာအထူးစားကျေးမြို့ရွာကိုသိမ်း၊ မင်းသားမင်းဆွို့ဖြစ်လျှင် မရိတ်ချောင်းဖျား၊ မြို့တို့အရပ်ကိုပို့၊ မြို့ စားမှူးမတ်လွန်လျှင် မာန်အောင်သို့ပို့၊ သံတွဲစာ၊ မင်းတုံးစား၊ မောက်သူဇစား၊ သိလက်စား၊ ဒါဂါစားငါးယောက်မှာ ရှိုးမင်းတို့ လူအသက်ကိုအပ်ကြောင်း ထုံးစံဟိသည်အတိုင်း သိပြစ်သီဒဏ် ရောက်သူဖြစ်လျှင် ထွက်ချက်မီးချက်ကို တင်ပြလျှောက်ထား၍ စီရင်စီ’ ဟု ပါဟိသဖြင့် တရားလက်လွတ် လူ့အသက်ကို မပိုင် ကြောင်း၊ သိပြစ်သီဒဏ်ဟိသူကိုပင် စစ်ကြောမေးမြန်းပြီးမှရာ စီရင်ရထုံးဟိကြောင်း တွိရပါသည်။

တဖန်တုံလည်း မင်းကြမ်းနှင့် အမတ်သွမ်းတို့ အုပ်ချုပ်ကေ စစ်ပြွမ်း၍ ပြည်သူပင်ပမ်းကြောင်းကို စစ်တကောင်း မြို့စား မဟာဇေယျသိန်ဘွဲ့ခံ ပြည်ထိန်းအမတ်ကြီး မဟာပညာဝံသက မင်းရာ ဇာကြီးအား

လျှောက်တင်သောထုံး၌ တို့ရပြန်ပါသည်။ ထို့ပြင် ယင်းမင်းဆိုးအမတ်ဆိုးရို့မှာ ပုဂ္ဂိုလ်သူညများဖြစ်ကတ်သဖြင့် သူရို့ထုံးကို မသုံးစွဲအပ်ကြောင်း၊ ပယ်ဖျက်အပ်ကြောင်းကိုလည်း တင်လျှောက်ထားပါသည်။

‘သူတထူးကို ဖျက်ဆီးတတ်သော သူညမင်းတို့သည် ကိုယ့်အသက်စည်းစိမ်ကိုသာ စုံမက်၍ သူတပါးအား သနားခြင်းကင်း သောကြောင့် ရက်ရောလိသည်။ ထိုသူတို့သည် မှန်သောတရားကို မသိ၊ မှားသောအမှုကိုသာ လိလာ၍ ထိုမင်းသို့ထံလည်း ပညာဟိ ထွန်းလင်းရိုးမဟုတ်၊ လက်ရုံးမာနခက်ထန် ထောင်လွှားသူတပါးကို ဖျက်ဆီးတတ်သော သူသာလျှင် ထွန်းလင်းရာသည်။ အသျှင်မင်းမြတ်၊ သတ္တဝါတို့ စလိတပြည်တမြို့က အကယ်၍ စစ်ပွဲဟိလတ်မူ ပြည်သျှင် မင်းလည်းလိမ္မာ၊ ပညာဟိအမတ်လည်း စစ်မျိုးဖြစ်လတ်မူ သတ္တဝါမသိ၊ နှစ်ပြည်မင်းပင် မိတ်ဝင်လီရာသည်။ မင်းကြမ်း အမတ်သွမ်းကို စစ်မျိုးစစ်ကွပ်အပ်ပြန်ကလည်း မိမိကလူ၊ ပြည်သူပြည်သားလည်း သီကြိုများစွာ၊ တိုင်းတပါး သူလည်း သီကြိုများစွာ၊ ချမ်းသာမရ ဟိတတ်ပါသည်။ ယင်းသို့ တရားအလွန်ဆိုးသွမ်း သောမင်း၊ အမတ်ရို့လက်ထက် မိမိဆိုးသွမ်း သမျှ ကို ထုံးပြု၍ထားခဲ့သော အကွရာစာပီတို့သည် ထုံးကောင်း မဟုတ်၊ ထုံးဆိုးထုံးသွမ်း၊ သာသနာတော်မှ အပဖြစ်သော သူညမင်းတို့ထုံး၊ ဘုရားစသောသူတော်ကောင်းတို့ မကြိုက်၊ သူမိုက်လက်သုံးသာ၊ ထိုစာ ထိုထုံးတို့ကို မင်းကောင်း အမတ်ကောင်း ပညာဟိတို့မသင် မကြားမမှတ်၊ ထုံးသက်သီမပြုပါ’ ဟု တို့ရပါသည်။

ထို့ပြင် မင်းရာဇာကြီး၏ အမိန့်တော်မှာတမ်းတစ်စောင်တွင် ‘ပြည်သူတို့ တရားစကားမှာလည်း တရားသူကြီး ပြည်စိုးတို့ ရှိုးထုံးစံအတိုင်း စီရင်စီ၊ ဆိုရန်ဟိသမျှကို အကောက်လာလျှင်လည်း အကောက်ဉာဏ်နှင့် သာဆို၊ အဖြောင့် ရောက်လျှင်လည်း ဖြောင့်မတ်စွာဆို၊ တံစိုးပဏ္ဏာ မျက်နှာကြီးငယ်မလိုက်နှင့်၊ ဘုရားသခင် သာသနာတော်ရိုး၊ ငါအသျှင် ကျေးဇူးသစွာ၊ ပြည်သူတို့မျက်နှာကို သာထောက်’ ဟုဟိပါသည်။ တရားဥပဒေကို ဂရုစိုက်ရန်၊ တံစိုး ပဏ္ဏာစားကာ အဆင့်အတန်းမခွဲခြားရန် သာသနာတော်၊ ဘုရင်မင်းမြတ်နန် ပြည်သူလူထုကိုသာ တိုင်းပြည်၌ အဓိကထားရန်ရို့ကို အမိန့်တော်ဖြင့် ညွှန်ကြားထားကြောင်းကို တို့ရပါသည်။

တဖန် ‘ရိမြိုင်သောမင်းနှင့်အမတ်မတရား၊ တံစိုးပဏ္ဏာခံယူခြင်း စည်လီသော် ထိုအရပ်၌ သူခိုးဓားပြ လူဆိုးသူ သွမ်းပွား၍ စစ်မက်စည်လီရာသည်။ လူဆိုးလူသွမ်းစည်လီသော် အမှုစီရင်ရာ မဏ္ဍပ်စည်ရာသည်။ မဏ္ဍပ်စည်လီသော် အပျော်အရွှင်သဘင် စည်လီရာသည်၊ သဘင်စည်လီသော် အလဇ္ဇီရဟန်း စည်လီရာ သည်။ အလဇ္ဇီရဟန်း စည်လီသော် သိုက်ဓာတ်ဓမ္မသတ် ဗေဒင် အင်း မန္တာန် ယတြာမှုစည်လီရာသည်။ သိုက်ဓာတ် ဗေဒင် စည်လီသော် ဆီးပီးသမား စည်လီရာသည်။ ဆီးပီးသမားစည်သော် လုပ် တိုင်းစည်လီရာသည်။ သတ္တန်ကံ ထိုခုနစ်ပါးသော ယုတ်စွာအမှုကို စုံလီသော် ဘုရားအဆုံး မတော်မတည်၍ ကပ်သုံးပါးရောက်လီရာသည်။ ယင်းသို့ သော အကြောင်းခုနစ်ပါးကိုသာ နှလုံးထားတော်မူ ပါ တကာတော်မင်းမြတ်’ ဟူ၍ ဧကစာရဂိုဏ်း၊ အရည ဝါသီအသျှင် ဓမ္မသာမိမထေရ်က မင်းရာဇာကြီးအား မိန့်ကြားတော်မူ ဖူးသည်။ ဤမိန့်မြွက်ချက်သည်ကား ရဟန်း တော်ရို့ နိုင်ငံရိုး၌ ကြီးမျိုးကြပုံသာဓကတစ်ခုပင် ဖြစ်ပါသည်။

မင်းရာဇာကြီးကား မြောက်ဦးခေတ်၏ ခေါင်းဆောင်တစ်ဦးဟု သတ်မှတ်နိုင်လောက်အောင် ပြည်ကျိုး ဆောင်ခသော မင်းကောင်းတစ်ပါး ဖြစ်ပါသည်။ မင်းရာဇာကြီးသည် မိမိလည်း ကောင်းစွာ ပြည်ကျိုး ဆောင်သည်။

နောက်နောင်လတ္တံ့သော မင်းရိုးအားလည်း မင်းကောင်းဖြစ်နိုင်အောင် သားတော်မြီးတော် မြစ် တော်ရိုးကို ကောင်းစွာပျိုးထောင်ပီးတော်မူသည်။ ယင်းတွင်မက လွန်လီပြီးသော အတိတ်ကာလက မင်းဆိုးမင်းကြမ်းရိုး ကိုလည်း ရှုတ်ချတော်မူသည်။ မျိုးတော်ဆွိတော်ဟု မဖုံးမဖိ ပွင့်လင်းပြတ် သားစွာ ဝီဖန်ထောက်ပြထားခပါသည်။

‘ရိုးဖြစ်သော နိဇင်္ဂလမင်းလက်ထက် မင်းလက်ယာသူ၊ ရန်မျိုးသူ၊ အမြဲတူ၊ ပဲဖြူ၊ ငဆတ်အို၊ မင်းပတိ၊ ဤခုနစ် ယောက်မင်းတို့သည် အရိုးအမျိုးမမှန်၍ အယုတ်အလွန်အပြုအကျင့်များလီသည်။ ငါတို့မင်းရိုးကလည်း စန္ဒသူငယ်၊ မင်းဘီးလူး၊ ဥဇနာငယ်၊ နရမိတ်လှ မင်းလေးယောက်သည် အမျိုးစောင့်သော အကျင့်မဟု၊ အပျော် အရွှင်သဘင်မှု သာလိလာလျက် အတ္တနောမတိ သူစိတ် ကြိုက်ရာနှင့်ပြုလီ၍ သာသနာတော် နွမ်းရိ၊ ပြည်သူ ညှိုးငယ်၍ ရာဇသုည ဖြစ်လီသည်။ မင်း ၁၅-ဆက်တို့ လက်ထက်ထုံး ဥပဒေ၊ မှူးမတ်အဆောင်အရွက်၊ အမည် အရည်ပီးခဲသမျှကို မမှတ်မသား မထွင်စီနှင့်၊ ပီးခဲသည့် စာတိုစာရှည်ဟိလျှင် ကုန်စင်အောင်သိမ်း’ ဟူ၍ မိန့်ထား တော်မူခသည်။

တဖန်မင်းရာဇာကြီး၏ အမိန့်တော်မှာတမ်းကို လိလာခြင်းဖြင့် ပြည်သူတို့ ဗုဒ္ဓတရားတော်၌ မိလေ့မှုမဟိ အောင် အပါယ်မှ လွတ်ကင်းအောင် ဘုရားဦးဆောင်လမ်းပြပီးရကြောင်းကို သိသာ နိုင်ပါသည်။

‘တပြည်တစ်မြို့ အစိုးရသောမင်းမူလည်း သာသနာဒါယကာ မဟာဓမ္မရာဇ်မင်းတို့ ခေလိ၊ ပြည်သူတို့ကို အပါယ် လေးပါး မလားစီရပြသဆုံးမတော်မူမြဲ ဖြစ်သည်။ ပြည်သူတို့လည်း ကောင်း သောအလီအကျင့်ကိုသာ ကြိုက်သင့်သည်။ ကာယကံသုံးပါး၊ ဝစီကံလေးပါး၊ မနောကံသုံးပါးတို့သည် သီလတိကာ ပညာဟိအလိ မှန်သည်’ ဟု မိန့်ဆိုထားတော် မူသည်။

ယင်းကြောင့် မြီသျှင်ပဒေသရာဇ်စနစ်လွမ်းမိုးသော ရှိုးခေတ်ရခိုင်လူမှုအဖွဲ့အစည်းတွင် ပြင်းထန်သော သက်ဦးဆံပိုင်စနစ် အဆီးအတားမဟိ မထွန်းကားခဟုဆိုနိုင်ပါသည်။ ဘုရင်အုပ်ချုပ်ရိုး၊ သုခမိန်အုပ်ထိန်းရိုး၊ သံဃာ ကြီးမှူး ရိုးရိုးချိန်ကာ ထွန်းကားခသည်ကိုရာ တို့ရပါသည်။ ယင်းဇနန့် ထိုခေတ်က အရိစ္စတို့ ကရေစီ ထွန်းကားခ သည်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ ဤအရစ္စတို့ကရေစီ တွင် ဗုဒ္ဓတရားတော် အနှစ်တည်လျက် ပါနီသည်ကို တွံနိုင်ပါ သည်။ အရိစ္စတို့ကရေစီသည်ပင် ရခိုင်စာပီတလောကလုံးကို အစအဆုံး လွမ်းထားသည်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ ခြွင်းချက် ကင်းလိမ့်မည်ကား မဟုတ်ပါ။

၁၅-ရာစုခေတ်တွင် ရခိုင်-မြန်မာအချစ်အကြည် မဟာမိတ် ဖြစ်ခပါသည်။ ယင်းအခါက နရနမင်းကြီးက အင်းဝနရပတိမင်း ကြီးအား ပီးပို့သော ရာဇသံတွင်-

‘ဣတိပိသော ဘဂဝါ၊ သွက္ခာတော်၊ သုပုဋိပန္နော စသော ဂုဏ်တော်တရား သုံးပါးနှင့်အညီ ပရိယတ္တိ၊ ပဋိပတ္တိ၊ ပဒိုဝေဒ သာသနာတော် မညှိုးမနွမ်းစီရ၊ မူလသိက္ခာ၊ မင်းသမ္မာတို့၊ ခံရာသော ဘိသိတ်တရား၊ ဆယ်ပါး သော မင်းကျင့်၊ ဆယ့်နှစ်ဆင့်သောအင်္ဂါ၊ ကြိယာဒေသ၊ သတ္တကျက်သရေ လေးထွေသင်္ဂဟ၊ နိစ္စမြဲစွာ၊ အဝိဇ္ဇာနှင့် တဏှာ ပိတ်ပေါင်း၊ သူမကောင်းနှင့်၊ ကင်းကြောင်း လုံ့လကိုသာ၊ ပညာဗလပြုလျက် မင်းတို့အား ငါးပါး၌ စရိမာ ဆုတ် ယုတ်တတ်သော လက်ရုံးမာနအားကိုပယ်၍၊ အနီးအဝီးမရွှီး၊ ပကတိတရား ခုနစ်ပါးနှင့် သတ္တဝါတို့ကို စောင့်ထိန်းလျက် အုပ်ကွပ်စီရင်လိဟိသော မြောက်ဦးရွှေမြို့တော်ကြီးအသျှင် ကြားရောက်လိုက်သည်။ အင်းဝ

ရွှေမြို့သျှင် အကြည်တော်’ ဟူ၍လည်းကောင်း၊

‘အလာကောင်းလျက်၊ အပြန်မစောင်းစီရ၊ ကိုယ်ကမကွာ၊ သမ္မာသျှင်ထပ်၊ စစ်ကွပ်လိမ်မာ၊ ပညာလက်နက်၊ ပိုးပရွက်သို့၊ စစ်တက်လာကြ၊ လောကသူပုန်၊ ရန်သူပုန်ကို အကုန်သတ်ဖြတ်၊ အခွာတတ်မှ၊ မြတ်ရာသို့ ရောက်ရမည် အကြောင်းကို ကြား ရောက်လိုက်သည် အကြည်တော်’ ဟုလည်းကောင်း ရေးဖွဲ့ထားပါသည်။

ဤရာဇသံစာမှာ မြောက်ဦးဘုရင်တစ်ပါး၏ စိတ်ဓာတ်ကို ဖော်ပြထားပါသည်။ ဤစာ၏ အနှစ်သာရမှာ နှလုံးရည်နန် လက်ရုံးရည်ကို ချိန်ထားခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ နှလုံးရည်မှာ ဗုဒ္ဓ၏ အလိုတော်နန်ညီသော နှလုံးရည်မျိုးကို ထူထောင်ဖို့ ရည်ညွှန်းထား ပါသည်။ လက်ရုံးရည်မှာ ဆုတ်ယုတ်တတ်သော လက်ရုံးမာနအားကို ပယ်ခွာထားသော လက်ရုံးရည်မျိုးကို စုစည်းဖို့ ရည်ညွှန်းထားပါသည်။

တဖတ်ထုံးဟောင်းနိဒါန်းကျမ်း၌-

‘မင်းတို့သိက္ခာ၊ စောင့်အပ်ရာသည်၊ သာသနာရိုး၊ မထိုးစီရ၊ သင်္ဂဟကို၊ နိစ္စပြုပေ၊ များဝေနေအား၊ တရား မှန်ကြောင်း၊ ကောင်းသောလုံ့လ၊ အားထုတ်မှတည့်၊ လောဘတဏှာ၊ အဝိဇ္ဇာဖြင့်၊ မိစ္ဆာကျင့်ဆိုး၊ စစ်မထိုး အပ်၊ ပညပ် တစ်ချက်၊ အိပ်စက်ရန်ကြမ်း၊ ပွဲလမ်းပျော်ရွှင်၊ ထွက်ဝင်သွားလာ၊ မများစီရာ၊ မှုတကာကို၊ ယုတ္တာယုတ္တိ၊ ဆင်ခြင်ညှိ၍၊ ဇာတိ မြောက်များ၊ သူ့စကားကို၊ ကြားကထိုးထွင်း၊ ချက်ချင်းသိပေ၊ ဆိုတတ်စေတည့်၊ ပရမေထူး၊ ကျေးဇူးမြတ်လှ၊ မိဘဆရာ၊ သူနာသူမွန်၊ တမန်တလိုက်၊ နှုတ်ပိုက်တသွယ်၊ သူငယ်တစ်ဦး၊ အရူးကျိုးကန်း၊ ရှိလမ်းသက်သီ၊ ရီမြီသခင်၊ မင်းမာန်ဝင်၍၊ ပြစ်တင်ကျူးလွန်၊ မင်းဒဏ်အာဏာ၊ မပီးရာတည့်၊ ဉာတကာ သာချင်း၊ သင်းပင်းတဖော်၊ ဆွဲမျိုးတော်ကို၊ မလျော်နှိပ်စက်၊ ရမ္မ ဖုံးလွှမ်း၊ မညှင်းပမ်းကောင်း၊ တကြောင်းတမူ၊ သူ့လူ ကိုယ်သား၊ မမှားဂတိ၊ မငြိစီရာ၊ ဘဏ္ဍာတုတ်ခွန်၊ မလွန်ရိုးမှီး၊ အသီးအပင်၊ သည်တွင်ခံမှု၊ ဆယ်စုတစ်ပုံ၊ လုံးစုံပြီးပြီ၊ အစီအသုံး၊ ပြည်ပခုံးက၊ စသည်ရံပတ်၊ အမတ်တို့မှာ၊ အင်္ဂါသျှစ်ပါး၊ ရည်သွားနက်တိမ်၊ စည်းစိမ်နိမ့်မြင့်၊ ထားသင့်တတ်ငြား၊ ဂုဏ်ကိုးပါးသည်၊ မင်းအား အလုံး၊ စောင့်သည့်ထုံး’ ဟု လည်းကောင်း၊

‘ဇေယျာကြဌန်း၊ စိုးစံမြန်းသည်၊ ရွှေနန်းသျှင်၊ ဂုဏ်ကိုးအင် မင်းတို့မှာ၊ တရားမစောင့်၊ ထီးဖြူဆောင်းတို့၊ အကြောင်းကိရိယာကား၊ သတ္တဝါပေါင်းတို့အား၊ အနီးအဝေးမရွီး ပညာများကို လက်သုံး ဓားပမာ၊ ထက်အောင်သွီး၍၊ ဆိုရိုးဟိလတ်ရာလည်း၊ ယုတ္တာယုတ္တိညှိ၊ ဂတိမလိုက်၊ တိမ်တိုက်ချွန်းလွှား၊ မိုးကြိုးသွားသို့၊ စကားတည်ကြည်၊ အရှည် ထွန်းလင်းဘိအောင်၊ ကဝိလူသမ္မာကြားသော်နှစ်မြို့၊ သမ်းမသျှိုသည် မင်းတို့လက္ခဏာတည့်၊ ရတနာစုံပြည့်ဖြိုး၊ နဝရတ် ဂုဏ်၊ ကိုးပါးချဲ့သည်၊ လောက်လုံမင်းကောင်းမျိုးတို့၊ ကျင့်ရိုးဖြည့်အင်္ဂါ၊ အပရိဟာနိ၊ ကျေးဇူးဟိသည်၊ သတိမလွတ် သာတည့်၊ ကျမ်းအမှား သင်္ဂဟ၊ မခစီလို၊ ဗြဟ္မစိုရ်မှု၊ နှလုံးဖြူ၍၊ မယူတည့်မတ်ရာ၏၊ ဗဟုသုတဆိုသည်မှာ၊ စကားနတ္ထိ၊ ကြားတိုင်းသိစီရာသား မီးပုစ္ဆာလာသမျှ၊ ရွှေပြီးပြီး၊ သူ့အနီကို၊ ရိပ်ခြိတတ်မှတည့်၊ ဉာဏ ဉာဏ်မဏ္ဍိုင်၊ ဒသဆယ်ချက်၊ ယွင့်မကွက်အောင်၊ ရွှေလက်မြဲစွာကိုင်၍၊ ခရိုင်တိုးတပါး၊ စကားနှုတ်ဆက်၊ မေတ္တာယုက်အောင်၊ အမျက်မလွန်၊ ထုံးနည်း ညွှန်လျက်၊ မတ်မွန်စီလွတ်ထားသျှင်၊ မိုက်မမှားအဝိဇ္ဇာ၊ မိစ္ဆာဖုံးလွှမ်း၊ မင်းကြမ်းမင်းဆိုး၊ နည်းကိုခိုး၍၊ စစ်ထိုးမပြုရာတည့်၊ လုပ်စာသီးပွင့်မျိုး၊ ဆယ်ညှို့တဘို့၊ မင်းတို့အခွန်၊ မလွန်ခံစား ရိုးက၊ တိုး၍မယူသာ၊ သူလျှောင်လျှောက်ထား၊ ကုန်းစကားကြောင့်၊ အမှားမဆိုရာသည်၊ မဟာဓမ္မရာဇ်တို့ စောစစ်’

ဟု လည်းကောင်း၊ နိုင်ငံရေး အုပ်ချုပ်ရေးအတွက် မင်းတို့ဆောက် တည်ရာ ဂုဏ်ကိုးပါးကို သိဖွဲ့ထားပါသည်။ အရိစ္စတိုကရေစီ သဘောတရားသက်ဝင်သော အဖွဲ့အနွဲ့များပင် ဖြစ်ပါသည်။

ယင်းထုံးဟောင်းနိဒါန်းကျမ်း၌ပင်-

‘ပြည်ကြီးအချာ၊ ရာဇာပဝရ၊ နရိန္ဒတို့၊ ပြည်မမှုကွပ်၊ ယုံအပ်သူအား၊ ဂုဏ်သူ့စံပါးမှာ၊ ပညာဆန်းကြယ်၊ ပရိယာယ်လည်း၊ ဆိုဖွယ်မဟိ၊ ကတိမြောက်များ၊ စကားကွဲကောက်၊ သူတစ်ယောက်လည်း၊ ထွင်းဖောက်သိတတ်၊ တည့်မတ် သစ္စာ၊ ပဏ္ဏာမကြိုက်၊ ရင်၌တစ်ပါး၊ မခြားမှန်စွာ၊ အာဏာတန်ခိုး၊ မိုးသို့ဆစ်ထစ်၊ ပစ်လိမ့် လန့်ကြောက်၊ တစ်ယောက်မှုကုံ၊ ပိုက်ချဲ့တိုင်းရီး၊ မထွေးထင်ပေါ်၊ သူ့စံရပ်ကျော်၍၊ ပြည်တော်သာဘိ၊ မြတ်ကဝိသည်၊ အသိပြည့်စုံ ဂုဏ်သူ့စံပုံ’ဟု ပြည်ထိန်းပြည်ကွပ်ဖြစ်သော များမတ်တို့ ဂုဏ်သူ့စံပါးတို့ကို ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။ ပြည်ကို ထိန်းကွပ်ရာတွင် ပညာဟိ သုခမိန်ရုံကျင့်ဆောင်ရမည့် တရားသူ့စံပါးပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဤကဲ့သို့သော ဂုဏ်နန်းပြည့်စုံသည့် မင်းနန်းအမတ်တို့အညီအညွတ် အုပ်ချုပ်ထိန်းကွပ်တေ တိုင်းပြည် တည်တံ့ကြောင်းကို ယင်းကျမ်းတွင်ပင် ‘မင်းနှင့်အမတ်၊ ညီညွတ်တမှု၊ အကျင့်တူသော်၊ လူလည်း ကြည်ညို၊ ပဟိုရ်အောင်ချက်၊ ထီးကနက်လည်း၊ မပျက်စည်ထွန်း’ ဟု သိဖွဲ့ထားပါသည်။

အကယ်၍ အကြင်မင်းကြမ်းနန့် အကြင်အမတ်သွမ်းရို့ရာ တိုင်းပြည်မှာ အာဏာရထားကေ ရန်စစ်ပွား များ၍ ထိုမင်းထို အမတ်ရို့သည် သီခြင်းမလှသီရမည် ဖြစ်ကြောင်း၊ မင်းသုညသာ ဖြစ်ကြောင်း၊ ပြည်ဒုက္ခဆင်းရဲ ရောက်ရကြောင်း၊ မင်းနန်းအမတ်ကောင်းကေ တိုင်းပြည်အေးချမ်းကြောင်းတို့ကို ယင်းထုံးဟောင်း နိဒါန်းကျမ်း၌ ဆိုထားသည်ကား-

‘အမတ်သွမ်းနှင့်၊ မင်းကြမ်းတသွန်၊ မာန်တခွန်ကို၊ ကဲလွန်စတင်၊ ကိုယ်ရှင်ကိုယ်ဝယ်၊ အလမ္ပိယသို့၊ အန္တရာယ် ရောက်၊ ပြီးပေါက်လမ်းမှာ၊ သီပျောက်ငြားသည်၊ တရားမရ မင်းသုည’ ဟု လည်းကောင်း

‘မင်းလည်း မင်းကြမ်း၊ အမတ်သွမ်းနှင့်၊ အကျွမ်းမိတ်ဝင်၊ သို့တည်းလျှင်မူ၊ ပြည်သူရိပ္ပတ်၊ မင်းတည်းမြတ်က၊ အမတ်ထိုတူ၊ ပြည်သူမညှိုး၊ စစ်ထိုးမဟိ၊ မရိသတ္တဝါ၊ ရိစာမယှား၊ ခိုးသားမပေါ်၊ မြင်မြော်သသူ၊ ကြည်ဖြူမြတ်နိုး၊ ရိခမိုးသို့’ ဟု လည်းကောင်း ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။

တဖန် ပြည်ကိုအုပ်ချုပ်သောမင်းနှင့် သာသနာတော်ကို စောင့်ရှောက်ကတ်သော ပြည်ကိုကြီးမှူးကတ် သော ရဟန်းတော် ရို့မှာ ကြီးစွာစောင့်ထိန်းရကြောင်း၊ မင်းမှာ ဘိသိက်မင်္ဂလာတွင် ခံယူထားသော သစ္စာတရား မြဲမြံရကြောင်း၊ ရဟန်းရို့မှာ သိမ်ဝင် သိက္ခာတရား မြဲမြံရကြောင်းကို အမှာစာတမ်းထုံးတွင်-

‘ရဟန်းတို့မှာ၊ ကမ္မဝါတင်၊ သိမ်ဝင်သိက္ခာ၊ ခမာတရားမြဲရ ကြောင်း၊ မင်းတို့မှာလည်း၊ ဘိသိက်ခံရာ၊ သမ္မာ မင်းမြတ်ကောင်း’ ဟု လည်းကောင်း၊

ရာဇပုံတွင် ‘ရဟန်းသိက္ခာ၊ မင်းမှာဘိသိက်၊ သူတော်စိတ်သည်၊ မဖိတ်ကျင့်ရိုး၊ မြတ်အမျိုး’ ဟုလည်းကောင်း သိဖွဲ့ထားပါသည်။

သာသနာဝန်ထမ်း ရဟန်းတော်တို့ကို နိုင်ငံတော်ကြီးမှူးစီရာမှာလည်း အရညဝါသီဧကစာရဂိုဏ်းဝင် ရဟန်းတော် များရာ ကြီးမှူးရပါသည်။ မြောက်ဦးခေတ် မင်းရာဇာကြီးလက်ထက်မှာ အသျှင်ဓမ္မသာမိမထေရ်မြတ်

ကို နိုင်ငံအကြီးအမှူးအဖြစ် ရွေးချယ်ပုံမှာ သာဓကပင် ဖြစ်ပါသည်။ ထို့ပြင် ကိုယ်ကျိုးရှာသော ရဟန်းတော်ကို ဘုရင် ကိုးကွယ်ဆည်းကပ်က ဆရာလည်း ငရဲမီးမှာချစ်၍၊ တကာတော်လည်း အပါယ်ဘုံ၌နှစ်ရဖို့ ဖြစ်ကြောင်းကို သေနင်္ဂဗျူဟာ ကျမ်းတွင်-

‘ရပ်ကျိုးကိုရှာ၊ သင်္ဘာတော်အား၊ သဒ္ဓါပွား၍၊ မင်းများပြည်သျှင်၊ တိုင်းခွင်အုပ်ကွပ်၊ အခွင့်အပ်မှု၊ ရိပတ် သိက္ခာ၊ ပါယ်လေးရွာ၌၊ ဆရာလည်းချစ်၊ တကာနှစ်လိမ့်’ ဟု ဆိုထားပါသည်။

ယင်းကြောင့်လည်း ‘မင်းတို့သိက္ခာ၊ စောင့်အပ်ရာသည်၊ သာသနာရိုး၊ မထွေးစီရ’ ဟု ထုံးဟောင်းနိဒါန်းကျမ်း ၌ နိုင်ငံရိုးနန်း သာသနာရိုးကို ပြတ်ပြတ်သားသားခွဲခြားထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ ဘုရင်ရဲ့ ဆောက်တည်ရသော ဂုဏ် တစ်ပါးပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဤသို့အားဖြင့် ရခိုင်စာပီအရပ်ရပ်ကို လိလာသုံးသပ် ဝိဖန့်ကြည့်ပါက ဗုဒ္ဓသဘောတရား အနှစ်တည် လျက် ပါသော အရိစ္စတိုကရေစီ လွှမ်းမိုးကြောင်းကို တွေ့ရပါသည်။ မင်း၏အားနန့် တရားချိန်ထားပုံ၊ ပြည်ထိန်း အမတ်တော်ရဲ့ ထိန်းကတ်ပုံ၊ သံဃာတော် ရဲ့ ဗုဒ္ဓအလိုတော်အတိုင်း ပြည်၌အမှုအဆောင်လုပ်ကတ်ပုံ ရဲ့မှာ ယင်းခေတ် ယင်းအခါက ကမ္ဘာတစ်ခွင်လုံးတွင် အမြင့်ဆုံးစံပင် ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ ဗုဒ္ဓဘာသာနိုင်ငံများအထဲတွင် ငါရဲ့ရခိုင်နိုင်ငံလောက် ဇာနိုင်ငံမျှ တရားဓမ္မနန့် ခေတ်အရှည် မအုပ်စိုးနိုင်ခက်ပါ။ ‘သာသနာနန့်မင်း၊ မင်းနန့် ပြည်သူ့ရဲ့ကို ဂရုဓမ္မပြုကာ အုပ်ချုပ်ရိုး ချမှတ်နိုင်ခသောနိုင်ငံကို ယင်းခေတ်ကမ္ဘာတွင် ရှာကြည့်ပါက ငါရဲ့ရခိုင်နိုင်ငံ ကိုရာ တွဲရမည်ဖြစ်ပါသည်။

(ဂ) ရခိုင်ရုပ်ပတ်ဝန်းကျင်ကို ထင်ဟပ်ပြသော အတွေးအခေါ်များ

ရခိုင်ရုပ်ပတ်ဝန်းကျင်သည် ရခိုင်ခံစားချက်၊ ရခိုင်တွေးခေါ်ချက်ကို ပီပါသည်။ ယင်းမှ ခံယူချက်၊ ရပ်တည် ချက်၊ ဦးတည်ချက်၊ ရည်ရွယ်ချက် စသည်ရဲ့ ဖြစ်ထွန်းလာကတ်ပါသည်။

ရခိုင်မျိုးရိုးဗီဇနန့် ရခိုင်ရုပ်ပတ်ဝန်းကျင်သည် ရခိုင်ကို ပျိုး ထောင်ပီပါသည်။ တည်ထောင်ဖန်ဆင်းပီပါ သည်။ ရခိုင်ပျိုးထောင်မှု၊ ရခိုင်တည်ထောင်ဖန်ဆင်းမှုသည် ရခိုင်ဘောင်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ဘောင်တွင် ဇာဟိပါသနည်း ဆိုကေ ရခိုင်ဘောင်တွင် ရခိုင်ဗီဇနန့် ရခိုင်ရုပ်တရားက ပီထားသောစိတ်ဓာတ်ဟိပါသည်။ ယင်းစိတ်ဓာတ်ကားရခိုင် စိတ်ဓာတ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်စိတ်ဓာတ်တွင် တည်ကြည်ရင့်ကြတ်ခြင်း၊ ရဲရင့်ခြင်း၊ လွတ်လပ်မှုကို မြတ်နိုးခြင်း၊ ရွှင်လန်းတက်ကြွခြင်း၊ စောင့်ရှောက်နိုင်စွမ်းခြင်းရဲ့ ပါဝင်ပါသည်။ ဤစိတ်ဓာတ်ကို ရခိုင်ရိုးတောင်တန်း၊ ရခိုင်လယ်တောယာမြီနန့် ရခိုင်ပင်လယ်ပြင်ရဲ့က ပီအပ်ပါသည်။ ရခိုင် ရုပ်တရားများက ပီအပ်ပါသည်။ ရခိုင်စိတ်ဓာတ်ကို မှီကာခံယူချက်၊ ရပ်တည်ချက်၊ ဦးတည်ချက်၊ ရည်ရွယ်ချက်စသည်ရဲ့ ဖြစ်ထွန်း လာခြင်းသည် ရခိုင်ဘောင်တွင် ဖြစ်ထွန်းလာခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဧပိုင်ရခိုင်စိတ်နန့် ပြည့်စုံကုံလုံခြင်းသည် ရခိုင်ပီသဖြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ဖြစ်ခြင်း၊ ရခိုင်ဟိခြင်း၊ ရခိုင်တိုးတက်ခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ အဖြစ်တရား၊ အဟိတရား၊ တိုးတက်ခြင်းတရားဟိကေ ရခိုင် မတိမ်မမြုပ် မပျက်စီးနိုင်ပါယာ။

ဤရခိုင်စိတ်သည် ရခိုင်ဗီဇ၊ ရခိုင်ရုပ်ပတ်ဝန်းကျင်မှ ဖြစ်ပေါ်လာရကား ရခိုင်စိတ်မှ ဖူးပွင့်လာသော

ရခိုင် ကဗျာများတွင် ရခိုင်ဗိဇယ၊ ရခိုင်ရုပ်ပတ်ဝန်းကျင် ထင်ဟပ်လျက် ပါလာရသည်သာ ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ရခိုင်ကဗျာကို လိလာကြည့်ပါက ရခိုင်ဗိဇယ၊ ရခိုင်ရုပ်ပတ်ဝန်းကျင်ကို ထင်ဟပ်ပြသော အတွေးအခေါ်များကို တွေ့ရမည် အမှန်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းအတွေး အခေါ်များ သက်ဝင်ရာ ရခိုင်ကဗျာအဖွဲ့အနွဲ့များကို (ဧနိရာဌ လင်္ကာတွက်၍ ပြောလိုပါသည်။) ယေဘုယျအနိနန့် ခွဲကြည့်ကေ (က) သဘာဝအဖွဲ့အနွဲ့များ၊ (ခ) ပြည်သူ့ကဗျာ များ၊ (ဂ) ကဗျာ သစ်များဟူ၍ သုံးမျိုးတွဲရပါသည်။

သဘာဝအဖွဲ့အနွဲ့များ

လူသည် သဘာဝ၌တည်၏။ သဘာဝကို လူသည် နှစ်သက်မြတ်နိုး၏။ သဘာဝကြောင့် လူသည် လူ့အဓိပ္ပာယ်ကို ဆောင်နိုင်စွမ်း၏။ ရခိုင်သည် ရခိုင်သဘာဝ၌တည်၏။ ရခိုင်သဘာဝကို ရခိုင်မြတ်နိုး၏။ ရခိုင် သဘာဝကြောင့် ရခိုင်သည် ရခိုင်အဓိပ္ပာယ်ကို ဆောင်နိုင်စွမ်း၏။ ရခိုင်သဘာဝ၌တည်သော ရခိုင်လူမှုအဖွဲ့အစည်း တစ်ရပ်လုံးသည် ရခိုင်သဘာဝကို နှစ်သက်မြတ်နိုးခြင်းဖြင့် ရခိုင်သဘာဝအဖွဲ့အနွဲ့များကို သိဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ရခိုင်သဘာဝအဖွဲ့အနွဲ့များကို ရခိုင်အဓိပ္ပာယ်ကို ဆောင်လျက် ဟိနိကတ်ခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်သဘာဝအလှအပကို ထင်ဟပ်ပြလျက် ဟိနိကတ်ပါသည်။

အေဒီ ၇-ရာစု၊ ဝေသာလီကျောက်လိုကားခေတ်တွင် အိမ်ရှိ မိဖုရားစောပြည့်ညိုက ‘သိန်ကန်မိန်တွင်၊ ဆယ့်နှစ်ခွင်ကို လွမ်းပင် စည်မြင့်၊ ကြာရှည်တာအကူး၊ တပေါင်းမင်းလွင်၊ ရွက်ကျင်တောင် လီမြူးက၊ ပြိုက်သွယ်နူးစီး သွယ်ဖြာ၊ မတတ်သာခါ၊ ဤထိုထိုကို၊ ကြည့်လီသမျှသာတည့်။ ပင်တိုင်မှာ ရွက်ညှာကြွီ၊ လီပြင်းခတ်လိုက်၊ ပုရစ်စီစီနန်၊ ငှက်ရွှီမောင်နှံစုံ၊ နွဲ့လည်ချင်းယှက်၊ ပန်းနုခက်ကို၊ ယူလျက်နှုတ်ဝယ်ငုံရယ်၊ စာခွံ့တုံရွင်နှစ်လို့၊ တထူးထွေလာ၊ ဘာသာလူလို၊ မကိုနှုတ်နယ့် တို့ရယ်’ ဟု သိဖွဲ့ထားပါသည်။

ဤအဖွဲ့အနွဲ့တွင် ရွက်နုလှန်ချိန် သဘာဝအလှအပကို ချီးကျူးသိဆိုထားပါသည်။ နွီတပေါင်း တောင်လီ ပြင်း ကြောင်း ရွက်ဟောင်းညှာ ကြွီလတ်သော် ဖူးပုရစ်တစီစီနန်၊ ခပ်သိမ်းတော တောင်အလှဆောင်နီပုံကို သိဖွဲ့ထားခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ပုရစ်ဖူးပုရစ်နုနန် လှပနီသော ရခိုင်တောတောင်သဘာဝတွင် ကျီးငှက်မောင်နှံ ချစ်တုံတင်နီကတ်ပုံကို စပ်ဖွဲ့ထားလိုက်သော် သဘာဝသည် ပိုမိုသက်ဝင်လာပါသည်။ ပိုမိုလှုပ်ရှားလာပါသည်။ ယင်းကြောင့် သင်္ဂါရ ရသမြောက်သော အဖွဲ့တစ်ခု ဖြစ်လာပါသည်။

‘တောင်ညိုဦးချာ၊ ကျွန်းလက်ယာထက်၊ သီဒါရစ်ခွီ၊ သံတွဲမြီ ဝယ်၊ အုပ်ထို့ဖျင်ပေါင်းမများ တောင်းသည်၊ ဆွဲပေါင်းမျိုးလယ်၊ ကောင်းကင်ကြယ်သို့၊ နီဖွယ်ကစ၊ သာမောလှသျှင့်၊ နှမဟူပြီး၊ မတ်ကြီးကျော်သူ၊ အလှူဒါန၊ ပီးဖူးက လည်း၊ ဘုရားလှကျော်၊ ဉာဏ်တော်ဝင်းမော့၊ တန်တော့တစ်ဦး၊ ဂူကြီးဂူငယ်၊ သိမ်လယ်ရိတ်တွင်း၊ ရုပ်ဆင်းနှစ်ဆူ၊ အတူရှိဆိုင်၊ ဘုရားပြိုင်၍၊ လေးတိုင်ပြုငြား၊ တည်ထားသင့်စွာ၊ လေးမျက်နှာလည်း၊ ရွှေသား ရွှေပျောင်း၊ လှံတမောင်းနှင့်၊ ညှိုးတောင်းဗျာပါ၊ ညိုကင်းမှာကို၊ ဥက္ကာကောင်းမှု၊ ရုပ်တုနှစ်ဆူ၊ ညီနောင်တူတို့၊ ဆုယူဆုပြည့်၊ တောင်းကုန်လှည့်ဟု’ သံတွဲ မိဖုရား စောယင်မိက ဖွဲ့နွဲ့ထားပါသည်။

ဤအဖွဲ့အနွဲ့တွင် ရွက်နုလှန်ချိန် သဘာဝအလှအပကို ချီးကျူးသိဆိုထားပါသည်။ နွီတပေါင်း

တောင်လီပြင်း ကြောင့် ရွက်ဟောင်းညှာ ကြွီလတ်သော် ဖူးပုရစ်တစ်စီနီနီ ခပ်သိမ်းတောတောင်အလှဆောင်နီပုံကို သိဖွဲ့ထားခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ပုရစ်ဖူးပုရစ်နုနု လှပနီသော ရခိုင်တောတောင်သဘာဝတွင် ကျီးငှက် မောင်နံ့ ချစ်တုံ တင်နီကတ်ပုံကို စပ်ဖွဲ့ထားလိုက်သော် သဘာဝသည် ပိုမိုသက်ဝင်လာပါသည်။ ပိုမိုလှုပ်ရှားလာပါသည်။ ယင်းကြောင့် သိင်္ဂီရရသမြောက်သောအဖွဲ့တစ်ခု ဖြစ်လာပါသည်။

‘တောင်ညိုဗွီချာ၊ ကျွန်းလက်ယာထက်၊ သီဒါရစ်ခွီ၊ သံတွဲ မြီဝယ်၊ အုပ်ထွီဖျင်ပေါင်းမများ တောင်းသည်၊ ဆွဲပေါင်းမျိုးလယ်၊ ကောင်းကင်ကြယ်သို့၊ နီဖွယ်ကစ၊ သာမောလှသျှင့်၊ နှမဟူပြီး၊ မတ်ကြီးကျော်သူ၊ အလှူဒါန၊ ပီးဖူး ကလည်း၊ ဘုရားလှကျော်၊ ဉာဏ်တော်ဝင်းမော၊ တန်တော့တစ်ဦး၊ ဂူကြီးဂူငယ်၊ သိမ်လယ်ရိတ်တွင်း၊ ရုပ်ဆင်း နှစ်ဆူ၊ အတူရှိဆိုင်၊ ဘုရားပြိုင်၍၊ လေးတိုင်ပြုငြား၊ တည်ထားသင့်စွာ၊ လေးမျက်နှာလည်း၊ ရွှေသာရွှေပျောင်း၊ လျှံတမောင်းနှင့်၊ ညှိုးတောင်းဗျာပါ၊ ညှိကင်းမှာကို၊ ဥက္ကာကောင်းမှု၊ ရုပ်တုနှစ်ဆူ၊ ညီနောင်တူတို့၊ ဆုယူဆုပြည့်၊ တောင်းကုန်လှည့်ဟု’ သံတွဲမိဖုရား စောယင်မိက ဖွဲ့နွဲ့ထားပါသည်။

ဤအဖွဲ့အနွဲ့တွင် ဒွါရာဝတီမြို့၏အလှအပ၊ အတင့်အတယ်ကို တင်ပြထားပါသည်။ သီဒါရစ်ခွီ စီးဆင်း နီသော သံတွဲမြီသည် လှပ၏။ ဘုရားပုထိုး သိမ်တော်ကူတော်ရို့နုနု တင့်တယ်ပုံရို့ကို ကြည်နူးမြတ်နိုးမိရာမှ ဤ အဖွဲ့အနွဲ့ကို သိဖွဲ့နိုင်ခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ဆိုသင့်ပါသည်။

ချင်းစာဆိုကြီး ဖဒုမင်းညိုကား ဆိုင်းဆိုင်းမြိုင်းမြိုင်း၊ ပြိုင်း ပြိုင်းမားမား ရပ်တည်နီသော ရိုးတောင်တန်းကြီး၊ ပင်လယ်ပြာ ရီအတက်အကျနုနု တင့်တယ်လှပနီသော ကစ္ဆပနဒီမြစ်၊ ကြယ် သောက်ရှူးပိုင် တောက်ပနီသော မြောက်ဦး ရွှေမြို့တော်ရို့ကို မိမိ၏အမြင်မှာ စွဲမက်မိသည်နုနုအမျှ ဂုဏ်မြောက်အောင် ချယ်မှုန်းသိဖွဲ့ခပါသည်။ ‘ကစ္ဆပနဒီ၊ ဤသည်ညာမွန်၊ ယဉ်ထန်တဖက်၊ ပင်လယ်ထွက်မှ၊ နှစ်ဖက်ကမ်းခြံ၊ ဖြားရီမှီဝယ်၊ ရှိဆီပြုဗွာ၊ အာကာ မှီခိုင်း၊ တောင်ပြိုင်း ပြိုင်း၌၊ ဆိုင်းဆိုင်းမဏ္ဍိုင်၊ ရခိုင်ညွန့်ဖူး၊ မွန်ကြယ်မြူးသို့၊ မြောက်ဦးရွှီနုနု၊ တည်လတ်ထွန်းသည်၊ ဤကျွန်းဇမ္ဗူ၊ ထူးတည့်လေ’ ဟုပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဤအဖွဲ့အနွဲ့မှာ ပန်းချီကွက်ပေါ်အောင် ဖော်ကျူးသီကုံးထား၍ ပသာဒဂုဏ်မြောက်ပါသည်။ ရခိုင်အလှ အပဖြစ်သော ပင်လယ်နုနုတောင်၊ တောင်နုနုပင်လယ်ကို ဖွဲ့နွဲ့ရာတွင် ရခိုင်ဌာန်၊ ကရိုဏ်း ပီပီသသဖွဲ့ဆိုထားသဖြင့် မရတော့ဂုဏ်လည်း မြောက်ပါသည်။

တဖန် စကြာလည်ရတုတစ်ပုဒ်နုနု ကျော်ကြားခသော နန်းတွင်း မိညိုသည် မိမိကိုယ်နုနု ခိုင်းနှိုင်းဂုဏ်ဖော် ရာ တွင် ရခိုင်ပီပီ ဖွဲ့ဆိုခပါသည်။ စာဆိုသည် မိမိ၏ထူးခြားထက်မြက်သော အမြင်အကြားကို ဖော်နိုင်စွမ်းသည်။ စာဆိုသည် ရိုးတောင်၏တည်ကြည်ခမ်းနားနီသော အမြင်ကြောင့် တောင်တကာတွင် အမြတ်ဆုံးဖြစ်သော တရားထူး အဘိဓမ္မာ ဟောကြားရာတွင် မြင့်မိုရ်တောင်ကို ဂုဏ်ဖော်ကာ ‘တောင်တွင်မြင့်မိုရ်’ ဟု သီကျူးခပါသည်။ ရခိုင်မြို့တော်တွင် ပိတောက်ဗဟိုရ်စည်သံသည် ထိန်ထိန် ရိုက်ကြိုးမြည်ဟီးနီသည်၊ ပိတောက်စည်တန်ခိုးကြောင့် ပုဂံပြည် ကြီး ခဏခဏ ထိတ်လန့်ပြိုပျက်ရသည်ဟု ဆိုဟိပါသည်။ ယင်း သို့သော် ဗဟိုရ်စည်တော်ကို ဂုဏ်ဖော်ကာ ‘စည်တွင်ဗဟိုရ်’ ဟု ချီးကျူးခပါသည်။ နောက် “နန်းတွင်းမိညို” ဟု ခိုင်းနှိုင်းတန်ဆာ ဆင်ကာ စကြာပိုဒ်စုံကို သိဖွဲ့လိုက်ပါသည်။ စာဆို၏ ဥပမာ လင်္ကာဆင်လိုက်သော အဖွဲ့အနွဲ့မှာနက်နဲပါသည်။ သိမ်မွေ့ပါသည်။ ယင်းကြောင့်

လည်း အင်းဝသူ မိဖြူက နောက်လိုက်ကာ စကြာပိုင်စုံတစ်ပုဒ် သိဖွဲ့ခသည် မဟုတ်ပါလား။

မြောက်ဦးခေတ်လယ်၏ သဘာဝစာဆို အကျော်အမော် ဥက္ကာပျံ၏ လက်ရာများကို လိလာဆန်းစစ်ကြည့် ကေကား ရခိုင်တောတောင်သဘာဝမှာ မျက်ရိပ်ထင်ထင်ပေါ်လွင်လာပါသည်။

‘ဟေမန်ကုန်ပြောင်း၊ လတပေါင်းသည်၊ ချမ်းဆောင်နွီကာလ၊ တပေါင်းမင်းလွင်၊ ရွက်ကျင်တောင်လီထကာ၊ ကြွီကျပင်တကာ၊ ဖူးရစ်နုဆောင်၊ သီကုံးယောင်သို့၊ ခြောက်ရောင်စိမ်းရွှေဖြာလျက်၊ ရှုခိုသော်လွမ်းဖွယ်တိ၊ သီးပွင့်တကာ၊ ပင်တိုင်းမှာလျှင်၊ ချိန်ခါ အညီညီသို့၊ ကြည့်သရွှိလွမ်းအောင်ဖန်၊ ရွက်ကျင်ဆွတ်ခြုံ၊ တပေါင်းလီ တိုက်ပြန်က၊ ကုံးသီဟန်ပုံမခြား၊ ညှာစိမ်းရွှေတူ၊ ငွေတူပန်း ကြွက်နားတည်း’ ဟု ဆယ့်နှစ်ရာသီရတုတွင် တပေါင်းလ ကို ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။

ရခိုင်ပြည်တွင် တပေါင်းလအခါ၌ မုတ်သုန်တောင်လီ ရိုက်ဆော်တိုက်ခတ်လာတတ်ပါသည်။ ရွက်ဟောင်း ရွက်ကျင်တောသည် ယင်းအခါ ရွက်ကြွီတောအဖြစ်သို့ ပြောင်းလဲလားပါသည်။ ရွက်ကြွီတောကား လွမ်းစဖွယ်ပါ၊ သို့သော် ဖူးပုရစ်နုထွက်လာ သောအခါ ရွက်ကြွီတောသည် အားသစ်ဆန်းလာပါသည်။ ထိုနပျို့ သစ်ဆန်းလာသော တောအလှတွင် ညှာစိမ်းပန်း၊ ရွှေတူပန်း၊ ငွေတူပန်း၊ ကြွက်နားပန်း ဖူးပွင့်လာကေ လှပတင့်တယ်လာပါသည်။ ယင်းရခိုင်နွီအလှကို သဘာဝစာဆိုတော်က ဖော်ပြပါ အတိုင်း အနှစ်တ်မှုန်းခြယ်ထား ပါသည်။

တဖန်စာဆိုတော်သည် ‘နဝရတ်မျက်ရံ’ ချိပိုင်စုံရတုတွင် ‘ငေါ ဘိုးခေါင်ပြင်၊ တန်းတင်ရီဆင်း၊ သလင်း ကာချ၊ ထုံးအိုင်မနှင့်၊ မြ လည်းမြညို၊ ညိုလည်းနည်းများ၊ ရည်သွာဆန်းကြယ်၊ ပင်လယ်သမုဒ်၊ ထိုမယုတ်တည်း၊ တော်ထုတ်ငင်ယူ၊ ရီတမူလည်း၊ ဖောင်းဖြူလွမ်းထိပ်၊ ရိပ်ကြီးပုထင်၊ သို့သဘင်ကို၊ မြင်ဘိမူသည်၊ မည်သူ လက်မဦး လှာသော်ဝံ’ ဟု ငေါဘိုးခေါင်ရိုး တောင်တန်းနန့် ပင်လယ်ပြင်သဘာဝကို ရခိုင်အသိ ရခိုင်ဟန်နန့် ထက်ထက် မြက်မြက် ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။

‘အောက်အာကာဗွီ၊ ဝါယောထို့၍၊ လီထက်ကားရီ၊ ရီထက်မြီနှင့်၊ ပထဝီဟူ၊ ထူထူနှစ်သိန်း၊ လေးသောင်း ကိန်းထက်၊ ရံထိန်း စကြာဝဠာ၊ ညီစွာဝန်းလည်၊ ကျောက်တိတည်သား၊ လှည့်လည် ပတ်ရစ်၊ သမုဒ်မြစ်မှာ တက်သစ်ဖြိုးမျှ၊ ပဇ္ဇနန္ဒနတ်၊ တန်းခိုးမြတ်ကြောင့်၊ ရဟတ်နှင့်တင်၊ စက်နှင့်ငင်သို့၊ ကောင်းကင်ကသာ၊ နတ်တေဇာဖြင့်၊ သီတာရိခဲ၊ လှစ်ခွဲတိမ်ကြား၊ ယန္တရားစက်၊ လှံလက်လည်ဝန်း၊ လှည့်၍ ထွန်းသား၊ ရစ်သန်းပြုံးပြောင်၊ ဘယက်ရောင်နှင့်၊ စက်ရောင် လှံတက်၊ တလက်လက်လင်း၊ တဝင်းဝင်းနှင့် အုန်း အင်းတိုက်မောင်း၊ ရိုက်ခြောင်း ပဲ့တင်။

ကောင်းကင်အလုံး၊ မည်းမည်းဖုံးမျှ၊ ရွာလကလျှင်’ ဟု မိုးရွာခြင်း၏သဘောကို သိပ္ပံဆန်ဆန် တင်ပြဖွဲ့ဆို ထားပါသည်။ မြီထုတည်နီပုံ၊ ပင်လယ်ရီခိုးရီငွေကြောင့် မိုးရွာပုံသဘောကို တင်ပြဖွဲ့ဆိုချက်မှာ ခုခေတ် သိပ္ပံသဘောနန့် နီးစပ်လှပါသည်။ ဧပိုင် သိပ္ပံသဘောကို စာဆိုသည် ပင်လယ်ပြင်သဘာဝကြောင့်ရာ ရသည်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ ပင်လယ်ပြင်ကို မမြင်ဘူးသောဒေသ၌ဆိုလျှင် မိုးတိမ်အချစ်ဖွဲ့၊ အလွမ်းဖွဲ့လောက်နန့်ရာ အချိန်ကုန် ဘဝကုန် ဖွဲ့နွဲ့နီပါ လိမ့်မည်။ အခုမူကား သဘာဝ၏သွန်သင်မှုကြောင့် တိုးတက်သောအတွေးတစ်ရပ်ကို ဖော်ကျူး နိုင်ခါ ပါသည်။

ရခိုင်ရိုးတောင်နန့် ရခိုင်ပင်လယ်ကို စာဆိုတော် ဥက္ကာယုံပိုင် အမြတ်တနိုးထားသော စာဆိုတော်များက လည်း နောက်ပိုင်းကာလများပင် ပေါ်ပေါက်ခဲ့ပါသည်။ ယင်းစာဆိုများအနက် ကင်းဆရာနန့် တန်းခိုးဆရာ ထွန်းရိုးမှာ ထင်ရှားသော သဘာဝစာဆိုများ ဖြစ်ကတ်ပါသည်။

တစ်ခါက စာဆိုကြီး ကင်းဆရာသည် မိမိဖာတိချက်ကြီးရမ္မာ မြီနန့် ခွဲခွာနီခရပါသည်။ ယင်းစဉ် ရခိုင်အလှအပ သဘာဝကိုဖွဲ့ကာ ဖြည့်သိမ်ခရပါသည်။ ယင်းအဖွဲ့အနွဲ့တွင် ပါဟိသော ရခိုင်ဟန်တစ်ပါးဖြစ်သော ချိုညက်သိမ်မိမိ သဘောမှာ အလွန်ထင်ရှားလှပါသည်။ ‘ရှည်လျားကာလ၊ ကျွန်းရမ္မကို၊ တတရူရူ နှင်းအူအူနှင့်၊ မင်းကူမညင်း၊ မုန်ကင်း တွဲလွဲ၊ တပို့တွဲတွင်၊ လွန်ပွဲမမို့၊ ရာသီသာမော၊ ကျီးကြက်တောနှင့်၊ ဥဩသံညင်း၊ အလွန်ပျင်းခဲ’ ဟု ဖွဲ့ဆိုခဲ့ပါသည်။

ကင်းဆရာ၏ စာဟန်သည် ချိုညက်သိမ်မိမိသလောက် ထိမိ လှပါသည်။ ယင်းကြောင့်လည်း ရခိုင်ပြည်သူတို့ အသည်းကို ဆွဲဆောင်နိုင်စွမ်း ဟိပါသည်။

သာခြင်းစာဆို တန်းခိုးဆရာထွန်းက သတ္တာထာနုသာခြင်းတွင် ‘ရဟတ်သမျှ၊ ဝေရမ္မဟု၊ နာမတွင်လိုက်၊ ဝေါဟာမည်ကေ၊ လီနှင့်တိုက်ကာ၊ ရီမြစ်သမုဒ္ဒရာ၊ ယမုံနာနှင့်၊ ဂင်္ဂါမည်တွင်၊ မြစ် ပင်လယ်မှာ၊ ရီရဟတ်ကို၊ လီဓာတ် ငင်က၊ ကောင်းကင်တိမ်တိုက်၊ မှိုင်းမှိုင်းမှုန်မှုန်၊ မိုးရိပ်ချံပျာ၊ အကုန်မိုက်လို့၊ လျှပ်စစ်ပြက်ကာ၊ လီလျှင်လိုက်လို့၊ တော်ရိုက်လာသော်၊ သီတာတရိုး၊ ကျွတ်ကျွတ်ဆူကေ၊ ယက်ဖြူမိုးလို့’ ဟု ဖွဲ့နွဲ့ထားပါသည်။

စာဆိုသည် မုတ်သုန်မုန်တိုင်း ကျနီသော ရခိုင်ပင်လယ်ပြင်ကို မြင်ဖူးတို့ဖူးပေမည်။ ယင်းအမြင် ယင်းအတွဲကို ဤသာခြင်း၌ ထည့်ဆိုထားပါသည်။ ရခိုင်ခံစားချက်တစ်ရပ်ကို သာခြင်းကဗျာနန့် ဖွဲ့နွဲ့ထားခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ စာဆိုသည် ပင်လယ်ပြင်၏ အကြမ်းလှကိုရာ ဖွဲကသည်မဟုတ်၊ အလွမ်းလှကိုလည်း တစ်မျိုး တစ်ဖုံ သိဖွဲ့ထားပါသိ၏။ ဓမ္မဝိဇယသာခြင်းတွင် ဖွဲ့ဆိုထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

‘သည်းတွင်မယေကြွီလု၊ လေးမျက်နှာကို၊ မယ်မျှော်ရှုက၊ ဝမ်းနုဝမ်းပါး၊ ဒီလှိုင်းသံလေ၊ ညံဂယက်ကေ၊ ယက်သော သောနန့်၊ အံ့ဩစဖွယ်၊ အပြောကျယ်ကေ၊ ပင်လယ်နဒီ၊ လှိုင်းချီချီနန့်၊ မှိုင်းရီပျာ၊ တမြမြကေ၊ ကမ်းစမမြင်၊ သျှစ်ခွင်တိုင်း က၊ မှိုင်းမှုန်ဆင်ပျာ၊ မင်းလွင်ဝိုင်းအံ့၊ မြူခိုးချံကေ၊ အမွန်ဆော်နှိုး၊ ရီလဟာလေ၊ သီဒါရိုးမှာ၊ မိုးသံလီသံ၊ လှိုင်းဂယက်ကေ၊ ယက်တက်သံနှင့်၊ တော်သံလည်းကျူး၊ ဝါယောမည်လေ၊ တောင်လီဖြူးလို့၊ မျှော်ရှုတိုင်းပင်၊ ဘော်ကွဲသူရီ၊ ပူလို့ ကျွမ်းအောင်၊ လွမ်းမှုဆင်ရေ’ ဟု ဖွဲ့သီထားပါသည်။

ဤအဖွဲ့မှာ ရခိုင်ပင်လယ်သဘာဝ အလှအပကို ဖွဲ့ဆိုထားခြင်းပင် ဖြစ်သည်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ စုန်လီ တိုက်ခတ်လာကေ ဟိမန္တာမှ အဇရောက်လာပါသည်။ ရခိုင်တောတောင်၊ ရခိုင်ချောင်းမြစ် ပင်လယ်အားလုံး တစ်စိစိမိမိချမ်းလာကတ်ပါသည်။ ပင်လယ်ပြင်မှာ အယင်ကပိုင် မာန်မုန်မထန်ဘဲ သာသာယာယာ ဟိနီပါယာ၊ မုတ်သုန်မာန်လှိုင်း မဟုတ်ဘဲ၊ ယက်လှိုင်းယေရာ တဖျတ်ဖျတ် ရိုက်ခတ်နီကတ်ပါသည်။ ခပ်သိမ်းမြစ်ခွင် ပင်လယ်ပြင် မှာလည်း မင်းလွင် မြူခိုး ချံလွမ်းလျက် ဟိနီပါသည်။ ယင်းပိုင် ဆောင်းအလွမ်းလှကို စာဆိုက ပဖာမင်းသမီး အလွမ်းဖွဲ့၌ ဖွဲ့ဆိုထားလိုက်ရာ ပိုမိုရသမြောက်လားပါသည်။

အခုခေတ်သစ်တွင် အထူးသဖြင့် ၂၀ရာစုအလယ်ပိုင်း တစ်ဝိုက်တွင် ရခိုင်ကဗျာဆရာရီသည်

ရခိုင်သဘာဝကို ကြည်နူးသာယာရုံရာမက ချီးကျူးရုံရာမက ကြည်ညိုဦးညွှတ်ခက်တတ်ပါသည်။ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ် ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်း၊ ဓညဝတီမဂ္ဂဇင်းနှင့် ရခိုင်ပြည်မှ ထုတ်ဝေသော စာစောင်များရှိတွင် လက်လှမ်းမီသလောက် လိလာကြည့်ကေ အောက်ပါအတိုင်း တွိဟိရပါသည်။

တက္ကသိုလ်ခေတ်က ‘မောင်တို့ ရခိုင်ပြည်’ ကဗျာတွင် ရခိုင်သဘာဝကို ကြည်ညိုစွာ ဦးညွှတ်ကာ ဖွဲ့ဆိုထား ပါသည်။ ယင်း ကဗျာဖြင့် အဘရခိုင်အား ဦးညွှတ်ကြောင်းကို ကဗျာသျှင်ကိုယ်တိုင် ပွင့်ပွင့်လင်းလင်း ဖော်ညွှန်းခဲ့ ပါသည်။

‘မောင်တို့နီသည် ရခိုင်ပြည်တည်၊ ရှိဆီတခွင်၊ မြီအပြင်ဝယ်၊ ဝေဟင်မြင့်ခေါင်၊ ရိုးမတောင်ကား၊ မြရောင် ဆိုင်းဆိုင်း၊ ပြိုင်းရရိုင်းတည်’ ဟု လည်းကောင်း၊ ‘မောင်တို့နီသည်၊ ရခိုင်ပြည်တည်၊ နောင်ဆီတခွင်၊ ပင်လယ်ပြင်ဝယ်၊ ရီယဉ်ပြည့်အီး၊ လှိုင်းဖွီးဖွီးနှင့်၊ ပြီးသည်ဂယက်၊ ဝီပွက်ပွက်တည်၊ ဖြားတက်ဖြားကျ၊ သောင်ကမ်းစလည်း၊ လွလွဖြူရိပ်၊ ရွှေရောင်ဖိတ်လျက်’ ဟုလည်းကောင်း ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။ ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်း အတွဲ(၁)၊ အမှတ်(၂) စာမျက်နှာ (၆၈)။

ဆရာအောင်စုံ၏ ‘မိခင်အား ပန်ကြားချက်’ ကဗျာမှာ ရခိုင် သဘာဝကို အမိသဖွယ် ကြည်ညိုကြကြောင်း တင်ပြချက်ပင် ဖြစ် သည်ဟု ဆိုသင့်ပါသည်။ (ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်း အတွဲ(၁) အမှတ်(၃) အဖွင့်ကဗျာ)

‘ကြံ့ကြံ့တိုင်း၍၊ ----- ဆိုင်းဆိုင်းဆင့်ဆင့်၊ မိုးသို့စွင့်သား၊ မားမြင့်မှိုင်းမြ၊ ဤရိုးမကား၊ ဌာနသာစည်၊ ငါ့မိပြည်၏၊ ခန့်ထည်ဝင့်ကြွား၊ စွမ်းခွန်အားတည်း။ မြမြမောင်း၍----ခနောင်းဖွဲ့ရစ်၊ ဆယ့်နှစ်အံ့ဖွယ်၊ အပြောကျယ် သား၊ ရစ်သွယ်ပိုက်တုပ်၊ မြသမုဒ်မှာ၊ ငါမာတာ၏၊ နက်စွာဂမ္ဘီ၊ ပညာဆိုတည်း။ လွလွဖွီး၍--- ညစ်ကျိုးမဆ၊ သောင်ငွေ ယံကား၊ စံဘက်လွတ်ကင်း၊ သတင်းလှိုင်ပျ၊ ကြိုင်သံကြည်ရှား၊ ငါမယ်ဘွား၏၊ တရားခက်ဝီ၊ ကျက်သရီ တည်း’ ဟု ရခိုင်သဘာဝ၏အနှစ်သာရကို ဖော်ထုတ်ဂုဏ်တင်ထားပါသည်။ ရခိုင်သဘာဝမိခင်အား ကြည်ညိုပူဇော် ထားပါသည်။

ကဗျာဆရာမင်းညိုက ‘ရခိုင်တန်ဆောင်’ တွင် ရခိုင်သဘာဝ၏သတ္တိကို ဂုဏ်ဖော်ထားပါသည်။ (ရခိုင် တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်း အတွဲ(၁)၊ အမှတ်(၄)၊ စာမျက်နှာ (၈)။

‘ငါ၏ခန္ဓာ၊ ကြံ့ခိုင်စွာဖြင့်၊ ပေါ်လာတိုင်းခြား၊ ရန်သေးမားကို၊ မားမားမတ်မတ်၊ ခံတပ်ကတုတ်၊ ရင်ဖြင့်လုပ် လျက်၊ မဆုတ်မနစ်၊ တွန်းပစ်ဖြိုလှန်၊ အတန်တန်တည်၊ အဏ္ဏဝါနယ်၊ နက်လှိုင်းကျယ်လည်း၊ သွယ်သွယ်ဖန်ဖန်၊ တပါးရန်ကို၊ မကျန်သုတ်သင်၊ မောင့်စွမ်းအင်ကို၊ တိုင်းခွင်အနှံ့ ကြားစိလွဲခဲ’ ဟု သီဖွဲ့ထားပါသည်။ ရခိုင်သဘာဝ၊ ရခိုင်ဘဝက ပီးအပ်၍ ရဟိလာသော ရခိုင်သတ္တိ၊ ရခိုင်ဇာနည်စိတ်ဖြင့် ကဗျာသီဖွဲ့ထားခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။

နောက်သံတွဲမောင်သင်းမွန်နန် စစ်တွေစောနောင်ရို့ကကား ရခိုင်သဘာဝကို ချီးကျူးဖွဲ့ဆိုခက်တတ်ပါသည်။ မောင်သင်းမွန်ကက သူ၏‘ငွေသောင်ကမ်းမှ’ ကဗျာများတွင် ‘ပုန်းညက်ဝီဆိုင်း၊ ညိုပြာမှိုင်း၍၊ ငွေလှိုင်းတေးသံ၊ ချိုမြ လျှံသော၊ ကမ်းယံသောင်ခြေ၊ ပုလံမြေသို့၊ စိတ်ပြေလက်ပျောက်၊ အလည်ရောက်စဉ်၊ တစ်ယောက်သောသူ၊ ကျွန်ုပ်မူကား၊ ဖြူပြာဝါနု၊ အစုစုသော၊ ခရုခွံ၊ လှရာမွန်ကို’ ဟု ရခိုင်ပင်လယ်သောင်ကမ်း၏ အလှအပကိုဖွဲ့ဆိုထား ပါသည်။ (ရခိုင် တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်း အတွဲ(၁)၊ အမှတ် (၈)၊ စာမျက်နှာ (၁၃)။

စောနောင်ကလည်း နွေမိုးဆောင်း ရတုသုံးပါးတွင် ရခိုင်ပုလဲ သောင်ကမ်းသာယာပုံ၊ လှပပုံ၊ လှုပ်ယှားပုံရို့ ကို သိကျူးခပါသည်။ သူ၏ ‘ပုလဲသောင်’ကဗျာတွင် ‘ပင်လယ်ဖြားရီပြည့်ပြည့်ပုန်း၊ လှိုင်းရိုက်သံချို တဖြန်းဖြန်း၊ နီလုံးမဝင့်တဝင်၊ ဆည်းဆာတွင် သောင်ပြင်ပင်လယ်ကမ်း၊ ရွှေရည်လျှမ်း’ ဟု နွေရတု၏ညဆည်းဆာ ချိန် ရခိုင်ပုလဲ သောင် အလှကို ရခိုင်ခံစားချက်အတိုင်း၊ ရခိုင်ကဗျာ ပုံသဏ္ဍာန်ဖြင့်၊ ဖွဲ့ဆိုထား၍ ခုခေတ်ရခိုင်သဘာဝအဖွဲ့များ အနက် ရခိုင်ပီသသော လက်ရာကောင်းတစ်ပုဒ်ပင်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ သူ၏ ‘ကြောင်လိမ်လှေကားကဗျာ’ စာအုပ် တွင်ပါဝင်သော ‘ယာဉ်းလွဲစင်နှင့် လက်ခုပ်သံ’ ကဗျာစုမှာ ရခိုင်ကဗျာပင် ဖြစ်ပါသည်။

မောင်ကောက်စံ (ရခိုင်ပြည်)ကကား ‘ရိုးတောင်မပြုပါစီနှင့်’ ကဗျာတွင် ဖောက်ပြန်သူအချို့ရို့၏ ဖောက်ပြန် သော အတွေးအခေါ်တို့ကို ဝီဖန်ထားပါသည်။ ဖောက်ပြန်သူရို့သည် ရခိုင်ဗီဇ၊ ရခိုင်သဘာဝ၊ ရခိုင်ရုပ်ဘဝကို နားမလည်၊ သူရို့ စိတ်ကူးလည်ကာ ဘောင်ချော်တိုင်း စခန်းချော်တိုင်း ရခိုင်ကို ပုံအမျိုးမျိုး ညွှန်းချင်ကတ်ပါသည်။ ယေဘုယျအားဖြင့် ရခိုင်အတိုင်း သူရို့ဖြစ်သင့်ပါလျက် သူရို့အတိုင်း ရခိုင်ဖြစ်လာအောင် ကြိုးစားချင်ကတ်ပါသည်။ သူရို့ ကြိုးစားချက် အချည်းနှီးဖြစ်လာကေ ရခိုင်ကို အပြစ်ဆိုတတ်ကတ်ပါသည်။ ရခိုင်ကို ဖျပ်လို့ဖျက်ဆီး ကြံစည်လာ တတ်ကတ်ပါသည်။ ဤအဖြစ် ဤအလုပ်မျိုးကို ရခိုင်တိုင်း မခံနိုင်၊ ရခိုင်ထဲမှ ရခိုင်တစ်ဦးဖြစ်သူ မောင်ကောက်စံ ကား သူ့ခံပြင်းချက်ကို ဤကဗျာဖြင့် တင်ပြခပါသည်။ ရခိုင်သဘာဝကို ရခိုင်ကို အကျိုးပြုပါသည်။ ရခိုင်သဘာဝ ကြောင့်ရာ ရခိုင်ထင်ရှားပါသည်ဟု ဆိုထားပါသည်။ ရခိုင်သဘာဝပျက်ကေ ရခိုင်ပြည်ပျက်ရဖို့ပင်ဟု တင်ပြထားပါ သည်။ (ရိုးလှသန္တာကဗျာများ (၁၉၆၈-၁၉၆၉)စာမျက်နှာ (၂၁၊ ၂၂၊ ၂၃)

‘တို့တိုင်းပြည်လျှင်၊ တောင်စဉ်တောင်ရိုး၊ တောင်ကိုကိုးပြီး၊ တောင်ခိုးတောင်ငွေ၊ ပင်လယ်ငွေဖြင့်၊ ယန်ကြီးပွား နီပါသည်။ ရိုးတောင်ရိုးကို ရီခိုးငွေတိုက်၊ မိုးရွာလိုက်၍၊ မြိဉ်စပါးစိုက်နိုင်၏၊ ပင်လယ်ပြင်ထက်၊ ရီငွေတက်၍၊ မိုးစက် ရွာသွန်းစီနိုင်၏၊ ပင်လယ်ခြောက်ခန်း၊ တောင်တန်းပြိုပျက်၊ ထိုနီရက်တွင်၊ မိုးစက်မဖြာ၊ ထိုမြီယာသည်၊ ပျက်စီး မည်တည့်။ တိုင်းပြည်စီးပွား၊ စပါးဇာမှာ စိုက်နိုင်ရာသိမ့်၊ ပြည်ရွာပျက်ကိန်း ကြိုချိမ့်မည်’ ဟု သိဖွဲ့ထားပါသည်။ ဖောက်ပြန်သူရို့ကို အကျိုးပြုဝီဖန်ထောက်ပြကာ၊ ရခိုင်သဘာဝ၏ ကျေးဇူးတရားကို တင်ပြထားပါသည်။

အကယောင်းပင်၊ ရခိုင်သဘာဝသည် လှပတင့်တယ်ပါသည်။ တည်ငြိမ်ခမ်းနားပါသည်။ နက်နဲသိမ်မွေ့ပါ သည်။ တက်ကြွရွှင် လန်းပါသည်။ ယင်းတွင်မက ရခိုင်သဘာဝကား ကုံလုံပြည့်ဝစွာ ရခိုင်ပီသပါသည်။ ရခိုင်ကို ဖွားသန်စင် ပီးသော ရခိုင်အမိ ရခိုင်အဘဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ရတနာသုံးပါး၊ ရခိုင်အနန္တအနန္တငါးပါး ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်စိတ် အပေါင်းကို ပီးစွမ်းနိုင်သော ရခိုင်ရုပ်တရားကြီးပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ငါရို့သည် ရခိုင်သဘာဝကို ကြည်ညိုစွာ ဆည်းကပ်ရမည်၊ ဂုဏ်ဖော်ရမည်၊ ရခိုင်ထဲက ရခိုင်တစ်ဦး ဖြစ်အောင် မြှုပ်နှံရမည် ဖြစ်ပါသည်။

ပြည်သူ့ကဗျာများ

ပြည်သူ့ကဗျာဟူသည် ပြည်သူ့အကြောင်းကို သိဖွဲ့သော ကဗျာဖြစ်ပါသည်။ ပြည်သူရို့တောင်းဆိုချက် (၀၁) တိုင်းပြည်၏ရုပ်ဘဝတောင်းဆိုချက်ကို အသံအဆင်တန်ဆာ၊ အနက်အဆင် တန်ဆာရို့နန့်ဖွဲ့ဆိုသော ကဗျာ ဖြစ်ပါသည်။

ပြည်သူ့ဆိုသည်မှာလည်း စံစားသော အတန်းအလွှာ၊ ဖောက်ပြန်သော အတန်းအလွှာရှိကိုပယ်၍ တိုင်းပြည် အကျိုးကို ဆောင်ရွက်သော၊ ကျယ်ဝန်းသောလူထုကို ဆိုလိုသည်ဟု ယူဆကတ်ပါ သည်။ ယင်းပြည်သူ၏ ခံစားချက်၊ တွေးခေါ်ချက်၊ တောင်းဆိုချက်ရှိကို ဖော်ကျူးသိဖွဲ့ကေ (ဝါ) တိုင်းပြည်၏ ရုပ်ဘဝအကြောင်းကို ဖော်ကျူးသိဖွဲ့ကေ ယင်းအဖွဲ့အနွဲ့သည် ရုပ်ကျသောကြောင့် ပြည်သူ့ကဗျာဖြစ်လာပါသည်။ ပြည်သူ့ကို ကိုယ်စားပြု သောကဗျာ၊ ပြည်သူ့ပိုင်ဆိုင်သောကဗျာ ဖြစ်လာသည်ဟု ယူဆကတ်ပါ သည်။

၁၆ရာစုခေတ်တွင် ပေါ်ပေါက်ခဲ့သော သဘာဝစာဆိုကြီး ဥက္ကာပုံသည် ဆယ့်နှစ်ရာသီဖွဲ့ရတုကို ဖွဲ့ဆိုခါပါ သည်။ နယုန်လဘွဲ့နန်း တော်သလင်းလဘွဲ့တွင် လယ်သမားဘဝကို ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။ ၁၉-ရာစုခေတ် သာချင်း စာဆိုကြီး တန်ခိုးဆရာထွန်းကလည်း လယ်သမားဘဝကို ဆယ့်နှစ်ရာသီရတုတွင် သိဖွဲ့ထားပါသည်။ လယ်သမား သည် ရခိုင်ပြည်တွင် အရီအတွက်အများဆုံး၊ အနိမ့်ကျဆုံး၊ အဖိနှိပ်ခံရဆုံး လူတန်းစား ဖြစ်ပါသည်။ ခေတ် အဆက်ဆက်တွင် အောက်ခြံခံကနီကာ ရခိုင်လူ့အဖွဲ့အစည်းကို ထမ်းဆောင်ထားပါသည်။ သို့သော် ယင်းအခြံခံ လူတန်းစားကို ဂရုစိုက်သူ ယှားပါးလှပါသည်။ နန်းတွင်းစာဆိုကြီး ဥက္ကာပုံကမူကား ရခိုင်လယ်သမားဘွဲ့ကို ကောင်းစွာ သိဖွဲ့ပါသည်။ နယုန်လဘွဲ့တွင် ‘ပေါ်ဆန်းပြန် နယုန်လ၊ သမုဒ်ရီငင်၊ တောင်လီတင်၍၊ ကောင်းကင် မှိုင်းဝီမျှတည့်၊ သွန်းဆင်းကျရွာပြန်လှာ၊ သောင်းဇမ္ဗူဝယ် သျှင်လူမျိုး လေးဖြာရှိ၊ ထွန်သွားရှာ ကျွဲနွားတပ်၊ လယ်ချောင်း တောတောင်လုပ်ဆောင်မျိုးချလတ်က၊ ဆွတ်ဆွတ်ပူလောင်ဝီ၊ ကျီးငှက်သပြင်း၊ မြိမှာနင်းလို့၊ မိနောက်ပျံလိုက်သည်တည့်။ ဘယသာကေတူတကွ၊ တောင်ချင်းချုံကာ၊ ဖော်စုံပျံမြူးကြ၏’ ဟုလည်းကောင်း၊ တော်သလင်းလဘွဲ့တွင် ‘ကောက်သီးဝင်းဝင်း၊ တော်သလင်းသည်၊ လွမ်းတင်း ဖို့ရာမြင်မိ၊ ကိုင်းတစ်ခွင်အလုပ်သား၊ အသီးကောက်ပင်၊ မွမ်းဖျင်သားမယားနယ့်’ ဟု လည်းကောင်း ဖြစ်ပါသည်။ (ဆရာထွန်း၏ ဆယ့်နှစ်ရာသီရတု အကြောင်းကို ကြားဖူးပါသည်။ ပျောက်ဆုံးနီသဖြင့် မတင်ပြလိုက်နိုင်ပါ။

ဥက္ကာအဲ၊ ထာမရာဘွဲ့၊ ပိုးဝါဘွဲ့၊ ပဲယာသူဘွဲ့ရှိတွင်လည်း လယ်သမားအကြောင်း သိဖွဲ့ထားချက်အများကို တို့ဟိရပါသည်။ ဥက္ကာအဲတွင်-

‘ယာသည်သားကား၊ ယာသားတသွယ်၊ ယာတောင်ထက်မှာ၊ ပျော်ပါသည်ကား။ ယာခင်းထက်မှာ၊ အခြံ တန်းတင်၊ ခင်ကိုလည်းငင်၊ ကျူးရဲ့ပင်ဟု၊ ကောက်မှည့်ရဲရဲ၊ ကျီးသဲသံနှင့်၊ ကျီးနီဝါဝါ၊ သံကျာကျာနှင့်၊ ခြည်ခေါင်း မြိုင်မြိုင်၊ ယာတောင် ထက်မှာ ကပ္ပာပြိုင်ရဲ့။ ကြက်မောက်ပန်းနှင့်၊ ဒန်းပန်းအပြည့်၊ နားဝယ်တွဲရဲ့၊ တွဲလင်းမာယာ၊ ကပ္ပာသံဆင့်၊ တယင့်ယင့် ကို၊ ဆိုရဲ့ပင်ဇာ၊ ယာသီလာမှာ၊ ပျော်ပါသည်ကို၊ မြင်လတ်မေလေ’။

‘အရာတင့်တယ်၊ လယ်သည်သားသည်၊ လယ်သားတသွယ်၊ လယ်ဇင်းခါမှာ၊ မြင်လတ်တေလေ၊ ရမနီ ထမ်းပိုး၊ သျှော်နီကြိုးနှင့်၊ နွားနှစ်ကောင်ကို၊ ယှဉ်းချင်းတပ်ရဲ့၊ အဆောအလျင်၊ လယ်သည်သားမှာ၊ နွားကိုနှင့်ရဲ့၊ ရတုကြံကြံ၊ လယ်သည်များမှာ၊ လယ်ကို ထွန်ရဲ့၊ မြင်လတ်မေလေ’ ဟူ၍ ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။ လယ်သမား ဘဝ၊ ယာသမားဘဝရှိကို တစ်စိတစောင်း တင်ပြထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်မင်းဆက်ပြတ်ပြီးနောက် ရခိုင်တစ်မျိုးလုံး ထွားထွားပျက်၍ မြူပြာမှုလွင့်သကဲ့သို့ လွင့်ပါးခကတ်ရ ပါသည်။ ဗြိတိသျှလက်အောက် ရောက်ပြန်လာသော် ရခိုင်တစ်မျိုးသားလုံး အိပ်မောကျပါလားပါသည်။

ယင်းအချိန်တွင် ပြည်သူ့ဘက်တော်သား တော်လှန်ရေးခေါင်းဆောင်ကြီးများ ပေါ်ပေါက်လာကတ်ပါသည်။ မင်းသားကြီးရွှေပန်း ဒေးဝန်ကြီး အောင်ကျော်ရှိ၊ မြို့သူကြီး အောင်ကျော်ဇံစသူရှိပင် ဖြစ်ပါသည်။ ဤခေါင်းဆောင်ကြီး သုံးဦးကား တော်လှန်ရေး စာဆိုတော်များ ဖြစ်ကတ်ပါသည်။ ပြည်သူ့ စာဆိုတော်များဟုလည်း ဆိုသင့်ပါသည်။

၁၉၄၈-ခု၊ လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက်တွင်ကား ထူးထူးခြားခြား လှိုင်းသံချပ်တစ်ခု ပေါ်လာပါသည်။ ယင်း သံချပ်မှာ သမရိုးကျ သံချပ်မျိုး မဟုတ်ပါ။ ပြည်သူ့ရှိ အဖိနှိပ်ခံရပုံ၊ အညှင်းဆဲခံရပုံကို တင်ပြထားသော ပြည်သူ့ကဗျာ တစ်ပုဒ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

‘ပြည်ရခိုင်မှာ လူအများ၊ သောကအိုးနှင့် ပြောမကုန်၊ ကမ်းကုန်ယမ်းကုန် လုံးစုံမိုက်၊ ဓားပြတိုက်လို့ ပြောင်ပြောင်စင်၊ ရွှေ ငွေလုံးစုံအားလုံးပျောက်၊ မောင်ကောင်းလောက်နှင့် သုံးစွဲကာ၊ သုခချမ်းသာ ဇာမဟိ၊ ဆားငပိနှင့် မတုံးရှည်၊ ငါးခြောက်ဝယ်လို့ စားသောက်ရ၊ ရွှေစငွေစ အားလုံးစင်၊ စပါးခြင်လို့ အရောင်းလား၊ စစ်သားများနှင့် ဘမ်းလို့ယူ၊ စိတ်ပူပူနှင့် ငွေကကိုပေး၊ ဘုတ်နှင့် ဆွဲလို့လိုက်ပို့ပြန်၊ ပါကစ္စတန် ပိုင်နက်ရောက်၊ ကာဆိန်းအကောက် လေးဆယ်ကျော်၊ ပြောက်ကျားဗိုလ်က ချယ်ယာတောင်း၊ ထက် အောက်ပေါင်းက နှစ်ဆယ်ပါ၊ ကူလီခနှင့် လယ်ခပေး၊ ငွေအနည်း ငယ်လက်မှာတင်၊ ဖွဲ့ပွဲဝင်လို့ အတင်းထိုး၊ အရင်း အတိုးပြောင်ပြောင်ကုန်၊ ရင်တုန်တုန်နှင့် အိမ်ပြန်ရောက်၊ စပါးကောက်လို့ အကြီးဝယ်၊ အဝယ်တော်ကို လိုက်ပျာလား၊ ပါစပါးကို အားလုံးခြင်၊ တောင်းတစ်ရာလျှင် ဆယ်ကျော်ပျောက်၊ ငွေမလောက်လို့ ဆိုင်းငံ့သော်၊ တစ်လကျော်ကျော် ငွေမရ၊ စားစရိတ် ကကြီးပြန်လာ၊ လူထုများစွာ ဒုက္ခဆိုက်၊ အပူတိုက်နှင့် မကင်းချေ၊ စိတ်ပျော်စရာဇာမဟိ၊ သောကကြီးလို့ လူများသီ၊ အခုခေတ်မှာလူအများ၊ သတိထားဖို့လိုခြင်း ဆို’ ဟုသီဖွဲ့ထားပါသည်။ ရခိုင်ပြည်သူ့အကြောင်း ကို သီဖွဲ့ထားသော ယှားယှားပါးပါးသံချပ်တစ်ပုဒ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ထို့ပြင် ယာဉ်းသာခြင်းများ၊ ပြည်သူ့အရွှေ့များမှာလည်း ပြည်သူ့ဘဝ၊ ပြည်သူ့စိတ်ဓာတ်ရဲ့ကို တင်ပြထားသည်ကို တွိဟိနိုင်ပါသည်။ ယင်းသာခြင်းများ၊ ယင်းအရွှေ့များရှိတွင် ပြည်သူ့ ကဗျာမြောက်သော ကဗျာအများအပြားပင် တွိရပါသည်။ ‘မက္ကလာယေရိုင်ရိုင်’ ချီ ပြည်သူ့အရွှေ့မှာ ကျွဲကျောင်းသားဘဝကို ဖော်ပြသော ပြည်သူ့ကဗျာပင် ဖြစ်ပါ သည်။

ယင်းနောက် ဆက်လျှောက်လိလာကေ မောက်ကောက်စံ (ရခိုင်ပြည်)၏ ‘ညီပေါက်သျှေကဗျာများ’ ကို တွိဟိရပါ သည်။ ယင်းကဗျာများသည် အပုသျှေချောကဗျာများပင် ဖြစ်ပါသည်။ အပုသျှေရဲ့၏ မျိုးချစ်စိတ်၊ ပြည်ချစ်စိတ်ရဲ့ကို ဖွံ့ဖြိုးစီသော ကဗျာများပင် ဖြစ်ပါသည်။ မျိုးချစ်ပြည်ချစ်ကဗျာများဟု မော်ကွန်းတင်ထိုက်ပါသည်။

မျက်မှောက်ကာလတွင် ရခိုင်ပြည်၊ ရခိုင်အမျိုးသားရဲ့ဘက်က ရပ်တည်သော ကဗျာဆရာ၊ စာရေးဆရာ ကောင်းကောင်းယှား ပါးနီသည်ကို ပြက်ပြက်ထင်ထင် တွိဟိရပါသည်။ ရခိုင်ပြည်သူ့ရဲ့ တိုက်ရိုက်သော် လည်းကောင်း၊ သွယ်ဝိုက်၍သော်လည်းကောင်း သမိုင်းဆက်ဖြစ်ကာလွဲကာ၊ စာပီဘောင်ဖြစ်ကာ လွဲကာ စော် ကားတိုက်ခိုက်နီသော စာပီသမား၊ ကဗျာသမားများကိုရာ တွိနီရပါသည်။ ထိုဆယ်နှစ်အလွန် ၁၉၅၇-၅၈ ကာလလောက်ကအား ကြီးသဲကတ်ပါသည်။ ယင်းခေတ်ကို ဝီဖန်ထားသော ကဗျာစာညွှန်း အများအပြား

ပေါ်ပေါက်ဖူးပါသည်။ ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်း အတွဲ(၂) အမှတ်(၁) (၁၉၆၂-၆၃)စာမျက်နှာ () မောင်တန်ရှင်က သူ၏ ‘ရခိုင်တည်တံ့ရေးသို့’ ကဗျာတွင် ခေတ် သရုပ်ကို ဖော်ထုတ်ဝိဖန့် ထားခပါသည်။ ယင်းကဗျာ၏ ပဉ္စမအပိုဒ်၌-

‘ရက္ခမဏ္ဍိုင်၊ ယိမ်းယိုင်ကြာညောင်း၊ နှစ်ပေါင်းနှစ်ရာ၊ ပြည့်သာသာကို၊ ပညာသတိ၊ နက်နဲသိ၍၊ ပြည်မိပြည်ဘ၊ ပီသခေါင်း ဆောင်၊ ‘ငါ’ မထောင်ဘဲ၊ တန်ဆောင်ထိန်ရှူး၊ လမ်းပြမှူးလျက်၊ ပျိုလူးနံ့ပြယ်၊ ရခိုင်ငယ်ကို၊ မျိုးနွယ်စိတ်ဓာတ်၊ ခိုင်မတ်စာပီ၊ အဓိအနု၊ ယဉ်ကျေးမှုကို၊ ပြုစုထုတ်ဘော်၊ ပီးအပ်သော်မှ၊ မမျှော်ရှိနောက်၊ ကိုယ့်ဦးနှောက်နှင့်၊ ကျောက်တိ ရိုးတောင်၊ လက်ရုံးထောင်၍၊ မာခေါင်စွဲမြဲ၊ လှိုင်းလုံးငွေနှင့်၊ မလွဲအောင်နိုင်၊ ဘရခိုင်ကို၊ ခိုင်ခိုင်စိုက်ထူ၊ လူလူအညွန့်၊ ပွားစည်ပြန့်သည်၊ အခွန်တာရှည်လိမ့် သတည်း’ ဟူ၍ သိဖွဲ့ထားပါသည်။

ယန်ရခိုင်ပြည်သူလူထုသည်မိမိရဲ့၏ ငရဲတွင်းဆုံးကျန်သော ဘဝကို ရုပ်ကျကျ ဘဝမှန်မှန် ဖော်ထုတ်ပီး ကတ်ဖို့ကို တောင်းဆိုလျက် ဟိန်ကတ်ပါသည်။ ယင်းပိုင်ဖော်ထုတ်ရာတွင် စာပီဘောင်နန့် သမိုင်းဆက်ကို ဂရုစိုက်သင့်ပါသည်။

ယန်ရခိုင်ပြည်သူရဲ့ဘဝကား နွားကွဲကျားကိုက်ခံရသည်ထက် ဆိုးသည်။ ဥက္ကံသိုက်ပျက်သည်ထက် ဆိုး၏။ ဖောင်ပျက်ဝါး ဖောင်ပြိုဝါးအဖြစ်ထက်လည်း ဆိုးသည်။ သမိုင်းအဆက်ပြတ်၍ ဘောင်လွတ်လျက်ဟိန်ပါသည်။ ကိုလိုနီ ကျွန်ဒဏ်၊ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ဒဏ်၊ ပြည်တွင်းစစ်ဒဏ်ကို အလူးအလိမ့်ခံစားလျက် ဟိန်ရပါသည်။ လူရုပ် မပေါက်၊ သူရုပ်မပေါက်ပင် ဤအဖြစ်ဆိုး သနစ်ဆိုးရဲ့ကို ဖော်ထုတ်ရေးဖွဲ့ပီးဖို့အတွက် ပြည်သူ့စာပီများ ပေါ်ပေါက် ရိုးကို စောင့်စားလျက်ပင် ဟိန်ကတ်ပါသည်။

ကဗျာသစ်များ

တိုးတက်ဆန်းသစ်သော ကဗျာကို ကဗျာသစ်ဟု သတ်မှတ်ထားကတ်ပါသည်။ ကဗျာတွင် ပုံသဏ္ဍာန်နှင့် အကြောင်းအရာဟု နှစ်မျိုးပါဝင်ပါသည်။ ဧပိုင်ဆိုကေ ပုံသဏ္ဍာန်သစ်ဆန်းကေ ကဗျာသစ်လော၊ အကြောင်းအရာ တိုးတက်သစ်ဆန်းကေ ကဗျာသစ်လော၊ ပုံသဏ္ဍာန်သစ်ဆန်းရုံနန့် ကဗျာသစ်ဟု မသတ်မှတ်ကတ်ပါ။ အကြောင်းအရာ တိုးတက်သစ်ဆန်းကေလည်းကောင်း၊ ပုံသဏ္ဍာန်ရော အကြောင်းအရာပါ တိုးတက်သစ်ဆန်းကေ လည်းကောင်း ကဗျာသစ်ဟု သတ်မှတ်ကတ်ပါသည်။

ယင်းပိုင်ဆိုကေ တိုးတက်သည်၊ သစ်ဆန်းသည်ဟူသည်ကို ဇာသို့ စဉ်းစားရဖို့လဲ၊ အများကို ကိုယ်စားပြုကာ ရုပ်ကျကျ သိပ္ပံ နည်းကျကျ စဉ်းစားတွေးခေါ်ခြင်း ပြောဆိုပြုမူခြင်း၊ လုပ်ကိုင် ဆောင်ရွက်ခြင်းရဲ့ကို ‘တိုးတက်ခြင်း’ ဟု အများကလက်ခံထား ကတ်ပါသည်။ ရုပ်ကျကျ သိပ္ပံနည်းကျကျတည်ထွင်ခြင်းကို ‘သစ်ဆန်းခြင်း’ ဟု အများက သတ်မှတ်ထားကတ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် တိုးတက်ခြင်းလက္ခဏာ၊ သစ်ဆန်းခြင်းလက္ခဏာ ကုံလုံပြည့်စုံသော ကဗျာကို ကဗျာသစ်ဟု သတ်မှတ်ထားကတ်သည်ကို တို့ဟိရပါသည်။

တချို့ကလည်း လောကခံ၏ ပဋိပက္ခတို့မှ အနှစ်သာရကို ထုတ်ဖော်ဖွဲ့ဆိုသော ကဗျာမျိုးကို ကဗျာသစ်ဟု သတ်မှတ်ထားကတ်ပါသည်။ လောကအနိဋ္ဌာရုံမှ ဣဋ္ဌာရုံသဘောကို ထုတ်ဖော်ဖွဲ့ဆိုသော ကဗျာမျိုးကို ကဗျာသစ် ဟု လည်းအချို့က ယူဆထားကတ်ပါသည်။ မတရားသောခေတ်ကို တော်လှန်မှန်ကန်သော စနစ်ဖြင့် တော်လှန်

တိုက်ခတ်ထားသော ကဗျာမျိုးကို ကဗျာသစ်ဟုလည်း အချို့က ယူဆထားကတ်ပါသည်။

အချုပ်အားဖြင့်ကား အကျွန်ုပ်ပိုင်နားလည်ပါသည်။ လောကဓံ၏ပဋိပက္ခတရားကို နည်းမှန်လမ်းမှန် ပုံမှန် ရုပ်မှန် စဉ်းစားတွေးခေါ်ပြီးကေ အနှစ်သာကို ထုတ်ဆောင်ကာ လောကလူသားအတွက် တိုင်းပြည်နန့် အမျိုးသားအတွက် အသံအဆင်တန်ဆာ၊ အနက်အဆင်တန်ဆာရို့နန့် ဖွဲ့ဆိုသော ကဗျာကို ကဗျာသစ်ဟု နားလည်သဘော ပေါက်ထားပါသည်။

ရခိုင်စာပီလောကတွင် ကဗျာသစ်ဟိပါသလား၊ အကျွန်လက် လှမ်းမှီသလောက် လိလာကြည့်ပါသည်။ ၁၆-ရာစုခေတ်တွင် စာဆိုတော် ဥက္ကာပုံသည် ရာဇသင်္ကြန်ဘွဲ့နန့် သံတမန်အဖြစ် ဆောင်ရွက်ကာ အင်းဝသို့ လားခရပါ သည်။ အင်းဝမင်း၏ အုပ်ချုပ်ပုံမှာ ရခိုင်သံအမတ်ကြီး၏ မျက်စိတွင် ကမောက်ကမ ကပြောင်းကပြန် ဖြစ်နေပါသည်။ ယင်းကြောင့် စာဆိုကြီးသည် ‘အထူးအထူး’ ချီ ဧကပိုင်သီဖွဲ့၍ မိမိအပြန်တွင် ပစ်စာအဖြစ် ထားပစ်ခပါသည်။

ယင်းကဗျာမှာ မြန်မာပဒေသရာဇ် သက်ဦးဆံပိုင်စနစ်ကို သရော်ထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းခေတ်က မတွေးဝံ့သောအတွေးကိုတွေး၍ ဖွဲ့ဝံ့သောကဗျာကိုဖွဲ့၍ ပစ်စာပစ်ခပါသည်။ မြန်မာအများပြည်သူအတွက် ကလောင်ဖြင့် တိုက်ပွဲဝင်လိုက်ခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် ယင်းခေတ်အနီနန့် စဉ်းစားကြည့်ကေ ကဗျာသစ်ဟု ဆိုထိုက်ပါ သည်။ ခုခေတ်အမြင်နန့်ကြည့်ကေ ပုံသဏ္ဍာန်ဟောင်းနီခြင်း၊ စကားသုံးစကားနှိုင်းဟောင်း နီခြင်းမှအပ တွေးခေါ်မှုကား မှန်နီတုန်းပါ။ ယင်းအတွေးမျိုး ခပ်ဆင်ဆင်ကို ခုခေတ်ကဗျာသတ်အချို့ရို့၌ တွိနိုင်ပါ သိ၏။

၁၈-ရာစုတွင် အမတ်ကြီး ဒိုးဝေသည် နန်းတွင်ရွှေစာတော် ဖတ်အဖြစ်နန့် ထင်ရှားခပါသည်။ အမတ်ကြီး သည် ‘အိုးလေးလေကေ၊ အိုလေပြည်သူ၊ အိုးများလူရို့’ ချီကဗျာရှည်တစ်ပုဒ်ကို ရိုးဖွဲ့ခပါသည်။ ယင်းအဖွဲ့ဖြင့် နန်းတွင်းလီကို ရဲရင့်စွာသရော်ထားသည်ကို တွိရပါသည်။ တရားတော်ကို ညွှန်းကာအကျိုးပြုဝိဖန် ထားပါသည်။ ခေတ်အလိုက်ဆိုကေ အမတ်ကြီး၏ ကဗျာကို တိုးတက်သည်၊ သစ်ဆန်းသည်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။

၁၉-ရာစုတွင် တန်းခိုးဆရာထွန်း ပေါ်ထွန်းလာပါသည်။ ဆရာထွန်းသည် ‘အထောက်စာတန်း’ ခေါ် ရခိုင် ကဗျာပုံသဏ္ဍာန် သစ်တစ်ခုကို တည်ထွင်ခသည်ဟု အများလက်ခံထားကတ်ပါသည်။ ကျွဲမင်းအထောက် စာတန်း၊ မိန်းမပုပ်၊ မိန်းမယုတ်၊ အထောက်စာတန်း၊ ငါးသာခြင်း၊ ဘိန်းဆီသာခြင်းရို့မှာ ဆရာထွန်း၏ ဟာသရသ မြောက်သော ကဗျာများပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းကဗျာများတွင် ကျွဲအကြောင်း၊ မိန်းမယုတ်သဘာဝ၊ ငါးအကြောင်း၊ ဘိန်းစား သဘာဝရို့ကို မကွယ်မဝှက်ပြတ်ပြတ်သား ဖွဲ့ဆိုထားပါသည်။ လောက၏အနိဋ္ဌာရုံမြင်ကွင်းမြင်ကွက်ကို မိန်းမပုပ် မိန်းမရုပ်အထောက်စာတန်း၌လည်းကောင်း၊ ဘိန်းဆီသာခြင်း၌ လည်းကောင်း တင်ပြပြီးကေ သံဝေဂ ရနိုင်အောင် တင်ပြထားပါသည်။ ဘိန်းဆီသာခြင်းတွင် ကိုလိုနီစနစ်ကြောင့် ရခိုင်ပြည်သူရို့ အကျင့်ပျက်ရပုံကို တင်ပြထားပါသည်။ ဤကဗျာရို့သည် ပြည်သူ့ကဗျာ နန့်လည်းကောင်း၊ ကဗျာသစ်နန့်လည်းကောင်း နီးစပ်ပါသည်။

၂၀-ရာစုကဗျာဆရာများအနက် ဆရာဓညမြသည် ကဗျာသစ်ခပ်များဖွဲ့ကခပါသည်။ ဆရာ၏ ‘သီတမ်းစာ’ ကဗျာမှာ သီခြင်းတရားတည်းဟူသော အနိဋ္ဌာရုံရို့မှောက်တွင် လောကသစ္စာတရားတည်း ဟူသော

ကုမ္ပဏီကို တောင်းဆို ထားပါသည်။ ဆရာ လောကသစ္စာတရားကား ‘လူတိုင်းလူတိုင်း၊ ကိုယ်နှင့်နှိုင်း၍၊ ရိုင်းစိုင်းမဟီ၊ သတိပညာ၊ စွဲသုံးစွာလျက်၊ ဝမ်းစာအတွက်၊ ပြီးအက် ပြည့်စီ’ရန် ဖြစ်ပါသည်။ ဆရာကဗျာကား ကဗျာသစ်စစ်စစ်ပါ။

မျက်မှောက်ကာလတွင် ရွှေရ - တောင်ကုတ်၏ ‘အမှောင်တွင်းမှ အလင်းကဗျာများ’ စာအုပ်၊ စစ်တွေ - စောနောင်၏ စာပေဗိမာန်ဆုရ ‘ကြောင်လိမ်လှေကားကဗျာများ’ စာအုပ်၊ တခြားတခြား စုပေါင်းထုတ်ဝေသော ကဗျာ စာအုပ်များ၊ ကဗျာစာစောင်များ၊ တခြားတခြားကဗျာရို့ကို လက်လှမ်းမီသလောက် လိလောက်ကြည့်ပါသည်။ ယင်းအထဲတွင် ရွှေရတောင်ကုတ်ကို ကဗျာသစ်စာဆိုဟု အကျွန်ုပ်အမြင်မှာ ယခုအနိအထားအတိုင်း သတ်မှတ် ထားပါသည်။

အစ်ကိုရွှေရ၏ ‘အမှောင်တွင်းမှ အလင်းကဗျာများ’ စာအုပ်ကို လိလာလိုက်သောအခါ သူ့ကဗျာများနှင့် သူ့စာအုပ်အမည်သည် လိုက်ဖက်ဆီလျော်လှပါသည်။ အနိဋ္ဌာရုံအမှောင်တွင်းမှ အနိဋ္ဌာရုံအလင်းရောင်ကို ညွှန်းဆိုထားသော ကဗျာသစ်များပင်ဖြစ်ပါသည်။ လောကပဋိပက္ခတရားမှ အနှစ်သာရကို ဖော်ထုတ်သိဖွဲ့ထား သော ကဗျာသစ်များ ပင် ဖြစ်ပါသည်။ သို့သော် ရခိုင်ပြည်နယ် ရခိုင်အမျိုးသားရို့ကား ရခိုင်စာပီလောကတွင် ရခိုင်ကဗျာသစ် စစ်စစ်ပေါ်ထွန်း ရိုးကို စောင့်စားလျက်ပင် ဟိနိကတ်ပါသည်။

အပိုင်း(၄)

နိဂုံး

ဤနိဂုံးပိုင်းတွင် နိဒါန်းပိုင်း၊ စာကိုယ်ပိုင်း၌ ပါဝင်ကတ်သော အချက်အလက်များကို ကောက်စစ်ချက်ချမှတ်ကာ ထပ်မံတင်ပြ လိုပါသည်။

၁။ နိဒါန်း

အဓိကရည်ရွယ်ချက်မှာ နားလည်မှုရရှိပင် ဖြစ်သည်။ အဓိက ကျိုးမျှမှုမှာ အချင်းချင်း ချစ်ခင်ညီညာရေး၊ အချင်းချင်း လေးစားရေး၊ အချင်းချင်း အခွင့်အရေးကို မထိခိုက်မစော်ကားရေး အချင်းချင်း ငြိမ်းချမ်းစွာ နီထိုင်ရေးရှိ အပေါ်ထွက်လာရန် ဖြစ်ပါသည်။

၂။ အပိုင်း(၁)

စာပီ၏သဘော၊ ရခိုင်စာပီ၏ သဘောကို ယှင်းလင်းတင်ပြထားသည်။

၃။ အပိုင်း (၂)

စာပီ၏ ပုံသဏ္ဍာန်ကို အပိုင်းကြီးလေးပိုင်းခွဲထားသည်။ လင်္ကာ၊ စကားပြည်၊ လင်္ကာစကားပြည်နှစ်ထွေရော အဖွင့်ဟုဖြစ်သည်။ အကြောင်းအရာမှာ ခံစားချက်နှင့် တွေးခေါ်ချက်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်စာပီ၏ ပုံသဏ္ဍာန်ကိုလည်း အထက်ပါအတိုင်း လေးမျိုးခွဲခြားထားသည်။ လင်္ကာတွင် အမျိုးအစားပေါင်း ၃၇မျိုး ပါဝင်သည်။ အနုစိတ်ဆိုကေ ငါးရာနီးပါးလောက် ပါဝင်မည်။

လင်္ကာ ၃၇-မျိုးနှင့် စကားပြည်၊ လင်္ကာစကားပြည်နှစ်ထွေရော၊ အဖွင့်ရို့ကို သာကေ ပြယုဂ်ရို့နှင့်တကွ မကျဉ်းမကျယ်ယှင်း လင်းထားသည်။ ယင်းပုံသဏ္ဍာန်များအနက် သာခြင်းပုံသဏ္ဍာန် မှာ ထူးခြားသောလက္ခဏာပင် ဖြစ်တန်ရာ၏။ ရခိုင်ကဗျာအသီး သီးတွင် ပါဝင်သော အကြောင်းအရာအမျိုးမျိုးရို့ကို တသန်စီသန် ကြည့်ဖို့ဆိုလေ ယေဘုယျအားဖြင့် အမျိုးအစား (၆)မျိုး တွဲဟိရပါ သည်။ ယင်းရို့မှာ-

- (၁) ဗုဒ္ဓသာသနာရေးနှင့်ဆိုင်သော အကြောင်းအရာ၊
- (၂) ရခိုင်သမိုင်းကြောင်းနှင့်ဆိုင်သော အကြောင်းအရာ၊
- (၃) မြို့သူင်ပဒေသရာဇ်စနစ်နှင့်ဆိုင်သော အကြောင်းအရာ၊
- (၄) အရိစ္စတိုကရေစီစနစ်နှင့်ဆိုင်သော အကြောင်းအရာ၊
- (၅) ရခိုင်သဘာဝပတ်ဝန်းကျင်နှင့်ဆိုင်သောအကြောင်းအရာ၊
- (၆) ရခိုင်လူနီမှုစနစ်နှင့်ဆိုင်သော အကြောင်းအရာဟူ၍ ဖြစ်သည်။

ဤ (၆)ချက်ကို အမြွက်လောက် အနှစ်သာရကောက်စစ် ထုတ်လိုက်ကေ (၃)ချက် ရဟိပါသည်။

အဆင်တန်ဆာ၊ အနက်အဆင်တန်ဆာရို့နန့် ဖွဲ့ဆိုသောကဗျာကို ကဗျာသစ်ဟုလည်း နားလည်သဘော ပေါက်သည်။

ရခိုင်ကဗျာသစ် စစ်စစ်ပေါ်ထွန်းရိုးကို စောင့်စားလျက် ဟိနီကတ်သည်။

အထက်တွင် တင်ပြသောအကြောင်းအရာ အားလုံးမှာ **ရခိုင်ကဗျာနန့် ရခိုင် အတွေးအခေါ်**ကို ဖွင့်ဆိုနိုင် အောင် ယှင်းလင်းစွာတင်ပြနိုင်အောင် ကြိုးစားထားခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်စာပေတစ်လောကလုံး လက်လှမ်းမီသလောက် ဉာဏ် လှမ်းမီသလောက် သုံးသပ်ပြီးကေ ပုံသဏ္ဍာန်နန့် အကြောင်းအရာကို တင်ပြထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်စာပေပုံသဏ္ဍာန်များနန့် ရခိုင်စာပေတွင် ပါဝင်နိုင်သော အကြောင်း အရာများကို ကောက်စစ်ကာ တင်ပြထားခြင်းပင် ဖြစ်ပါသည်။

ယင်းပိုင်တင်ပြရန် အားထုတ်သောအခါ အကျွန်သည် အချက်ကြီးတစ်ချက်ကို ရခိုင်စာပေသမိုင်းတွင် တွေ့မိပါ သည်။ ဤစာကို ဖတ်ရှုလိလာသူရို့လည်း တွေ့ကတ်ပါလိမ့်မည်။ ယင်းကား အခြားမဟုတ်။ ၁၉- ရာစုအကုန်ပိုင်းလောက် တွင် ရခိုင်စာပေဘောင်ပျက်လာခြင်း၊ ရခိုင်စာပေသမိုင်းကြောင်း ပိုင်းပြတ်လာခြင်းပင်ဖြစ်ပါ သည်။ ယင်းပိုင်းပျက်လာရ ခြင်း၊ ယင်းပိုင်းပိုင်း ပြတ်လာခြင်း၏ အစိစစ်အကြောင်းတရားကား ဇာလဲ၊ ယင်းဆိုးဝါးသော အစိစစ်အကြောင်းတရား ကိုရှာဖွေသင့်၏။ ယင်းအကြောင်းဆိုးကြောင့် အကျိုးဆိုးဖြစ်ပေါ်နိုင် သည်ပင် မဟုတ်ပါလား၊ ယင်းအကျိုးဆိုးကို တစ်ယောက် လည်း မလိုလား။ မနှစ်သက်၊ ယေကေယင်းအကျိုးကို ပပျောက်အောင် အကြောင်းဆိုးကို ဖျောက်ဖျက်ပစ်ရဖို့ပင်။

အကြောင်းဆိုးတရားကို လိလာသုံးသပ်ကြည့်ရာ အဓိက တရားဆိုးနှစ်ခုကို တွေ့ဟိရပါသည်။ ယင်းရို့မှာ (၁) ရခိုင်စာပေကို မျိုးခြားရို့ ဖျက်ဆီးခြင်း၊ (၂) ရခိုင်စာပေကို ရခိုင်ရို့ ဖျက်ဆီးခြင်းဟူသော တရားဆိုးနှစ်ခုပင်ဖြစ်ပါ သည်။ တစ်ခါ ဤတရားဆိုးနှစ်ခုတွင် ပထမအချက်သည် သာမညဖြစ်၍ ဒုတိယအချက်မှာ အဓိကဖြစ်ပါသည်။

ဇနီရာ၌ သာမညအချက်ကို အများမပြောလို၊ အဓိကအချက်ကို သင့်ရုံလောက် ပြောလိုပါသည်။ ရခိုင်စာပေကို ရခိုင်ရို့ ကိုယ်တိုင် မလိလာ မသိဟိဆိုကေ နားလည်မှု မရနိုင်ပါ။ နားလည်မှု မရကေ ရခိုင်စာပေကို ရခိုင်ကိုယ်တိုင်ပင် ရည်ရွယ်လျက်သော်လည်းကောင်း၊ မရည်ရွယ်ဘဲသော်လည်းကောင်း၊ ဖျက်ဆီးလာ တတ်ပါ သည်။ ကိုယ့်စာပေကို ကိုယ်ပင် ရုတ်သိမ်းလာတတ်ပါသည်။ ကိုယ့်အမျိုးကိုကကိုယ်ပင် ရုတ်သိမ်းလာတတ်ပါ သည်။ ကိုယ့်စာပေအပေါ်မှာ ကိုယ်ကိုယ်တိုင် နားမလည်၍ ကိုယ်ကိုယ်တိုင် ရုတ်သိမ်းရန် အားထုတ်လာကေ အခြားသူရို့အတွက်ဆိုစရာဟိပါ ဖို့သိလား၊ ရခိုင်စာပေကို မျိုးခြားတိမသိကေ ရခိုင်စာပေနန့်ပတ်သက်၍ သူရို့ နားလည်မှု မရနိုင်ပါ။ နားလည်မှုမရကေ အထင်မှား အမြင်မှား ဖြစ်တတ်ပါသည်။ ယေကေ ဖြစ်ပေါ်လာသမျှ တရားရို့သည် အဆိုးချည်း ဖြစ်လာတတ်ပါသည်။ ယင်းကြောင့် နားလည် မှု တစ်ခုရဖို့ ကောင်းကောင်း အရိုးကြီးပါသည်။

ရခိုင်သကြစ် ၁၁၄၆-ခုကစ၍ ရခိုင်စာပေပြိုပျက်လာပါသည်။ ယင်းကတည်းကပင် တစ်ပျက်တည်း ပျက်လာပါသည်။ သို့သော် ရခိုင်ကိုယ်တိုင် ရခိုင်စာပေကို မဖျက်ပါသိ၊ ကိုယ်တိုင်ဖျက်သည်ကိုလည်း မတွိရပါသိ၊ ကိုယ့်စာပေ ကိုယ့်ယဉ်ကျေးမှုရို့ကို ကိုယ့်အသက်နန့်မခြား စောင့်ရှောက်လျက်ပင် ဟိပါသည်။ အသက်ဘီးမှ

လွတ်ရာလွတ်ကြောင်း၊ ပြီးလွှားလျက်ပင် စာပီယဉ်ကျေးမှုရှိကို စောင့်ရှောက်နိုင်စွမ်းခက်တတ်ပါသည်။ ရခိုင်ပီသ ပါပေစွ။

မြိတိသျှလက်အောက်တွင် ရောက်၍ အရင်းသျှင် လူနီမှုစနစ်ကို ရခိုင်ပြည်တွင် ထူထောင်လာသောအခါ မျိုးခြားပဒေသရာဇ် မင်းကြစ်စနစ်ထက် ပိုမိုကောင်းမွန်ရကား ရခိုင်လူနီမှုစနစ်သည် သက်သောင့်သက်သာ ဟိလာ ပါသည်။ တည်ငြိမ်အေးချမ်းမှု ရလာပါသည်။ အရင်းသျှင်စနစ်အောက်သို့ တစ်စတစ်စသက်ဆင်းလာပါသည်။ ရခိုင် လူငယ်အများ ခေတ်ပညာသင်ယူရန် ဘင်္ဂလား၊ ဗိလပ်သို့ လားကတ်ပါသည်။ ရဟန်းပျိုမှာ ဗုဒ္ဓကျမ်းစာ သင်ယူရန် မန္တလေးသို့ ကြွလားကတ်ပါသည်။ ထိုပုဂ္ဂိုလ်ရှိ ရခိုင်ပြည်သို့ပြန်လာကတ်သောအခါ ကိုယ့်စာပီကို ခေတ်အမြင် ခေတ်နည်းလမ်းနန့် မြီတောင်မြောက်ရဖို့အစား အများစုပုဂ္ဂိုလ်ရှိက တတ်မြောက် လာသော မျိုးခြားစာပီယဉ်ကျေးမှု ကိုရာ ရခိုင်ပြည်၌ ထူထောင်လာကတ်သည်ကို ဒိဋ္ဌကျကျ တို့ဟိရပါသည်။ ကိုယ့်စာပီ ယဉ်ကျေးမှုကို လျစ်လျူပြုထားလိုက်ကတ်ပါသည်။ ပယ်ချလိုက်ကတ်ပါသည်။ ယင်းကာလကား ၁၉-ရာစု အကုန်ပိုင်းကာလပင် ဖြစ်ပါသည်။

၂၀-ရာစု အစပိုင်းကာလကပင် ရခိုင်တစ်မျိုးသားလုံးသည် ရန်ကုန်သို့ အစစအရာရာအတွက် မျက်နှာမူလာ ရသည်။ စီးပွားရီး၊ နိုင်ငံရီး၊ လူမှုရီး၊ ယဉ်ကျေးရီး၊ ပညာရီး၊ လမ်းပန်းဆက်သွယ်ရီးအတွက် လည်းကောင်း၊ အုပ်ချုပ်ရီး၊ ဥပဒေပြုလုပ်ရီး၊ တရားစီရင်ရီးအတွက်လည်းကောင်း ရန်ကုန်သို့ မျက်နှာမူလာရသည်။ ရခိုင်အတန်းအလွှာအသီးသီး ရန်ကုန်နန့် ဆက်သွယ်လာကတ်ရသည်။ ရန်ကုန်တွင် အခြံချနီထိုင်လာကတ်ပါသည်။ ယင်းပိုင် အခြံအနီမျိုးတွင် ရခိုင် အထက်တန်းလွှာအများစုသည် ရခိုင် စာပီယဉ်ကျေးမှုကို လျစ်လျူပြုလာကတ် ပါသည်။ အချို့လည်း ပစ်ပယ်လာကတ်ပါသည်။ အချို့လည်း ရခိုင်စာပီယဉ်ကျေးမှုဘောင်ကို ကောင်းသော နှလုံးသား ဟိပါလျက် ဘောင်အလွဲလွဲ လုပ်လားကတ်ပါသည်။ ဤကား ရခိုင်စာပီယဉ်ကျေးမှုကို ရခိုင်ရို့ကိုယ်တိုင် ပျက်စီးအောင် လမ်းသွယ်ပီးခြင်းပင်မဟုတ် ပါလား။

၂၀ ရာစုအလယ်ပိုင်းသို့ နီးလာသောအခါ (ဝါ) ဒုတိယကမ္ဘာ စစ်ကြီးအကြိုကာလသို့ ရောက်သောအခါ ရုပ်တရားကို အမှန်ထားသော ကွန်မြူနစ်ဝါဒကို လက်ခံလာကတ်သော ရခိုင်လူငယ်များသည် **ရခိုင်ပြည်၏ ရုပ်တရားကို လက်လွတ်ကာ** ရခိုင် ပြည်၌ နိုင်ငံရီးလုပ်လာကတ်ပါသည်။ စစ်ပြီးကာလတွင် ရခိုင် ဖ-ဆ-ပ-လ ရို့ နောက်လိုက်ဝါဒ (Tailism)ကို စွဲစွဲမြဲမြဲဦးထိပ်ထား လာကတ်ပါသည်။ ဤဝါဒကြောင့် ငါရို့ငါးပါးမှောက်ကတ် ရပါသည်။ ရခိုင်စာပီ ယဉ်ကျေးမှုနန့် ရခိုင်ယဉ်ကျေးမှုအရပ်ရပ်ကိုလည်းကောင်း ပြောင်ကျကျတစ်မျိုး၊ မထိတထိတစ်မျိုး၊ သိမ်မွဲ လျှို့ဝှက်စွာ တစ်မျိုး၊ အနည်းနည်းအဖုံဖုံ ဖျက်ဆီးလာကတ်ပါသည်။ သူလည်းဖျက် ကိုယ်လဲပျက်၊ ကိုယ်လဲဖျက် ကိုယ်လဲပျက် ကတ်ရပါသည်။ ဇာလောက်ထိ ဆိုးပါလေးဆိုကေ **ရိုးမတောင်ညှို ပြုပါစိ** ဟူသော စာအုပ်ထွက်ပေါ်လာသည်ထိ ဆိုးလားခက်တတ်ပါသည်။ ယင်းစာအုပ်ရီးဖွဲ့သူ ခေတ်ပညာတတ် အမျိုးသမီးကား မခင်နီဆိုသူပင် ဖြစ်ပါသည်။

ဤအထိ ငရဲတွင်းဆုံး ဇောက်ထိုးကျလားကတ်ရခြင်း၏ အဓိက ကတ္တားပိုင်းမှာ တခြားသူမဟုတ်၊ ရခိုင်ပင် ဖြစ်ပါသည်။ ကမ္မပိုင်းကတော့ ပြင်ပလူများဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ဇလောက်ဇာကြောင့် အဖြစ်ဆိုးလားရပါသနည်း၊

ဆန်းစစ် ကြည့်သင့်ကြပါသည်။ ကိုယ့်အကြောင်းကို ကိုယ်မှန်မှန်ကန်ကန် မသိမှု၊ နားမလည်မှု၊ မမြင်မှုရှိကြောင့် အဖြစ် ဆိုး လားရသည်ဟုဆိုရပါမည်။ လူမျိုးရိုး၏အဓိပ္ပာယ်၊ အမျိုးသားရိုး၏အဓိပ္ပာယ်၊ လူမျိုးစုံ ချစ်ကြည်ရိုး၏ အဓိပ္ပာယ်ကို လည်းကောင်း၊ ယဉ်ကျေးမှု၏ အဓိပ္ပာယ်၊ စာပီ၏အဓိပ္ပာယ်ကိုလည်းကောင်း၊ သမိုင်းကြောင်းကို လည်းကောင်း၊ အကျွန်ရဲ့ နားမလည်ကော၊ ငရဲတွင်းဆုံး ဇောက်ထိုးကျကတ်ရမည် ဟု ယူဆပါသည်။ ယင်းအယူ အဆကို ရခိုင်ရုပ်ဘဝက သွန်သင်ပီး ခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ ခေတ်ရခိုင်စာပီသမားရဲ့ ရခိုင်စာပီကို လျစ်လျူပြု၊ မပြု၊ ပစ်ပယ်မပယ်၊ မပစ်တစ်ဝက် ပစ်တစ်ဝက်၊ မပြတ်မသား တွေဝေခနီ မနီကို သူ့ရဲ့၏ရုပ်တရားကိုကြည့်က သိသာပါ သည်။ ကြည့်ပါ။ စာပီပုံသဏ္ဍာန်ရွေးချယ်ပုံ မပီမသမပြတ်မသားဖြစ်နေခြင်း၊ စာပီအကြောင်းအရာ ရွေးချယ်ပုံ ဖောက်ဖောက်ပြန်ပြန် ဖြစ်နေခြင်းရဲ့က သာမကပြ နိပါသည်။

ယင်းပိုင်ကိုယ့်ရုပ်ဘဝကို ကိုယ်နားမလည်ကော၊ ပစ်ပယ်ကော၊ လျစ်လျူပြုကော၊ မပြတ်မသားထားကော ကိုယ့်အဖွဲ့အစည်း၏ဘောင်မှန်ကို သိနိုင်ပါဖို့လား၊ ယေကေ ကာလမှန်ကို သိနိုင်ပါဖို့လား၊ ယေကေစခန်း မှန်နီရာ မှန်ကို ချမှတ်နိုင်ပါ ဖို့လား၊ ယေကေ လမ်းမှန်နည်းမှန်ကို ချမှတ်နိုင်ပါဖို့လား၊ ယေကေမိတ်ဘက်ရန် ဘက် ပဋိပက္ခ၊ ရန်ဘက်ပဋိပက္ခ ခွဲနိုင်ပါဖို့လား၊ ယေကေ ဂိုဏ်းစွဲ၊ အယူအဆစွဲအလွဲလွဲ မဖြစ်ပေါ်နိုင်ပါလား၊ ယေကေ ဇာကို ချီးကျူးရဖို့၊ ဇာကိုဖော်ထုတ်ရဖို့လို့ သိနိုင်ပါဖို့လား၊ ယေကေ အစွန်းထွက်လာမှု၊ လွန်မှုကျွံမှု မဖြစ်ပေါ် နိုင်ပါလား၊ ယေကေ အကြောင်းဆိုးကြောင့် အကျိုးဆိုး၊ တဖန် အကြောင်းဆိုးကြောင့် အကျိုးဆိုး အဆက်ဆက် ပေါ်လာတတ်သည်ပင် မဟုတ်ပါလား၊ အခုပိုင်ဆိုကော၊ မှန်ကန်ခိုင်မာသော ရပ်တည်ချက်၊ ခံယူချက်ကို ဘလောင် ရဟိနိုင်ပါဖို့လဲ၊ ဇာပိုင်ခေတ်နန်းအပြိုင် တိုးတက်နိုင်ပါဖို့လဲ၊ ရပ်ယှားစာပီ မီးရှူးတန်ဆောင်ကိုင် စာရီးဆရာကြီး ဂေါ်ကီဘလောင် ဆိုထားခပါသနည်း။

'အကျွန်ရဲ့သည် အတိတ်ကို သိရပေမည်၊ ဤဗဟုသုတ ကင်းမဲ့သောသူသည် သူ၏ ရွှင်လန်းချမ်းမြေ့သော အနာဂတ် သို့ ရှိရသည့် လမ်းပေါ်တွင် ရောက်နိုင်သောဘဝမှ သူ၏ ဘဝတည်မြစ်မည့် အထောက်အကူများ ကိုဆုံးယှုံးရပြီးကေ သွီးစည်းကျပ်ပုပ်ရို့နန့် ပြည့်လျှမ်းနီသော နွံနစ်အတွင်းသို့ ပြန်လည်ရောက်ရမည်မှာ သိချာ ပေသည်' ဟု ဆိုထားပါသည်။

အကျွန်ရဲ့သည် ရခိုင်အတိတ်ကို သိရပေမည်။ ဤရခိုင်ဗဟုသုတကင်းမဲ့သော ရခိုင်သည် ရခိုင်၏ရွှင်လန်း ချမ်းမြေ့သော အနာဂတ်သို့ ရောက်နိုင်ဖို့ မဟုတ်ပါ။ ယင်းဗဟုသုတ ကင်းမဲ့ကေ ရခိုင်လမ်းမှ ချော်လွဲကာ ရခိုင်ဘဝ တည်တံ့ရိုး၊ ရခိုင်ဘဝ တည်မြဲရိုး၊ ပျက်စီးဆုံးယှုံးလားပါမည်။ သွီးစည်းကျပ်ပုပ်ရို့နန့်ပြည့်နီသော အနိဋ္ဌာရုံ ငရဲတွင်းဆုံးသို့ ကျရောက်ရဖို့အမှန်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ယင်းကြောင့် အကျွန်ရဲ့သည် အတိတ်၏ကျောက်မြစ်ထက်မှာ ခိုင်ခိုင်မာမာရပ်ပြီးကေ ပစ္စုပ္ပန်၏ မှန်မှန် ကန်ကန်တိတိကျကျပြင်ဆင်၍ ကောင်းမြတ်သော အနာဂတ်သို့ ရှိရချီတက်ဖို့ပင် ဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်ကဗျာနန့် ရခိုင်အတွေးအခေါ် အတွက် ဘောင်မှန်အောင်၊ စခန်းမှန်အောင်၊ နည်းလမ်းမှန်အောင်၊ ချီးကျူးမှု၊ ဖော် ထုတ်မှု မှန်အောင် **ကောင်းမြတ်သောပြည်သူ့အကျိုးပြုစာပီ** ဖြစ်အောင် ရခိုင်စာပီရီနေဆန်လုပ်ရန်

(To revive Rakhine Literature) အထူးလိုအပ်လှပါသည်။ ယင်းပိုင်ဆိုင်ကေ **ပြည့်ဝ နားလည်မှု**ကို ရနိုင်ဖို့လို ယုံကြည်ထားပါသည်။

ယင်းပိုင်မှာရာ ရခိုင်ထဲက ရခိုင်၊ လူထဲကလူ ဖြစ်နိုင်ဖို့ ရခိုင်တည်တံ့နိုင်ဖို့အကြောင်းလမ်း ဟိပါသတည်း။
အတိတ်သည် ပစ္စုပ္ပန်နန့် အနာဂတ်ရဲ့၏ ကျောက်မြစ်ဖြစ်သည်။

သစ္စာဖြင့်

စံကျော်ထွန်း

၂၆-၇-၆၉ (၁၁:၃၀)နာရီ

ခေတ္တ! ရန်ကုန်မြို့။

အကိုးအကားပြုသော ကျမ်းဂန်စာပိစာရင်း

၁။ ရခိုင်စာပီ (လက်ရင်းအကိုးအကား၊ အမှီအငြမ်းများ)

(၁) ကဗျာအင်္ဂါကျမ်း (ပီမူငါးအင်္ဂါနှင့်တစ်ရွက်)

(၂) ကဝိဂန္ဓာပါသျှကျမ်း (ပီမူလေးအင်္ဂါနှင့်တရွက်)

(၃) ကဝိကဏ္ဍပါသကျမ်း- မြောက်ဦးမြို့၊ အသျှင်သီလဝံသထေရ်

(၄) လင်္ကာများ-

လောကသာရလင်္ကာ- လောင်းကြက်မြို့၊ အသျှင်အဂ္ဂသာရမဟာထေရ်

ဇာတ်ကြီးဆယ်ဘွဲ့လင်္ကာ (ပီမူ)

ဇနကလင်္ကာ ။

နေမိလင်္ကာ ။

မဟောသဓလင်္ကာ ။

ဘူရိဒတ်လင်္ကာ ။

ဝေဿန္တရာလင်္ကာ ။

ဗုဒ္ဓဝင်လင်္ကာ ။

ကဋုဒါ၊ မင်းနန္ဒ၊ ဇနပဒကလျာနီလင်္ကာ

ဥတေနလင်္ကာ

မာဃလင်္ကာ

သုဝဏ္ဏဂဗ္ဘနှင့် အရိန္ဒမလင်္ကာ

ပေါရိသာဒလင်္ကာ

ကော်ကာနုလင်္ကာ

သေနင်္ဂဗျူဟာလင်္ကာကျမ်း (ပီမူ)

ရခိုင်ရာဇဝင်လင်္ကာ ။

မဟာမုနိရာဇဝင်လင်္ကာ ။

ရိုးထုံးရခိုင်ရာဇဝင်လင်္ကာ ။

ကျီးဂဏန်းဒူးဂဏန်းကျောက်စာလင်္ကာ ။

ပါရာကျမ်းလင်္ကာ (ပုရပိုက်မူ)

(၅) ပျို့များ

ရာဇပျို့ (ပီမူ) ပျောက်ဆုံး

နက္ခတ်ပျို့ ။

သက်ရောက်ပျို့ ။

အခြားမှတ်သားစရာပျို့ငယ်များ (လက်ရိုးမူ)

(၆) ကြိုးတန်းလင်္ကာများ

ဗုဒ္ဓဝင်ကြိုးတန်းလင်္ကာ

ဝိမုရကြိုးတန်းလင်္ကာ

(၇) သာစွလေလင်္ကာများ

ဝိသကြိုသိုက် ကျောက်ရိုးသာစွလေ လင်္ကာ(ပီမူ)

ရခိုင်ရာဇဝင်သာစွလေ လင်္ကာ ။

သာစွလေလင်္ကာသစ်များ

(၈) မော်ကွန်းများ

သျှစ်သောင်းဘုရားတည်မော်ကွန်း (မစုံတစုံ) (ပီမူ)

သျှင်နာဂိန္ဒမော်ကွန်း (မစုံလင်) (ပီမူ)

(၉) မြောက်ဦးမြို့ဘုရားသမိုင်း - ဦးဦးသာထွန်း

(၁၀) တေဇရာမကျောက်စာ (၄)ချပ်

(၁၁) သမိုင်းများ

မဟာမုနိသွန်းစက်လင်္ကာသမိုင်း (ပီမူ)

မဟာမုနိဘုရားသမိုင်း

ဦးရစ်တောင်ဘုရားသမိုင်း

(၁၂) ဧခြင်းများ

မှောက်တော်ဧခြင်း - ဖဒ္ဒမင်းညို

စန္ဒဝိဇယစစ်အောင်ဧခြင်း (မစုံမလင်)

(၁၃) ရတုများ

ကဝိကဏ္ဍပပါသကျမ်းမှရတုများ

‘တောင်ညိုဦးချာ’ ချီ (ဘုရင်မစောယဉ်မိ-ဖွဲ့)

‘မောင်တို့နိမ့်’ ချီ (နရနမင်းကြီး-ဖွဲ့)

‘ကာလဝက’ ချီ (မဟာပညာကျော်-ဖွဲ့)

‘တောင်တွင်မြင့်မိုရ်’ ချီ (နန်းတွင်းမိညို- ဖွဲ့)

ဥက္ကာယံ - ဖွဲ့ ရတုများ

‘နဝပဘာ’ ချီ (နရပတိကြီး- ဖွဲ့)

‘လွမ်းဟုန်ခြင်းကောက်’ ချီ

(ခမက်တော်လက်ယာမြန်ဂူတာ- ဖွဲ့.)
'သျှစ်သောင်းလေးထောင်' ချီ
(နရအဘယရာဇာမင်း၏ စာဆိုတစ်ဦး- ဖွဲ့.)
'မင်းသားအမှန်' ချီ (မင်းသားကြီးရွှေပန်း-ဖွဲ့.)
'နောက်သား နောင်လာ' ချီ
(ဒေးဝန်းကြီး အောင်ကျော်ရီ- ဖွဲ့.)
'ဥဒါန်းမကြေ' ချီ (မြို့သူကြီးအောင်ကျော်ဇံဖွဲ့.)
ရတုအဟောင်း၊ အသစ်များ (လက်ရိုးမူ)

(၁၄) အရွှေ့ရတုများ
'သိန်ကန်မိန်တွင်' ချီ (သုဝဏ္ဏဒေဝီ- ဖွဲ့.)
ဥက္ကာပုံ၏ ဆယ့်နှစ်ရာသီရတု
ဒေးဝန်းကြီး၏ အရွှေ့ရတုများ (ပိမူ)
မြို့သူကြီး၏ အရွှေ့ရတုများ ။
ဥတေနအရွှေ့ရတု
ကုသအရွှေ့ရတု
အရွှေ့ရတုအဟောင်း၊ အသစ်များ (လက်ရိုးမူ)

(၁၅) လူးတားများ
မောက်တော်လူးတား (လက်ရိုးမူ)
ရဲဘော်လူးတား ။

(၁၆) အန်ခြင်းများ
ကကြီးအန်ခေါ် ဗျည်း ၃၃လုံး လှိုတော်သံ (လက်ရိုးမူ)
အလောင်းတော် တောထွက်အန်ခြင်း ။
ရာထွန်း၏ ဗျည်း ၃၃လုံး အန်ခြင်းသစ် ။

(၁၇) သံပေါက်များ
ကကဝိကဏ္ဍပါသကျမ်းမှ သံပေါက်များ
ဥတုဘောဇနသံပေါက်
အသျှင်စန္ဒမာလာလင်္ကာရမဟာထေရ်
ဆရာထွန်း၏သံပေါက်အမျိုးမျိုး (လက်ရိုးမူ)
ပျို့ဟုအခေါ်များသောသံပေါက်အဟောင်း
အသစ်များ (လက်ရိုးမူ)

သိုက်နီဒါန်းလာ ကျောက်ရိုးသံပေါက်များ (လက်ရိုးမူ)

(၁၈) သာခြင်းများ

- ပဒုမ္မဝတီသာခြင်း
- မျောက်နှင့်လူသား မယားလူသာခြင်း
- သူရိယ - ကဇူနဒေဝီငှက်ဆင်ချိသာခြင်း
- မဟောသဓသာခြင်း
- ဂုတ္တိလ - မုသိကသာခြင်း
- အလောင်းတော်ဆဒ္ဒန်ဆင်မင်းသာခြင်း
- အလောင်းတော် တေမိသာခြင်း
- အလောင်းတော်နာရဒသာခြင်း
- စန္ဒကိန္နရီသာခြင်း
- ပဒကုသလသာခြင်း
- ဗုဒ္ဓဝင်သာခြင်း
- ဘူရိဒတ်သာခြင်း
- မင်းကုသသာခြင်း
- ဒွေးမယ်နော်သာခြင်း

အလောင်းတော်ဖောင်မျှောနာရဒသာခြင်း

- သျှင်မွန်လှသာခြင်း
- ဝံသာနုလွမ်းမပြေသာခြင်း
- ကော်ကာနုသာခြင်း
- ပန်းရွှေမြိုင်နန်းကေခိုင်သာခြင်း
- ရာမလောင်းလျာနှင့် မယ်သီဒါသာခြင်း
- မိုးပန်းဝေသာခြင်း

သာခြင်းတို့များ၊ သာခြင်းသစ်များ (လက်ရိုးမူ)

- (၁၉) ဆရာထွန်း၏ယောက်ျားမိန်းမတိုက်သာခြင်း
- (၂၀) ငစည်ခြင်း (ရမ်းပြည့်တောင်ကျောင်း၊ ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်း)
- (၂၁) ငစည်ဟာသပြဇာတ် (လက်ရိုးမူ)
- (၂၂) ဟောစာများ
 - မဟောသဓဟောစာ (ပိစာ)
 - ဝေသန္တရာဟောစာ ။

ဗုဒ္ဓဝင်ဟောစာ ။

မိတ္တေယျအနာဂတဝင်ဟောစာ (ပီစာ)

ဆရာထွန်း၏ ဟောစာများ(လက်ရိုးမူ)

(၂၃) လောင်းကြက်ခေတ်၊ ကဝိကျော်အမတ်ကြီး လျှောက်ထုံးလာ ဘိသိက်စာ

(၂၄) မြောက်ဦးခေတ်နောက်ပိုင်းဘိသိက်စာ (ပီမူ)

(၂၅) ခေတ်သစ်ဩဘာစာများ (အခါစာများ) ။

(၂၆) ရာဇသံပတိကျမ်း (မစုံမလင်)

(၂၇) မေတ္တာစာများ

ကင်းဆရာ၏ မေတ္တာစာများ(ပီမူ)

အသျှင်လင်္ကာရထေရ်၏ မေတ္တာစာများ (ပီမူ)

ရှိုးဟောင်းမေတ္တာစာများ (လက်ရိုးမူ)

(၂၈) အထောက်စာတမ်းများ

ကျွဲမင်းအထောက်စာတမ်း (လက်ရိုးမူ)

မိန်းမယုတ် မိန်းမပုပ်အထောက်စာတမ်း(လက်ရိုးမူ)

(၂၉) မင်းရာဇာကြီးစာတမ်းခေါ်မင်းရာဇာကြီး အရိုးတော်ထုံး(ပီမူ)

(၃၀) သိုက်နီဒါန်းစာများ-

ဘုရားဗျာဒိတ်စာ(မစုံမလင်) (ပီမူ)

နတ်သား ၉၉ သိုက် ။ ။

နတ်သမီး ၉၉ သိုက် ။ ။

ဝိသကြိုသိုက်ကျောက်ရိုး ။ ။

ပင်လယ်နီဒါန်းသိုက်ကျောက်ရိုး ။ ။

ဂဝံပတိသိုက် ။ ။

ဘားပုသိုက် ။ ။

ဘားမဲ့သိုက် ။ ။

သိကြားသိုက် ။ ။

ဖားပြုတ်ကေသိုက် ။ ။

(၃၁) ဥက္ကာအဲ (လက်ရိုးမူ)

(၃၂) ဘွဲ့များ

စန္ဒရားဘွဲ့.

မင်းစောမွန်ဘွဲ့. ။

ထာမရာဘွဲ့။ ။

ပိုးဝါဘွဲ့။ ။

- (၃၃) တုံးခြင်းများ
မာရယုတုံးခြင်းဟောင်း(မြိတိသျှကိုလိုနီ ခေတ်ဦး)
စစ်တွေမြို့မှ ကာလပေါ်သိုင်းခြင်းသစ်များ
- (၃၄) ရခိုင်ပြည်၊ ကာလပေါ်သိုင်းခြင်းသစ်များ၊ ဟန်ခြင်းသစ်များ
- (၃၅) ရခိုင်နတ်ခြင်းအမျိုးမျိုး၊ ပန်းကျားခြင်း အမျိုးမျိုး (လက်ရိုးမူ)
- (၃၆) ဆရာထွန်း၏ သံချပ်အမျိုးမျိုးနန့် ကာလပေါ်သံချပ်အမျိုးမျိုး
- (၃၇) ဗိုလ်မင်းထောင်၊ ဖလန်ထောင်ရို့မှ ရဟိတသော ဗျာရတု၊ ဗျာစကားယင့်ဇမ်းခြင်း အမျိုးမျိုး (လက်ရိုးမူ)
- (၃၈) ရခိုင်ပြည်ကျေးလက်အရပ်ရပ်မှစုဆောင်းမိသမျှ ဇမ်းခြင်းအမျိုးမျိုး (လက်ရိုးမူ)
- (၃၉) ရခိုင်သဘာဝတေးကဗျာများ- အသျှင်စက္ကိန္ဒထေရ်
- (၄၀) ရခိုင်တေးသံ၊ အသျှင်စက္ကိန္ဒထေရ်ဦးမင်းနိုင်
- (၄၁) ရခိုင်ယဉ်းသာခြင်းများ - အနောက်သား (စစ်တွေ)
- (၄၂) ရခိုင်ပြည်ကျေးလက်အရပ်ရပ်မှစုဆောင်းမိသမျှ ပြည်သူ့အရွှေ့အမျိုးမျိုး (လက်ရိုးမူ)
- (၄၃) ကြမ္မဒိုက်မင်းကြီး ဝတ္ထု (သက္ကဋဘာသာပြန်)
- (၄၄) လောကနီတိကျမ်း (ပီမူ)
- (၄၅) ဘာဝရီကျမ်း ။
- (၄၆) ပါရာကျမ်း ။
- (၄၇) အဓိမာသ်ကျမ်း ။
- (၄၈) မင်းကြီးစောမွန်အမီး- ဟူးရာရို့အဖြည်ကျမ်း (သက္ကဋဘာသာပြန်၊ ပီမူသျှစ်ရွက်)
- (၄၉) သင်သုံးဆယ်ကျမ်း (ပီမူ)
- (၅၀) ပူရာမ်ကျမ်းများ (ပီမူများ)
- (၅၁) စာဆိုတော်ကြီး ကာလိဒါသ၏ သုတဗောဓဆန်းကျမ်း (သက္ကဋဘာသာပြန်၊ ပီမူသျှစ်ရွက်)
- (၅၂) ခိုင်ကျေးလက်ပုံပြင်များ - လူထုဦးလှ ရခိုင်သုတေသီများ စုဆောင်းပီးသည်
- (၅၃) ရခိုင်ဝတ္ထုပုံပြင်ဆန်း(အသျှင်စက္ကိန္ဒထေရ်၊ ဦးမင်းနိုင်)
- (၅၄) ရခိုင်ဝတ္ထုပုံပြင်ဆန်း - အသျှင်စက္ကိန္ဒထေရ်
- (၅၅) ရခိုင်စကားပုံများ (စုဆောင်းဆဲလက်ရိုးမူ)
- (၅၆) ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်ရခိုင်ကျောင်းသူ/သားများ ထုတ်ဝီကတ်သော မဂ္ဂဇင်းများ၊ စာ

စောင်များ၊ လွတ်လပ်ရေးစာစောင် ၊ ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်းများ၊ ဧည့်ဝတီမဂ္ဂဇင်း
များ၊ရှေးခေတ်ရခိုင်စာပေအက္ခရာ+ဂီတနှင့်တေးသံ၊ ရခိုင်သုခုမအနုပညာ၊ ရခိုင်စာပေနှင့်
အက္ခရာ၊ ကဗျာ

(၅၇) ရခိုင်လူငယ်များ ထုတ်ဝေသော မဂ္ဂဇင်း၊ စာစောင်၊ ဂျာနယ်နန်းစာအုပ်
စာတမ်းများ

ဧည့်စာစောင်များ၊ (စစ်တွေ)

တက်နေသစ်စာစောင်များ ။

ခေတ်ရှေ့ဆောင်စာစောင်များ ။

ရခိုင်ဇာနည်ဂျာနယ်များ ။

ဖူးငုံမဂ္ဂဇင်း (ဝှေ့မြို့)

သင်းချိုစာစောင် (သံတွဲ)

မုတ်သုန်လှိုင်းသံကဗျာများ (စစ်တွေ)

ရခိုင်ရိုးရာ စာပီအနုပညာမြှင့်တင်ရေးအဖွဲ့မှ ထုတ်ဝေသောစာအုပ်များ၊ ကြော်ငြာစာများ
(စစ်တွေ)

ဝေသာလီခေတ်ရခိုင်ယဉ်ကျေးမှု(ရန်ကုန်)

ရွက်နုသစ်ချိန်ကဗျာများ (ပုသိမ်)

အားသစ်စာစောင်များ (စစ်တွေ)

ရိုးမစာစောင်များ ။

ကမ္ဘာပန်ဒီမိုကရေစီသံကဗျာများ(စစ်တွေ)

တိမ်မဲညိုမှ မိုးစက်များ ။

လှိုင်းခတ်သံစာစောင်များ (ကျောက်ဖြူ)

တောင်ညိုရိုးမနှင့်မြစမ်းပန်းရေလွှာကဗျာများ (မောင်တော)

ရခိုင်ညွန့်ဖူးဆောင်းပါးများ(၁၉၆၉)(ရန်ကုန်)

ရိုးလှသန္တာကဗျာများ(ရန်ကုန်)

ရခိုင်ညွန့်ဖူးကဗျာများ (ရန်ကုန်)

(၅၈) ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးနောက်ပိုင်းတွင်ထုတ်ဝေ သော စုမိဆောင်း မိသမ္မူ သတင်းစာများ၊

(၅၉) ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးနောက်ပိုင်းတွင် ထုတ်ဝေသော စုမိသမ္မူ ကြော်ငြာစာများ

(၆၀) စစ်တွေလမ်းစဉ်ပါတီ၊ ပါတီယူနစ်မှ ထုတ်ဝေသော ယဉ်ကျေးမှုစာစောင်များ၊ ယဉ်ကျေးမှု
စာရွက်စာတမ်းများ၊ သိုက်တက်လက်ရုံး- ဗိုလ်ကြီးထွန်းဝေ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများ
လူမျိုးနွယ်

ရခိုင်ရတနာအဖွဲ့အစည်းများ အမှတ်(၃)

ရခိုင်အရွှေ့တေးခြင်းများ

- (၆၁) အဝကျွန်းရာဇဝင်ဝတ္ထု- ဦးစိန်လှအောင်
- (၆၂) အမှောင်တွင်းမှ အလင်းကဗျာများ (ရွှေရ-တောင်ကုတ်)
- (၆၃) ကြောင်လိမ်လှေကားကဗျာများ (စစ်တွေစောနေောင်)
- (၆၄) ရခိုင်သာစွလေ - မာန်အောင်ပီယ

၂။ ရခိုင်ရာဇဝင်များ (အကိုးအကား၊ အမှီအငြမ်း)

- (၁) ရှိုးထုံးရခိုင်ရာဇဝင်လင်္ကာ (ပီမူ)
- (၂) ရခိုင်ရာဇဝင်ကြီး ထွက်ကျဉ်း (မောင်သျှင်ကျော်ဇံ) (ပီမူ)
- (၃) ရခိုင်ရာဇဝင်ကြီး (ပီမူ)
- (၄) အင်းစောက်ရာဇဝင် (ပီမူ)
- (၅) ရခိုင်ရာဇဝင် (ဟူးရားတတ် ဆရာငမည်)(ပီမူ)
- (၆) ကျောက်ရိုးရခိုင်ရာဇဝင် (ပီမူ)
- (၇) ကြခြတ်ရခိုင်ရာဇဝင် (ပီမူ)
- (၈) ရာဇပုံကျမ်း (ပီမူ)
- (၉) ရခိုင်ရာဇဝင်ဟောင်းမြို့တည်ခန်း (လက်ရိုးမူ)
- (၁၀) ရခိုင်ရာဇဝင်လင်္ကာ -ဆရာမောင်သာအောင် (လက်ရိုးမူ)
- (၁၁) ဓညဝတီရာဇဝင်သစ် -အသျှင်ပဏ္ဍိမဟာထေရ် (၁၂၇၁)
- (၁၂) ရခိုင်မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး(ဦးသာထွန်းအောင်) (၁၂၈၇-ခု)
- (၁၃) ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်း (အသျှင်စန္ဒမာလာလင်္ကာရမဟာထေရ်၁၂၉၃)
- (၁၄) ရခိုင်ရာဇဝင် (ဦးအောင်သာဦး)
- (၁၅) ဓညဝတီရာဇဝင်သစ် (အသျှင်ဉာဏထေရ်)
- (၁၆) ရခိုင်ရာဇဝင် (ဦးဦးသာထွန်း)
- (၁၇) ရခိုင်ရာဇဝင်အကျဉ်းချုပ် (ဦးချန်ထွန်း၁၉၆၀)
- (၁၈) ရှေးဟောင်းရခိုင်မြို့တော်များ(ဗိုလ်ကြီးထွန်းဝေ)
- (၁၉) ဓညဝတီအရေးတော်ပုံ(အသျှင်ကဝိသာရမထေရ်)(၁၁၄၉)
- (၂၀) ရခိုင်ရာဇဝင်လင်္ကာ(ဦးစံတင်-မြန်မာအမှုထမ်းတစ်ဦး) (၁၂၁၂)

၃။ မြန်မာစာပေကျမ်းများ၊ မြန်မာရာဇဝင်ကျမ်းများ (အမှီအငြမ်း)

- (၁) ကဗျာဗန္ဓုသာရကျမ်း (ဦးတင်)
- (၂) ကဝိဘာရတီ (ပ+ဒု)

- (၃) ကဗျာသာရတ္ထသင်္ဂြိုဟ် (ဦးလွန်း)
- (၄) မြန်မာစာညွန့်ပေါင်းကျမ်း (၄-တွဲ)
- (၅) မဟာဂီတ (ဦးပြုံးချို)
- (၆) မြန်မာစာပေသမိုင်း (ဦးဖေမောင်တင်)
- (၇) ကဗျာညွန့်ပေါင်းနည်းလမ်းကောင်း(ဦးအောင်သာဦး)
- (၈) မြန်မာလင်္ကာကျမ်း (အသျှင်ပဏ္ဍိတထေရ်)
- (၉) ကဗျာဖွဲ့နည်းနိသျည်း (ဦးတင့်ဆွေ)
- (၁၀) ကဗျာစွယ်စုံကျမ်း (ဦးထွန်းရွှေ)
- (၁၁) တန်းမြင့်ကဗျာဖွဲ့နည်း (ဦးဖိုးငွေ)
- (၁၂) စာပေလောက (ဇော်ဂျီ၊ မင်းသုဝဏ်)
- (၁၃) စာဆိုတော်များအတ္ထုပ္ပတ္တိ (မောင်သုတ)
- (၁၄) စာဆိုတော်များရတုပေါင်းချုပ် (လက်ဝဲနေရိသာ)
- (၁၅) ရသလင်္ကာ (ဦးသော်ဇင်)
- (၁၆) ရသစာပေနိဒါန်း (ဇော်ဂျီ)
- (၁၇) ရသစာပေအဖွင့် (ဇော်ဂျီ)
- (၁၈) သင် ဘာကဗျာရေးမည်နည်း (ဒေါ်နွယ်ဆွေ)
- (၁၉) တိုက်ပွဲဝင်စာ (သိန်းဖေမြင့်)
- (၂၀) ရွှေဗမာစာစောင်
- (၂၁) မြန်မာရာဇဝင် (ဦးဘသန်း)
- (၂၂) မြန်မာနိုင်ငံတော်သမိုင်း (ဗိုလ်မှူးဘရွှင်)
- (၂၃) မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်း (ဒေါက်တာကျော်သက်)
- (၂၄) မြန်မာနိုင်ငံတော်သမိုင်း (ဗန်းမော်တင်အောင်)
- (၂၅) ကမ္ဘာ့သမိုင်းမှတ်တိုင်များ (ပ၊ ဒု၊ တ)(လမ်းစဉ်ပါတီ)
- (၂၆) အနုပညာပြဿနာ (မော်စီတုံး)
- (၂၇) ဆိုရှယ်လစ်စာပေပြဿနာများ (ဂေါ်ကီ)
- (၂၈) ဒီမိုကရေစီသစ် (မော်စီတုံး)
- (၂၉) လူရွန်း၏လက်ရွေးစင်စာပေ (ယမုံနာ)
- (၃၀) တရိုးလ်၏စာ (မင်းယုဝေ၊ တက္ကသိုလ်ဝင်းမွန်)
- (၃၁) တရိုးလ်၏စာပဒေသာ (မောင်ဖြိုး)
- (၃၂) တရိုးလ်၏ လက်ရွေးစင် (ကျော်လှိုင်ဦး)

(၃၃) တရီးလ်၏ ခံစားမှု (မောင်စိမ်းသူ)

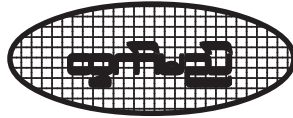
(၃၄) ကမ္ဘာ့ဂန္ထဝင်တစ်ဆယ် (သိန်းအောင်ပြန်ဆို)

English Reference Books

1. Arakan by Dr. Forchamma (1887)
2. A History of South East Asia by D.G.E. Hall
3. History of Burma by G.E. Harvery (1925)
4. History of Indo- Pakistan by Profs. Arshad and Rahman (1964)
5. The Land of the Great Image by Maurice Collis (1942)
6. Johnston, E.H., Some Sanskrit Inscription of Arakan (Bulletin of the School of Oriental and African Studies Vol. XI-1943-46, P-157)
7. Collis, M.S., Arakan's place in the civilization of the Bay. (J.B.R.S. 1915- Vol 15 Part) (Journal of the Burma Research Society)
8. Collis M.S., An Arakanese poem of the 16th century (and the note on the above poem by S.SBu)
9. Collis M.S., An old Arakanese Love Poem. (J.B.R. S. 1945 -----
-----)
10. Collis M.S., An Old Arakanese Romance. (J.B.R.S 1928 Vol. 18 Part I)
11. San Shwe Bu, U., Tase-hna-ra-the-ratu by Uggā Byan. (J.B.R.S 1923- Vol. 13 Part III)
12. San Shwe Bu, U., The Story of Mahamuni. (J.B.R.S. 1916 Vol. 6 Part III)
13. Chan Htwan Aung, The Mahamuni Shrine in Arakan. (J.B.R.S. 1912 Vol-2 Part II)
14. A Brief Note on the Old Capitals of Arakan by U San Shwe Bu.
15. Golden tit-bit of Arakan Nos. I & II. Party Unit Akyab.

အသျှင်စက္ကိန္ဒ၏

ရခိုင်ဆမိုင်းထို့
ဝံ့ပြင်ထို့ရေးသားပြုစုသော
ရခိုင်ဝံ့သေဝတ္ထုများ

ရခိုင်ညွန့်ဖူးအမှတ်(၅)စာမူများနှင့် ရခိုင်ဝတ္ထုတိုပြိုင်ပွဲ ဖိတ်ခေါ်ခြင်း

ရခိုင်ညွန့်ဖူးအမှတ်(၄)ကို များမကြာမီ ထွက်လာပါမည်။ ထို့နောက် ရခိုင်ညွန့်ဖူးအမှတ်(၅)ကို အကောင်းဆုံးဖြစ်နိုင်ရန် အတွက် စာပေပညာရှင်များအနေဖြင့် ဆောင်းပါးများကို စဉ်ဆက် မပြတ် ပေးပို့ပါရန် ဖိတ်ခေါ်ပါသည်။

ထို့ပြင် ရခိုင်ဝတ္ထုတိုပြိုင်ပွဲဝင်စာမူများကို ဖော်ပြပါစည်းကမ်း များနှင့်အညီ ပေးပို့ကြပါရန် ဖိတ်ခေါ်ပါသည်။

(၁) မိမိတို့ ဒေသသုံး ရခိုင်ဝေါဟာရ၊ ရခိုင်ဘာသာစကား များဖြင့်သာ ရေးရမည်။

(၂) ကိုယ်တိုင်ရေးစာမူ ဖြစ်ရမည်။ (ရခိုင်မှုပြုထားပါက) မူရင်းဝတ္ထု၊ စာရေးသူနှင့် စာအုပ်စာစောင်အမည်ကို တိကျစွာ ဖော်ပြရန်။

(၃) ပုံနှိပ်ဖော်ပြခြင်း မပြုရသေးသော စာမူဖြစ်ရမည်။

(၄) တိကျပြတ်သားသေသပ်သော လက်ရေးမူဖြင့် နေရပ် လိပ်စာ ပြည့်စုံစွာ ပါရှိရမည်။

(၅) ရွေးချယ်ခြင်းမပြုသော စာမူကို ပြန်လည်ပေးပို့မည် မဟုတ်ပါ။

ဆုချီးမြှင့်ခြင်းခံရသော စာမူကို ရခိုင်ညွန့်ဖူးအမှတ်(၅) တွင် ပုံနှိပ်ဖော်ပြပြီး ပထမဆုကို ငွေ (၁၀၀၀/-)၊ ဒုတိယဆုကို ငွေ (၆၀၀/-)နှင့်၊ တတိယဆုကို ငွေ (၄၀၀/-) စီ ချီးမြှင့်ပါမည်။

ရခိုင်ညွန့်ဖူးအမှတ်(၅)ပြိုင်ပွဲဝင် စာမူများကို ၁၉၉၇-ခု၊ ဧပြီ လ(၃၀)ရက်နေ့ နောက်ဆုံးထား၍ ပေးပို့ပါရန်။

ရခိုင်စာပေတိုးတက်ရေး ရှေ့ရှုလျက်။

ရခိုင်သားကြီးစာပေ

ခ/၅၅၊ ကျွန်းရွှေဝါလမ်း၊ ဘုရင့်နောင်ပွဲရုံ၊

ဖုန်း- ၂၄၇၈၀၇၊ ၆၈၀၅၇၂

အမျိုးချစ် တေ

ရခိုင်မျိုးချစ် ထံထံ

ဂုဏ်ပြုရဖို့ ဆိုဝါတေ

ဆရာကြီး ဦးကျော်ရင် (ဆံ့ထွဲ)ထံ

ကျွန်တော်တို့၊ ထေးစားဂုဏ်ပြုစွာနုနု.---

သျှင် သာရခိုင်

ဆရာကြီးဦးကျော်ရင်၊ ရခိုင်နုနု.ပတ်သက်၍

ရေးခဲ့သမျှ ဆောင်းပါးများ

ထုတ်ဝေနိုင်ရေး ကြိုးပမ်းနေပါရမည်

ဇနကာန်လားချင့်

ရခိုင်ညွန့်ဖူး(၃)မှာ ဝတ္ထုတိုပြိုင်ပွဲအတွက် စာမူဖိတ်ခေါ်ခပါရေ။ ယင်းပြိုင်ပွဲ ဝင်ပြိုင်ရေ ဝတ္ထုတိုထဲမှာ ရခိုင်ရိုးရာပုံပြောဝတ္ထုတိုကို “ရခိုင်ရိုးရာ ဝတ္ထုများ” လို့ နာမေတပ်ဗျာယ် စာအုပ်အဖြစ်ထုတ်ဝေပါမေလို့ ကျွန်တော် ကတိပြုခပါရေ ယင်းပိုင်ကတိပြုပြီး ရေလောက်ကပင် ဒေနိထိ ရခိုင်ရိုးရာဝတ္ထုတစ်ပုဒ်လေ့ မရောက်လာလီဗျာယ် ရောက်ရှိနီရေ ဝတ္ထုတိုနန့် ပီးပို့ရေ စာမူရှင်တိုကို ဖော်ပြပါမေ။

၁။	ငဝါယေ	မောင်ပြူး (သံတွဲ)
၂။	လူဆိုရေသတ္တဝါ	မင်းပြားမင်းသိန်းဇံ
၃။	လိပ်ကမ္ဘာမ	လှမိုး (စစ်တွေဒီဂရီကောလိပ်)
၄။	ငပျင်းထွေ	ပန်းမြောင်းခိုင်စောသိန်း
၅။	ဉာဏ်မီလို့ အသက်ရှင်ရစွာ	သန်းလှိုင်(တမန်းသား)
၆။	မယားကညာစောသန္တာ	မခင်သိန်း(ပေါက်တော)
၇။	ခွီးစကားကို ကျားယုံလို့	မင်းပြားမင်းသိန်းဇံ
၈။	မကောင်းဉာဏ်နန့်ဘေးဒဏ်	ဒေါ်ရွှေစိန်ဖြူ (ကန်ဆိပ်)
၉။	သံကိုးမောင်း	ဘသိန်းတင်(ပေါက်တော)
၁၀။	နတ်ပြည်ကျ ဘုန်းကြီး	ရမ္မာဝတီလှအောင်ရွှေ
၁၁။	နားပင်းအစိုင်	နတ်မြစ်မာယ
၁၂။	ဖားပြုတ်ကေ	မြတ်စော(မြောက်ဦး)
၁၃။	ကြိုးကိုးလံ	ကျော်ဇော်ထွန်း
၁၄။	အဖိုးသျှင်ပြောရေ နက္ခတ်ဝတ္ထု	ဆရာချစ်(စစ်တွေ)
၁၅။	စာမသျှေ	ခင်သီတာအေး၊ အေးအေးမူ အထက(၃) စစ်တွေ
၁၆။	အဘာသမက် အထိုးသျှေ	လှလှစန်း၊ အေးအေးဇံ အထက(၃) စစ်တွေ

စုစုပေါင်း (၁၆)ပုဒ်ရာ ရောက်ပါသိမ့်ရေ ယင်းထဲက ရိုးရာဝတ္ထု ဟုတ်မဟုတ်လေ့ မစစ်ဆေးရပါသိမ့် ဒေ(၁၆)ပုဒ်ထဲကို ပုံနှိပ်ဖို့လဲ မဖြစ်နိုင်ပါ။ ယင်း(၁၆)ပုဒ်ကို စာအုပ်အဖြစ်ထုတ်ပါက ရခိုင်သားတို့မှာ ရခိုင်ရိုးရာဝတ္ထုရေ “ဇနကာန်လားချင့်” လို့ တခြားလူမျိုးတိ မီးပါကေ၊ ကျွန်တော်ဇာပိုင်ပြောလိုက် ရပါဖို့လဲ။

ရခိုင်လှမြင့်

တို့ချစ်ပါဗျာယ်

ဇာတ်ကြီးဆယ်ဘွဲ့ထဲက
 အသျှင်သုဝဏ္ဏသာမ မိဘနှစ်ပါးရေ
 ရွှေအိုးလေလိုချင်ရေ
 မျက်စိလေမြင်ချင်
 သားလေရှင်ချင်ဆိုရေ ဆန္ဒစွာ
 သကြားမင်းနန်းတို့လို့ ပြည့်စုံလီပါရေ
 ရခိုင်စာအုပ်ကို ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေစွာမှာ
 စာအုပ်တိုကို ကွန်ပျူတာစီဗျာယ်
 စက္ကူကောင်းကောင်းနန်းလေ ရိုက်ချင်
 တန်ဖိုးလေအနည်းဆုံးနန်း စာဖတ်သူကို ဝီချင်ရေ
 ဆန္ဒက တစ်နိန့်ထက်တစ်နိန့်ပိုလာရေအတွက်
 ကွန်ပျူတာစီဗျာယ်ပုံနှိပ်လိုက်ယင့် -----။
 ဒေခိန့်စက္ကူဈေးနှုန်းက တစ်ရိပ်ရိပ်မြင့်
 အယင်ထုတ်ဝေဖူးရေ ခဲစာလုံးစာစီရေစာအုပ်ထက်
 ကွန်ပျူတာစီဗျာယ်က
 အုပ်တစ်ထောင်မှာ နှစ်သောင်းမက ပိုကုန်နီဗျာယ်
 စာအုပ်ကို ဈေးတင်ရောင်းဖို့မလွယ်
 (စာဖတ်သူအတွက် ပြဿနာ)
 စာအုပ်အရွှိအတွက်လည်း အရင်ထက်ပိုလို့ ရောင်းမထွက် နိုင်
 ဟူး-----
 အသျှင်သုဝဏ္ဏသာမအမိနန်းအဖတို့လီဖူးရေ
 သကြားမင်းနန်းတချက် ကျွန်တော့်ကို တွဲပီးကတ်ပါဖိ။

ရခိုင်လှမြင့်
 ရခိုင်သားကြီးစာပေ
 ၁(၅၅)၊ ကျွန်းရွှေဝါလမ်း၊
 ဘုရင့်နောင်ပွဲရုံ
 ရန်ကုန်မြို့၊ ဖုန်း- ၂၄၇၈၀၇

အင်္ဂလိပ်တိရေ - အင်္ဂလိပ်ဝေါဟာရအဘိဓာန်ကို ထုတ်ဝေ

ဂျာမန်တိရေ - ဂျာမန်ဝေါဟာရအဘိဓာန်ကို ထုတ်ဝေ

ကျွန်တော်တို့ရေ - ရုရှင်ဝေါဟာရ အဘိဓာန်ကို ထုတ်ဝေ

အသျှင်စက္ကိန္ဒ

အသျှင်ဝါသဝရီဂျိုးရေ -

ရုရှင်ဝေါဟာရအဘိဓာန်

ကို

ထုတ်ပါမေ

ရုရှင်သားကြီးစာပီ